



6—7 december.

Debatter m. m.

Onsdagen den 7 december.

Sid.

Ändring i lagen om expropriation m. m. ....	5
Södra skånska infanteriregementets förläggning .....	68
Nya grunder för avlöningen av präster m. m. ....	84

Samtliga avgjorda ärenden.

Onsdagen den 7 december.

Gemensam votering ang. tilläggsskatten å bensin m. m. ....	4
Andra lagutskottets utlåtande nr 34, ang. ändring i lagen om expropriation m. m. ....	5
Bevillningsutskottets betänkande nr 50, ang. särskilt anstånd med inbetalning av kvarstående skatt .....	67
Statsutskottets utlåtande nr 185, ang. samförläggning av Södra skånska infanteriregementet .....	68
— memorial nr 186, ang. tilläggsstat I till riksstaten .....	84
Sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2, ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m. ....	84
Första lagutskottets utlåtande nr 54, ang. fortsatt tillämpning av lagen med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel .....	121



**Tisdagen den 6 december.**

Kammaren sammanträdde kl. 2 eftermiddagen.

---

Herr *Sandler* anmälde, att han åter infunnit sig vid riksdagen.

---

Justerades protokollen för den 29 och den 30 nästlidne november.

---

Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 396, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag rörande pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

---

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtande nr 185 och memorial nr 186, sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2, första lagutskottets utlåtande nr 54 samt andra lagutskottets utlåtande nr 34.

---

På framställning av herr talmannen beslöts att andra lagutskottets utlåtande nr 34 skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på föredragningslistan för morgondagens sammanträde.

---

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.02 eftermiddagen.

In fidem  
*Eric Carlén.*

## Onsdagen den 7 december förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Sedan kamrarna stannat i olika beslut rörande bevillningsutskottets i betänkande nr 49 gjorda hemställan, att följande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 215 väckta motioner angående sänkning av tilläggsskatterna å bensin och brännolja, nämligen de likalydande motionerna I: 339 av herr Sunne m. fl. och II: 432 av herr Persson i Svensköp m. fl. samt motionen II: 436 av herr Hansson i Skediga, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, företogs nu jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av samma utskott i dess memorial nr 51 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen skall bifalla vad utskottet i ifrågavarande betänkande hemställt, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren beslutat att i anledning av de likalydande motionerna I: 339 av herr Sunne m. fl. och II: 432 av herr Persson i Svensköp m. fl. samt motionen II: 436 av herr Hansson i Skediga

A) antaga följande

### 1) Förslag

till

**förordning om tilläggsskatt å bensin.**

Härigenom förordnas, att för bensin, som till riket införes eller här tillverkas, skall — utöver skatt varom förmäles i förordningen den 3 maj 1929

(nr 62) om särskild skatt å bensin och motorsprit — till staten erläggas tilläggsskatt med 24 öre för liter; och skola de i nämnda förordning meddelade bestämmelserna rörande skatt å bensin tillämpas jämväl i fråga om sålunda utgående tilläggsskatt.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1950, från och med vilken dag förordningen den 5 mars 1948 (nr 81) om tilläggsskatt å bensin skall upphöra att gälla.

### 2) Förslag

till

**förordning om tilläggsskatt å vissa för drivande av automobil använda brännolja.**

Härigenom förordnas, att för brännolja, som avses i förordningen den 3 maj 1935 (nr 142) angående skatt å vissa för drivande av automobil använda brännolja, skall — utöver skatt enligt nämnda förordning — till staten erläggas tilläggsskatt med 18 öre för liter; och skola de i nämnda förordning meddelade bestämmelserna tillämpas jämväl i fråga om sålunda utgående tilläggsskatt.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1950, från och med vilken dag förordningen den 5 mars 1948 (nr 83) om tilläggsskatt å vissa för drivande av automobil använda brännolja skall upphöra att gälla.

B) bemyndiga Kungl. Maj:t att beträffande sådana för försäljning avsedda myckenheter bensin, för vilka tilläggsskatt å bensin erlagts enligt hittills gällande bestämmelser, meddela föreskrifter om restitution av den del av skatten, som motsvarar den föreslagna skattesänkningen.

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

Sedan efter given varsel kammarens ledamöter intagit sina platser och voteringspropositionen upplästs, verkställdes omröstningen, när omröstningsapparaten på grund av ett tillfälligt fel icke kunde begagnas, medelst namnupprop; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 60.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Efter det protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 489, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 108 ja och 114 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 186 ja och 174 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionen.

Justerades protokollet för den 1 innevarande månad.

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 34, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 24 mars 1949 dagtecknad proposition, nr 184, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation,

2) lag om ändrad lydelse av 4 kap. 10 och 11 §§ vattenlagen,

3) lag angående ändring i lagen den 20 juni 1924 (nr 384) om återköpsrätt till fast egendom,

4) lag om ändring i byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385),

5) lag om ändrad lydelse av 17 § förordningen den 16 maj 1884 (nr 25) angående patent, samt

6) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehått sexton i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

*inom första kammaren:*

nr 325 av herr *Eriksson, Einar*, m. fl.,

nr 326 av herr *Domö* m. fl.,

nr 327 av herr *Ekman*,

nr 328 av herr *Lindblom* m. fl.,

nr 330 av herr *Gränebo* m. fl.,

nr 336 av herr *Sundberg, Carl*, och

nr 337 av herrar *Holmbäck* och *Andersson, Elon*, samt

*inom andra kammaren:*

nr 413 av herr *Skoglund* i Dovers-  
torp m. fl.,

nr 414 av herr *Edenman* m. fl.,

nr 418 av herr *Hedlund* i Rådom  
m. fl.,

nr 425 av herr *Ohlin* m. fl.,

nr 426 av herr *Ståhl*,

nr 427 av herr *Nilson* i Spånstad,

nr 428 av herr *Häckner*,

nr 429 av herr *Hæggbloom* och

nr 430 av herr *Nilsson* i Kristinehamn.

I motionerna I: 326 och II: 413, vilka voro likalydande, hade yrkats, att förevarande proposition måtte avslås och att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om ett på förnyad utredning grundat förslag till lagstiftning i ämnet, varvid de i motionerna framförda synpunkterna borde beaktas.

I de likalydande motionerna I: 336 och II: 429 hade hemställts, att propositionen icke måtte bifallas samt att riksdagen måtte uttala sig för en fortsatt ut-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

redning av den föreliggande frågan med beaktande av vissa i motionerna närmare angivna synpunkter.

I motionen II: 426 hade yrkats, att riksdagen måtte besluta vidtaga vissa i motionen föreslagna ändringar i och tillägg till propositionen eller, därest dessa förslag ej komme att bifallas, avslå propositionen.

Utskottets nu föreliggande utlåtande var indelat i sex särskilda avsnitt, nämligen

**I. Inledning.**

II. Rätt för kommun att expropriera mark för tätbebyggelse samt expropriation och försäljning av kronans, kyrkans och universitetens mark.

III. Principerna för värdering av fastighet vid expropriation.

IV. Expropriationsmyndighetens organisation.

V. Förslagets detaljutformning.

VI. Utskottets hemställan.

I sistnämnda avsnitt hade utskottet, under åberopande av vad utskottet under II—V anfört, hemställt,

A) att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i de genom förevarande proposition framlagda lagförslagen — måtte för sin del antaga sex under punkten införda, med 1—6 betecknade förslag till lagar i ovan angivna ämnen;

B) att de i anledning av propositionen väckta motionerna I: 325—328, 330, 336 och 337 samt II: 413, 414, 418 och 425—430, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under A) hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I utskottets förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation voro 1, 7, 14, 15 och 67 §§ så lydande:

**1 §.**

Fastighet, som — — — för orten;

14. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov;

15. för stärkande av ofullständigt jordbruk; eller

16. för att säkerställa att mark på skäliga villkor är tillgänglig för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar eller för att eljest i kommuns ägo överföra mark, som icke är tätbebyggd, för upplåtelse med tomträtt.

Särskild rätt — — — till nationalpark.

**7 §.**

För fastighet, som exproprieras, skall erläggas löseskilling motsvarande fastighetens värde med hänsyn särskilt till ortens pris och fastighetens avkastning. Exproprieras en del av en fastighet och lider återstoden skada eller intrång genom expropriationen eller den exproprierade delens användande, skall ersättning därför gäldas. Uppkommer eljest genom expropriationen skada för ägaren, skall och sådan skada ersättas. Är den — — — kan meddelas.

**14 §.**

Första domstol i expropriationsmål är expropriationsdomstol, en för varje domsaga eller stad med rådhusrätt.

**15 §.**

Expropriationsdomstol består av ordförande och fyra ledamöter. Ordförande är ägodelningsdomaren i orten. Av ledamöterna skola två vara särskilt utsedda expropriationstekniker och två nämndemän i orten. I mål av mindre betydelse är expropriationsdomstol domför med, förutom ordförande och nämndemän, endast en expropriationstekniker.

Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, är expropriationsdomstol domför med ordföranden ensam.

**67 §.**

Den exproprierande vare pliktig att, i den mån ej annat föranledes av vad i 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken stadgas, ersätta motparten hans kostna-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

der å expropriationsmålet, vid expropriationsersättnings fördelning och eljest i anledning av expropriationen.

Reservationer hade avgivits

I) beträffande det genom propositionen framlagda förslaget i dess helhet av herr *Wistrand* och fru *Ewerlöf*, som på anförda skäl hemställt, att Kungl. Maj:ts proposition nr 184 måtte av riksdagen avslås;

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:tt måtte hemställa, att utredning måtte verkställas angående behovet av en utsträckt expropriationslagstiftning för tillgodoseende av tätorternas bostadsbehov och, om utredningen skulle giva vid handen att behov av en sådan lagstiftning föreläge, att Kungl. Maj:tt måtte låta, med beaktande av lagrådets yttrande över det lagförslag, som låge till grund för Kungl. Maj:ts proposition nr 184, utarbета nytt förslag till lagstiftning i ämnet; samt

att de i anledning av propositionen väckta motionerna, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad förut hemställts, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

II) beträffande 1 § i förslaget till lag angående ändring i lagen om expropriation

1:o) av herrar *Holmbäck*, *Hallagård*, *Jacobsson* i Igelsbo, *Stjärne* och *Hedlund* i Rådom, vilka a) ansett, att utskottets utlåtande i avsnitt II bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade, samt b), under återopande av vad i det sålunda föreslagna utlåtandet anförts, hemställt, att riksdagen måtte besluta, att 1 § i förevarande lagförslag skulle erhålla följande avfattning:

Fastighet, som — — — för orten;

14. för tillgodoseende av fjällrenskötelsens behov;

15. för stärkande av ofullständigt jordbruk; eller

16. för att säkerställa att mark inom fastställd generalplan, fastställd stadsplan eller fastställd byggnadsplan är tillgänglig för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar.

Särskild rätt — — — till nationalpark.

2:o) av herr *Lundberg*, som ansett, att viss del av utskottets utlåtande i nyssnämnda avsnitt bort erhålla den ändrade lydelse, som i denna reservation angivits;

III) beträffande 7 § i förslaget till lag angående ändring i lagen om expropriation

1:o) av herrar *Holmbäck*, *Hallagård*, *Jacobsson* i Igelsbo, *Stjärne* och *Hedlund* i Rådom, vilka a) ansett, att utskottets utlåtande i avsnitt III bort hava viss i reservationen angiven lydelse, samt b), under återopande av vad i det föreslagna utlåtandet anförts, hemställt, att riksdagen måtte besluta, att 7 § i nämnda lagförslag skulle undergå endast den ändringen, att tredje stycket upphävdes och att paragrafen följaktligen skulle erhålla följande lydelse:

För fastighet, som exproprieras, skall erläggas löseskilling motsvarande fastighetens fulla värde. Exproprieras en del av en fastighet och lider återstoden skada eller intrång genom expropriationen eller den exproprierade delens användande, skall full ersättning därför gäldas. Uppkommer eljest genom expropriationen skada för ägaren, skall ock sådan skada fullt ersättas.

Är den — — — kan meddelas.

2:o) av herr *Lundberg*, som ansett, att utskottets utlåtande i avsnitt III bort i vissa delar hava den ändrade lydelse, reservationen visade;

IV) beträffande 15 § i förslaget till lag angående ändring i lagen om expropriation av herrar *Hallagård* och *Hedlund* i Rådom, vilka av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte besluta, att förevarande paragraf skulle erhålla följande lydelse:

Expropriationsdomstol består av ordförande och två ledamöter. Ordförande är ägodelningsdomaren i orten. Ledamöterna skola vara nämndemän i orten.

Vid måls avgörande utan huvudförhandling samt annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället, så ock vid huvudförhandling,

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, är expropriationsdomstol domför med ordföranden ensam.

Dessutom hade ytterligare reservationer, betecknade med V 1), V 2) och VI—XI, avgivits beträffande 16, 17, 18, 28, 37—39 och 67 §§ i förslaget till lag angående ändring i lagen om expropriation samt 10 § i förslaget till lag angående ändring i lagen om återköpsrätt till fast egendom. Enligt den med X betecknade reservationen hade herrar *Lundberg, Andersson* i Alfredshem och *Jansson* i Hällefors på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte besluta, att 67 § i förslaget till lag angående ändring i lagen om expropriation skulle erhålla följande lydelse:

## 67 §.

Den exproprierande vare pliktig att, i den mån ej annat föränledes av vad i 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken stadgas, ersätta motparten hans kostnader vid expropriationsdomstolen, vid expropriationsersättnings fördelning och eljest i anledning av expropriationen. *Oavsett vad i rättegångsbalken stadgas om skyldighet att ersätta rättegångskostnad i högre rätt, vare den exproprierande, om särskilda skäl därtill föranleda, skyldig ersätta motparten dylik kostnad.*

Angående sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr **NORMAN**: Herr talman! I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 34 hemställes,

att detsamma må företagas till avgörande punktvis och punkten A på det sätt, att de av utskottet tillstyrkta lagförslagen föredragas vart för sig, det första paragrafvis med slutstadganden, ingress och rubrik sist, varefter och sedan alla lagförslagen blivit genomgångna, utskottets hemställan föredrages;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet;

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres; samt

att för den händelse något av lagförslagen kommer att helt eller delvis återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som kunna föränledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

*Punkten A 1.*

*Utskottets förslag till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.*

## 1 §.

Herr **HOLMBÄCK**: Herr talman! Jag ber att få börja mitt anförande med några ord som ha en något vidare syftning än att avse enbart det föreliggande förslaget till ny expropriationslagstiftning.

Det förslag, som nu ligger på riksdagens bord, har tillkommit efter vederbörlig sakkunnigutredning. De sakkunniga tillsattes i juni månad 1946, alltså för tre och ett halvt år sedan. Utredningen tog ett och ett halvt år. Utredningens förslag har sedan varit utsänt på remiss till myndigheterna. Trots denna handläggning har andra lagutskottet i en viktig punkt av förslaget fällt det uttalandet om Kungl. Maj:ts proposition, att dess ståndpunkt icke kan vara rimlig. Detta är ett utomordentligt hårt uttalande av ett utskott, och utskottet har här varit nästan enhälligt. Det visar att vårt mångtusenhävdade utredningsmaskineri glappar, och detta är heller inte så märkvärdigt. Man tillsätter en kommitté av utomordentligt upptagna personer, så upptagna, att det ofta är svårt att få till stånd ett sammanträde, då man inte kan samla medlemmarna. Det egentliga arbetet faller ofta på en ung sekreterare. Sedan utredningen är klar, remitteras förslaget till alla myndigheter som man över huvud taget tror ha något att anföra. Detta är ju lofvärt, men man ger dem så kort tid på sig, att de icke ha möjlighet att anföra vad de kanske skulle ha att säga, om de hade hunnit ordentligt gå



**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

igenom förslaget. Man borde enligt min mening övergå till ett annat system. Man borde i görligaste mån tillsätta enmanskommittéer eller kommittéer bestående av blott ett par ledamöter, åt vilka man gav ordentligt med tid och ledighet från andra sysslor för att kommittén i fråga skall kunna utarbета ett väl genomtänkt förslag. Förslaget borde sedan remitteras till några få myndigheter, på vilka man ställde pretentionen att de skulle grundligt gå igenom förslaget och avge ett ingående remissyttrande. Jämsides härmed kunde förslaget även remitteras till andra myndigheter, på vilka man inte ställde pretentionen att de ovillkorligen skulle avge yttrande utan som endast skulle behöva avge yttrande i den omfattning som vederbörande myndighet själv prövade lämpligt. Om vårt utredningsväsen omlades efter ungefär den linjen, skulle vi säkerligen komma fram till bättre resultat, och det skulle också ställa sig billigare.

Jag skall, herr talman, beträffande förslaget till ändringar i expropriationslagstiftningen begagna den föredragningsordning, som nyss är antagen, och således nu även yttra mig om några punkter som inte falla under 1 §.

Jag vill först ta upp frågan om bestämmandet av värdet av den egendom som skall exproprieras.

Enligt gällande lagstiftning skall den, vars egendom exproprieras, få full ersättning för värdet av den mark som tas ifrån honom. Han skall dessutom få full ersättning för den skada och det intrång som ske på den del av fastigheten som han eventuellt får behålla. Han skall till sist också ha full ersättning för annan skada, som kan träffa honom genom expropriationen. I det förslag, som nu ligger framför oss, föreslås i stället att den, vars egendom exproprieras, skall få ersättning för egendomen med hänsyn särskilt till ortens pris och fastighetens avkastning. Dessutom skall ersättning gäldas för skada och intrång å återstående del av fastighet, och vidare skall eljest genom expropriationen uppkomna skada ersättas. I lagtexten har alltså uttrycket »full ersättning» borttagits.

Om vi se på den lagtext, som vi ha framför oss, måste vi emellertid erkänna, att propositionen ligger lång väg ifrån det förslag som på sin tid framlades av den sociala bostadsutredningen. Enligt dess förslag skulle ersättning vid expropriation icke få bestämmas till mer än 20 procent över eller under fastighetens taxeringsvärde, såvida inte expropriationsnämnden var enhällig. Man har också, såvitt jag kan finna, i det kungl. förslaget kommit fram till en bättre lösning än den som markutredningen har föreslagit. Det kungl. förslaget var emellertid otydligt; det framgick icke klart, om fortfarande det fulla värdet skulle ersättas. På denna punkt har lagutskottet genom sina uttalanden kompletterat det kungl. förslaget. Efter lagutskottets utlåtande är det klart, att det fulla värdet skall ersättas och att således den princip, som kommit till uttryck i den tidigare expropriationsrätten, icke skall ändras. Jag tror mig kunna säga, att om andra lagutskottets utlåtande på denna punkt, såsom jag förmodar, även blir riksdagens, ingen domstol i Sverige kommer att kunna utdöma annat än full ersättning för exproprierad egendom.

Folkpartiets och bondeförbundets representanter ha emellertid trots detta på denna punkt icke kunnat ansluta sig till propositionen. För vår del anse vi att det är bättre att ha kvar den gamla lagtexten, därför att den är fullt otvetydig. Genom det föreliggande förslaget får man en lagtext som icke är tydlig i sig, utan som för att bli tydlig fordrar en klargörande motivering. Det är enligt vår uppfattning ett felaktigt sätt att lagstifta att fördunkla själva lagtexten för att sedermera uttrycka den verkliga meningen i en motivering. Att man har gjort på detta sätt i propositionen beror, som alla känna till, därpå att hittillsvarande praxis, enligt vad det anses, har medfört att vid expropriation ofta betydande övervärden ha utdömts. Jag vill inte uttala mig om huruvida denna uppfattning är riktig eller ej, men jag vill betona att vi genom den nya lagstiftningen uppenbarligen komma att få ett organ, en domstol, som har full möjlighet att riktigt tilläm-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

pa gällande rätt. Det är då både onödigt och omotiverat att fördunkla lagtexten, och av den anledningen ta vi avstånd från Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt. Som det hela nu ligger till, utgör emellertid inte frågan, vilket värde skall utdömas, längre någon fråga av första rangen.

Den andra punkt, som jag skulle vilja ta upp, gäller frågan om expropriationsdomstolarna. Förslaget avser att det nuvarande expropriationsförbandet, som sker inför de allmänna domstolarna och varvid värdet bestämmes genom en särskild expropriationsnämnd, skall ersättas med ett förfarande inför särskilda expropriationsdomstolar, som också skola bestämma värdet av vad som exproprieras. Jag anser för min del att Kungl. Maj:ts och utskottets förslag på denna punkt är en klar förbättring i rättssäkerhetens intresse av gällande svenska rätt. Den föreslagna nya ordningen möjliggör nämligen att man kan överklaga lägsta instansens avgörande i hovrätten och högsta domstolen, om man anser sig ha fått för liten ersättning vid expropriation. Detta har man hittills icke kunnat göra.

Förslaget har emellertid här en nackdel. I de nya domstolarna skola såsom domare ingå två exproprieringstekniker, och dessa domare skola tillsättas av Kungl. Maj:t, enligt propositionen på tre år. Enligt den uppfattning som har gjort sig gällande inom stora kretsar är detta oriktigt. Det riktiga hade i stället varit att expropriationsteknikerna hade fått karaktären av sakkunniga inför domstolen och således inte erhållit domarställning.

Läser man utskottets motivering, finner man att också inom utskottet denna synpunkt har stötts med starka skäl. Utskottet har emellertid följt det kungl. förslaget så till vida, att utskottet ändock har låtit dessa teknici bli domare, och även folkpartiets utskottsrepresentanter ha i detta hänseende följt majoriteten. Att så har blivit fallet, har icke berott på att vi ändrat vår uppfattning att det riktiga vore, att dessa experter hade ställningen såsom sakkunniga inför domstolen. Vi ha slutit en kompromiss.

Inom utskottet framkom tanken, att man skulle försöka samla majoritet kring den linjen, att teknikerna visserligen skulle bli domare men skulle tillsättas på längre tid än vad Kungl. Maj:t hade föreslagit. Därigenom skulle de, ansåg man, få en mera säkrad och oberoende ställning. För vår del hade vi helst önskat, att om teknikerna skulle bli domare, de fått anställning på livstid som andra domare, men till slut accepterade vi att expropriationsteknikerna skola förordnas på sex år. Det är mycket som talar för detta förslag. Bland annat kan för en dylik lösning åberopas lagrådets auktoritet. Bestämmande för vårt slutliga ställningstagande på denna punkt var också att om vi icke hade godtagit kompromissen resultatet skulle med utomordentligt stor sannolikhet ha blivit, att dessa teknici blivit domare, tillsatta för en tid av endast tre år.

Jag skall, herr talman, i detta sammanhang ta upp ytterligare en sak. I propositionen anför justitieministern, att han skall tillsätta särskilda sakkunniga för beredande av frågan om bestämmandet av värdet vid expropriation. Mot denna tanke att särskilda sakkunniga skulle tillsättas härför har lagrådet gjort opposition, och det har förklarats, att det icke kan överlåtas till administrativ myndighet att meddela anvisningar angående bestämmandet av ett sådant värde. Trots detta har justitieministern, vilket förvånar mig, tillsatt särskilda sakkunniga med uppgift att utarbeta »anvisningar» som skola »utfärdas». Det faktum, att dylika anvisningar skola utfärdas, har jag i varje fall tolkat så, att det varit meningen att meddela en särskild författning; det är ju bara *författningar* som »utfärdas». Andra lagutskottet har emellertid fullständigt klart och otvetydigt sagt ifrån, att det icke bör ifrågakomma att administrativt utfärdas en författning med anvisningar om bestämmandet av värdet vid expropriation. Andra lagutskottet har alltså avböjt den inblandning från den administrativa maktens sida, som man genom avfattningen av justitieministerns direktiv för de sakkunniga hade anledning

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

att befara. — Jag ser att justitieministern skakar på huvudet, men jag säger »hade anledning» att befara. Vad man än må säga om detta, men bra skrivna äro inte direktiven för de sakkunniga.

Vad som beträffande expropriations-teknikerna ingav den största oron var emellertid att, samtidigt som de skulle tillsättas på endast kort förordnande, man skulle få administrativt utfärdade förklaringar till lagstadgandena. Då detta inte blir fallet, kommer frågan om förordnandet av teknikerna i ett delvis annat läge.

Den punkt i det föreliggande förslaget, som mest varit föremål för diskussion i pressen och bland allmänheten, är den paragraf, genom vilken man vill utsträcka möjligheterna att erhålla expropriation. Vår nuvarande expropriationslag räknar upp de ändamål, för vilka expropriation kan komma i fråga. Nu föreslås i den kungliga propositionen, att man skall foga in i expropriationslagen två sådana nya ändamål.

Det första ändamålet är att expropriation skall kunna ske »för att säkerställa att mark på skäligen villkor är tillgänglig för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar». Det är enligt lagförslaget kommunerna, som skola få möjlighet till dylik expropriation. Mot lagtexten på denna punkt ha gjorts invändningar. Man har sagt att den är inte klar. Och man har sagt, att den motivering, som justitieministern har fogat till lagförslaget, heller inte är klar. Den är inte klar så till vida att man inte vet, om meningen är att enligt denna text mark skall kunna exproprieras för tätbebyggelse från en kommuns sida, trots att ägaren själv vill exploatera marken, alltså själv vill använda den för tätbebyggelse. Lagrådet har satt in kritiken just på denna punkt. Efter de uttalanden, som även på denna punkt gjorts av andra lagutskottet, har saken emellertid blivit klar, och numera står det utom allt tvivel, att meningen är att det inte skall vara möjligt att enligt den lagtext, som jag citerat, exproprieras en persons egendom för tätbebyggelse, då vederbörande själv önskar att exploa-

tera den. Det är enligt mitt sätt att se ett framsteg, som måste erkännas.

Mot bestämmelsen ha emellertid också gjorts andra invändningar.

I en av byggnadslagens paragrafer ut-säges, att mark över huvud taget inte får användas för tätbebyggelse, om det inte är från allmänna synpunkter genom en plan fastställt, att den är lämplig för tätbebyggelse. Genom propositionen har nu föreslagits, att man skall kunna exproprieras mark för tätbebyggelse utan att det genom någon plan är fastställt att marken över huvud taget får användas för tätbebyggelse. Det har sagts att detta är oriktigt, att det är en inkonsekvens i lagstiftningen. Man bör först pröva om marken skall kunna användas för tätbebyggelse, då lagen själv fordrar det, och därefter medgiva expropriationsrätt.

Vidare har man sagt, att om möjlighet till expropriation ges beträffande vilken mark som helst, som man anser lämplig för tätbebyggelse, utan att det föreligger någon plan för hur marken skall användas, följden kan bli planlösa exproprieringar för ändamål, som först i framtiden kunna realiseras och som kanske över huvud taget inte komma att kunna realiseras. Det blir en expropriation på lager som inte är lämplig.

För vår del ha vi ansett att denna kritik är bärande, och efter ingående diskussion ha vi tillåtit oss att motionsvis föreslå, att den nya expropriationsrätten skall begränsas till områden, som äro bestämda för tätbebyggelse genom en fastställd stadsplan, genom en fastställd byggnadsplan eller genom en fastställd generalplan. Då vet man att det är fråga om områden, som verkligen äro lämpade för detta ändamål.

Även med den av oss föreslagna inskränkningen får man en mycket omfattande expropriationsrätt. Jag tror för min del, att om riksdagen på denna punkt skulle följa det förslag, som jag nyss angivit och till vilket även bondeförbundets representanter i utskottet anslutit sig, man skulle få en fullt tillfredsställande, och jag skulle vilja säga till och med mycket vidsträckt, expropria-

### Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

tionsrätt. Det finns ingen anledning att gå längre, att tillåta expropriation så att säga på måfå, utan att det föreligger en fullt tillfredsställande utredning om att det verkligen är fråga om lämpliga områden, och det finns ingen anledning heller att i lagtexten införa den inkonsekvens, som jag nyss har talat om.

Om man emellertid här jämför å ena sidan utskottets och å andra sidan folkpartiets, och jag kanske också vågar säga bondeförbundets, ståndpunktstagande, föreligger det inte en skillnad som varit omöjlig att överbygga. Även enligt det kungliga förslaget på denna punkt fordras det ju ett visst mått av bevisning för att det område som skall exproprieras är lämpligt för tätbebyggelse. Det föreligger här en skillnad mellan ståndpunkterna, men den gäller blott *graden* av den bevisning som erfordras. Den punkt däremot, där det varit omöjligt att enas — där alltså princip stått emot princip, och detta mycket hårt — har varit den andra punkt, å vilken justitieministern föreslagit att expropriationsrätten skall utvidgas genom att ett nytt ändamål infogas. Justitieministern föreslår i detta hänseende att rätten till expropriation skall kunna ges över huvud taget beträffande mark, som icke är tätbebyggd, om meningen är att marken skall av kommunen — det är fortfarande bara kommunen som skall få expropriationsrätt — upplåtas med tomträtt.

Jag vill, herr talman, starkt stryka under att man i varje fall ifrån folkpartiets sida icke har någon principiell invändning emot tomträtten. Tomträttsinstitutet är någonting som ligger alldeles utanför de olika åskådningar, som göra sig gällande i diskussionen om expropriationsrättens utsträckning, och det har alltid gjort så. Tomträtten infördes för 42 år sedan i den svenska lagstiftningen på förslag av en högerregering, den Lindmanska regeringen, och på föredragning av en justitieminister, vars konservativa åskådning mig veterligen aldrig dragits i något berättigat tvivelsmål. Det är alltså inte tomträtten vår invändning gäller. Vi anse att tomt-

rätten bör stå vid äganderättens sida, bör få tillfälle att göra sig gällande i konkurrens med äganderätten. Vad som här är att märka är emellertid att så som det kungliga förslaget är avfattat — och på den punkten följer utskottsmajoriteten det kungliga förslaget — expropriation skall kunna äga rum av mark för framtida upplåtande med tomträtt, även om ägaren till marken själv vill exploatera den, exempelvis själv vill på marken bygga samma typ villor, som kommunen vill att marken skall bebyggas med. Man vill här till samhället dra in äganderätten, oavsett om den enskilde själv vill exploatera marken.

Vi kunna inte ansluta oss till denna uppfattning, och vi anse icke att det är nödvändigt ur någon synpunkt, att lagstiftningen upptager grundsatsen om expropriation av mark, som ägaren själv vill exploatera.

Varför vill man införa den? Skälen äro två.

Det ena skälet är att man vill ge kommunerna en möjlighet att i framtiden lägga om utnyttjandet av marken i fråga, till exempel genom att ändra om ett område från villabebyggelse till höghusbebyggelse eller genom att dra fram nya trafikleder över ett område. Men det har man redan med den nuvarande lagstiftningen möjlighet till. Man kan anta en stadsplan eller en byggnadsplan, vari det föreskrives att den bebyggelse, som får ske på området, icke får bli annan än en villabebyggelse. Det blir då inte svårt att i framtiden lägga om bebyggelsen och inte heller svårt att dra fram nya trafikleder.

Det andra skälet är att man vill dra in värdestegringen å marken till samhället. Det är emellertid någonting som man också kan göra med andra medel. Man gör det redan därigenom, att man förhindrar områdets bebyggelse med annat än exempelvis villor. Då undergår området ingen större värdestegring. Förslaget är avfattat, jag skulle nästan vilja säga med bortseende från att i byggnadslagen 1947 införts bestämmel-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

ser, som avse att förhindra vidare värdestegringar.

Dessa bestämmelser ha haft en egenomlig historia. När propositionen framlades, anförde justitieministern att den närmare utformningen av principen om förhindrande av värdestegring borde uppskjutas, tills frågan om ny expropriationslag kunde föreläggas riksdagen. Nu, när den nya expropriationslagen skall beslutas, säger justitieministern att en närmare reglering av bestämmelserna om förhindrande av värdestegring bör ytterligare skjutas på framtiden. Detta är tydligen en mycket svår fråga, men en fråga, med vars lösning man nu ämnar syssla. Redan på den grund finns det därför ingen anledning att nu, för att hindra den framtida värdestegringen, införa den utvidgning av expropriationsmöjligheterna, som här är i fråga.

Jag skulle ytterligare kunna mot lagutskottets utlåtande anföra, att det icke alldeles riktigt tecknar omfattningen av den nya expropriationsrätten. Lagutskottet säger i sitt utlåtande, att villor och småstugor, som ligga i omedelbar anslutning till tätbebyggelse, icke kunna bli föremål för expropriation enligt de nya bestämmelserna. Jo, så är visst fallet. Jag kan inte finna annat än att också en sådan bebyggelse kan bli föremål för expropriation enligt de nya bestämmelserna. Jag skulle också kunna anmärka, att de nya bestämmelserna ha infogats i lagsystemet på ett sätt, som kan bli föremål för diskussion. Man binder sig redan vid expropriationen för att med tomträtt upplåta de exproprierade områdena och utsätter sig därigenom för synnerligen stora svårigheter bland annat på grund av den omständigheten, att de gamla ägarna ha en återlösningsrätt. Men jag skall, herr talman, inte längre upptaga tiden med att debattera lagutskottets föreliggande utlåtande. Jag ber i stället att, med den motivering jag har anförts, få beträffande den föredragna 1 § av expropriationslagförslaget yrka bifall till den reservation, som har avgivits av mig och flera andra ledamöter i andra lagutskottet.

Herr WISTRAND: Herr talman! Det lagförslag, till vilket vi nu ha att ta ställning, har av lagrådet gjorts till föremål för en kritik ur juridisk synpunkt, som knappast något tidigare lagförslag blivit föremål för. Att det ändock framlagts har icke kunnat undgå att väcka de allra största betänkligheter inom vida kretsar i landet, icke minst bland dem som handhava rättsvården. Lagrådet har ur principiella synpunkter hävdad vad rådet anser vara rättsordningens intressen, men justitieministern har på ett ytterst lättvindigt sätt viftat bort anmärkningarna. I själva verket innebär detta enligt min uppfattning ett angrepp på den konstitutionella säkerhet, som ligger i lagrådets granskning. Denna innebär att inte endast majoriteten utan också minoriteten i riksdagen och i landet skall vara säkrad, att lagstiftningsarbetet fullföljes under former, som garantera att lagstiftningen sker efter linjer, som kunna sanktioneras av rättsordningens främste upprätthållare. Även om ordalagen i bestämmelsen om lagrådets granskning inte hindra en regering att ta vilken hänsyn, den vill, till ett lagrådsuttalande, måste dock bestämmelsen så tillämpas, att den inte blir endast en meningslös och tom formalitet. Lagstiftningen behöver denna kontroll för sin egen skull; lagar, som antagas i strid mot den lagskipande maktens auktoritet, undergräva i själva verket lagstiftningens egen auktoritet, och därpå förlorar ytterst samhället. Innehavet av regeringsmakten ger inte — och ännu mer gäller detta besittningen av justitieministerportföljen — nog auktoritet för att lämna utan varje beaktande vad representanterna för landets högsta domstolsväsende anse nödigt att framföra. Ur denna vidare synpunkt — och man må väl ha rätt att i denna kammare återropa de vidare synpunkterna — är justitieministerns handläggning av detta ärende mycket uppseendeväckande.

Det kan finnas anledning att snart sagt i det oändliga uppehålla sig vid vilka följder denna lagstiftning kan få. Utskottet har på en del visserligen beaktansvärda, men dock i stort perifera,

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

punkter friserat lagförslaget. Bilden har därigenom kommit att te sig något mjukare, men ändringarna ha likvisst inte i det väsentliga ändrat lagförslagets innebörd.

Det anmärkningsvärda är, att lagförslaget har en djupare verkan än det i själva verket ger sig ut för att ha. Den kungl. propositionen är som ett isberg; den minsta och ofarligaste delen är det man ser, den största och farligaste delen seglar djupt under vattenytan. De till synes tämligen litet uppseendeväckande lagrummen medföra — om de genomföras, och så blir väl fallet — en omvälvning av rättsförhållandena. Den enskildes rätt anses a priori, utan att objektiva skäl behöva anföras, vara mindre värd än samhällets. Samhället kan utan att ge klara skäl för åtgärdens nödvändighet förvärva egendom, som någon gång i framtiden skulle kunna bli föremål för tätbebyggelse — man vet inte om eller när bebyggelsen tänkes kunna ske. Några klara och starka objektiva skäl för det allmännas preponderans i fråga om rättsförhållandet anses inte behövliga.

Hur kommer detta att verka? Vilken rätt har en jordbrukare eller en trädgårdsmästare, som bor i närheten av — det behöver för övrigt inte alls vara så nära — ett samhälle? Vilket intresse får han av att lägga ned pengar och arbete på förbättring av sin egendom, när expropriationens damoklessvärd hela tiden hänger hotande över honom? Vid en expropriation måste det ju inte bevisas, att jorden omedelbart behövs, och egentligen behöver det inte ens bevisas, att jorden någonsin kommer att behövas för det uppgivna ändamålet — samhällets högst eventuella behov går obönhörligt före den enskildes ofta kanske mycket mödosamt förvärvade rätt, hur konkret den än må föreligga i de särskilda fallen.

Man hänvisar till rättstillämpningen. Det är ingen god form för lagstiftning att framlägga förslag till lagtexter, vilkas allmänna formuleringar medge feltolkningar och missbruk, och sedan hänvisa till att lagtextens brister justeras genom rättstillämpningen. Lagen skall gå före

rättstillämpningen och ge den sitt fasta och klara stöd. Lagen skall inte vara så beskaffad, att den måste ta rättstillämpningen i anspråk som krycka för sin egen vanförhet. Är en lag dålig, tenderar detta för övrigt också att ge sin prägel åt rättstillämpningen, som lätt får sin karaktär av lagens otillräckliga och otydliga ordalag. Lagstiftningen är och måste alltid förbli det primära, tillämpningen det sekundära.

I en mycket mångordig otydlighet har justitieministern sökt försvara sin ändring av reglerna för expropriationsersättningens fastställande med att det i själva verket inte skulle röra sig om någon ändring av hittillsvarande regler, utan endast om en utveckling av dess principer. Man får ju hoppas, att justitieministerns uppfattning i det fallet också kommer att bli rättstillämpningens. Men varför denna apparat, denna pinsamma flykt från klarheten in i det otydliga och diffusa, som präglar justitieministerns ställningstagande på denna punkt? Man får verkligen en isande känsla av att allt detta kommer från den del av isberget, som seglar under vattnet.

Vad man kanske främst fäster sig vid är emellertid den ytterst bristfälliga — jag vågar säga i själva verket totalt uteblivna — utredningen om *behovet* av en förändrad och utvidgad expropriationslagstiftning i syfte att säkra tätorternas behov. Jag vill inte på något sätt bestrida, att det kan finnas sådana behov. Jag vill dock få föredra några uppgifter, som jag har inhämtat beträffande de större städerna i landet, och dessa synas ge vid handen, att det inte synes föreligga något behov alls av en utvidgad expropriationslagstiftning. Jag är emellertid väl medveten om att dessa siffror inte utan vidare kunna vara utslagsgivande, då de endast avse några få samhällen, samtliga större städer.

I Stockholm äger bostadsproduktionen innevarande år till 85 procent rum på kommunal mark och beräknas under år 1950 komma att ske så godt som helt och hållet på kommunal mark. I Göteborg äger kommunen praktiskt taget all

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

mark, som inom de närmaste åren kommer att exploateras. I Malmö utgjorde år 1944 nyproduktionen av bostäder på kommunägd mark 29 procent, 1947 hade siffran stigit till 57 procent, 1948 var den 53 procent, och i år beräknas den ligga vid 50 procent. I Hälsingborg äger kommunen 90 procent av den tomtmark, som kan väntas bli exploaterad under de närmaste åren. I Örebro ägde 1948 all nyproduktion av flerfamiljshus rum på kommunägd mark, och för innevarande år anses motsvarande siffra vara 80 procent. I Eskilstuna uppges 90 procent av produktionen äga rum på kommunägd mark, och i Linköping slutligen lär kommunen också dominera tomtmarknaden.

Vad som hindrat byggenskapen har, åtminstone på de större orterna, i själva verket inte varit enskild mark, utan kronomark och därmed jämförlig mark — i Linköping har det varit domkyrkomark och i Uppsala universitetsmark. Men mark av detta slag har justitieministern utslutit ur sin proposition, och inte heller i utskottets hemställan har sådan mark kommit med som exproprierbar.

Det skall visst inte förnekas, att ett expropriationsbehov kan finnas inom andra kommuner än de av mig angivna, men det är anmärkningsvärt att man skrider till en lagstiftning av så djupgående innebörd utan att ha grundligt utrett, om det föreliggande behovet har den storleksordning, att det erfordrar vittgående förändringar av expropriationsrätten. Jag vågar inte bestrida att ett så stort behov verkligen föreligger — churu jag för min del knappast tror det — men jag bestrider att man utan att ha en utredning kan veta något beträffande behovets omfattning och hurvida dess storleksordning verkligen påkallar djupgående lagändringar.

Jag återkommer till huvudgrunden för mitt ställningstagande. Vad som gör detta lagförslag så rent ut sagt motbjudande är det sätt, på vilket den enskildes rätt där avväges gent emot det allmännas. Intet utrymme har beretts för en avvägning beträffande det allmänna

och det enskilda intresset, av vems intresse som är av den större storleksordningen. Lagförslaget innebär ett kraftigt steg mot ett samhällstillstånd, där den enskildes rätt icke längre har krav på beaktande. Stat och kommun växa den enskilde över huvudet på ett sätt, som kommer att gå ut över hela trivseln i samhället. Jag gör visst icke gällande att detta är justitieministerns ideal för ett samhälle, men hans handlingssätt verkar i den riktningen.

Av vad jag nu har anfört torde det vara uppenbart, att jag anser det omöjligt att acceptera Kungl. Maj:ts förslag. Jag tänker då inte bara på lagförslagets innehåll utan också på beskaffenheten av förarbetena. En av de allra viktigaste punkterna i förslaget har sålunda tillfogats av justitieministern i sista minuten, sedan markutredningens förslag varit ute på remiss. Den ytterst ofullständiga beredningen av detta ärende har bidragit till min och min medreservants uppfattning, att det inte endast är omöjligt att godkänna det föreliggande förslaget utan också att prestera ett hållbart motförslag. Vi anse att man i detta ärende rör sig på farlig mark. När man söker tränga in i tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna, varsnar man, hur undan för undan nya punkter, nya utsikter och nya situationer dyka upp, som lagstiftningen bör ta hänsyn till, men vilkas konsekvenser icke kunna överblickas. Ett motförslag i en så svår fråga improviserar man ej.

Av denna anledning ha vi inte heller kunnat stödja någon av de övriga reservationerna till det föreliggande utskottsutlåtandet, churu jag medger att den av herr Holmbäck m. fl. avgivna innefattar mycket stora förbättringar. Att på grundval av en otillräcklig utredning prestera nya lagtexter synes mig så mycket mera meningslöst som det förvisso inte finns stora förhoppningar om att riksdagens båda kamrar skulle fatta något annat beslut än vad som av utskottsmajoriteten föreslagits.

Den ifrågavarande reservationen går dessutom enligt min mening för långt. Jag finner det anmärkningsvärt att re-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

servanterna äro beredda att godtaga expropriationsrätt, så fort en generalplan har blivit fastställd. Man saknar ännu helt någon fast praxis beträffande generalplaner. Jag vet inte hur många generalplaner som redan äro fastställda — om det ens är någon. Hela begreppet kan i varje fall betecknas som en ännu så länge i praktiken oprövad nyhet. Inte heller bestämmelserna i byggnadslagen, som medge en rätt avsevärd expropriationsrätt, ha varit så länge i tillämpning att tillräcklig erfarenhet vunnits om de äro otillräckliga för vinnande av det mål, varför kräves utvidgning av expropriationsinstitutet. Klart är emellertid, att utsträckandet av expropriationsrätten till jord inom fastställd generalplan kan medföra att expropriationsrätten kan komma att träffa jord, vars användning för tätbebyggelse måste te sig mycket osäker.

Jag anser vidare att man icke i en reviderad lagtext kan helt förbigå den visserligen ur konstitutionella synpunkter svårknäckta men ur behovssynpunkt otvivelaktigt mest brännande frågan, nämligen om möjligheten till expropriation av allmän egendom.

Med stöd av det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av fru Ewerlöf och mig avgivna reservationen, som innebär avslag på Kungl. Maj:ts föreliggande proposition samt en begäran till Kungl. Maj:t att låta verkställa en utredning angående behovet av en utsträckt expropriationslagstiftning och yrkande att riksdagen, om behovet skulle visa sig vara av en sådan storleksordning, att det bör föranleda ny lagstiftning, måtte få mottaga ett nytt förslag till lagstiftning i ämnet.

Herr LINDBLOM: Herr talman! Kamraren står i dag inför ett mycket viktigt avgörande, och jag tror man kan våga det påståendet, att det är ett avgörande, som kan komma att få mycket vittgående konsekvenser. Vi ha i detta ärende att göra med en mängd frågor och spörsmål, men jag skall inte här ta upp alla dessa till diskussion, utan i

huvudsak endast beröra frågan om expropriationsändamålen.

Innan jag går in på denna fråga, kan jag dock inte underlåta att uttala min förvåning över att utskottets majoritet inte ansett sig kunna föreslå bibehållandet av begreppet »fulla värdet». Nu har man visserligen i motiveringen givit den nya metoden för värdebedömningen en sådan tolkning, att man närmast kan få den uppfattningen, att det fulla värdets princip skall bibehållas. Även departementschefen har i propositionen uttryckt sig så, som om det inte vore fråga om någon ändring. Men om man verkligen menar detta, och orden inte äro till allenast för att dölja tankarna, förefaller det ologiskt att ändra en lagtext, som ger uttryck för det man menar. Således tar man bort en lagtext, som föreskriver fulla värdet, och ersätter den med ett väsentligen annat uttryck, men i motiven förklaras det, att man menar fulla värdet. Ett sådant förfaringsätt verkar bra underligt och ger anledning till åtskilliga frågetecken. Hade det inte då varit naturligare att behålla orden »fulla värdet», men i motiven förklara vad som menas därmed? Vad gäller det övervärde, som man menar stundom skall ha utdömts — om det är detta man vill åt — så hade väl det kunnat klart angivas i motiven. För övrigt synes det mig, att man nu inte behövt vara så orolig för övervärdet, då domstolsförfarande införes för behandling av expropriationsmålen. På denna punkt råder ju tämligen stor enighet. Enligt min mening är det alldeles överflödigt att införa det nya begreppet. Därigenom har på denna punkt bara skapats en alldeles onödigt irritation och måhända också en viss tveksamhet hos de dömande myndigheterna. Det är aldrig bra att införa sådana där svävande kautschukparagrafer. De skapa endast en viss osäkerhet i tillämpningen.

Nåväl, en ändring nu torde vara utsiktslös. Man får väl bara hoppas att domstolarna skola komma fram till en rätt värdesättning. Skall man tillgripa ett tvångsförfarande mot en jordägare, bör samhället vara så pass generöst i



## Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

sin värdesättning, att en fullt skälig gottgörelse erlägges. På denna punkt ber jag att få yrka bifall till reservation III 1:o.

Jag går nu över till frågan om expropriationsändamålen. Man brukar säga, att det är en dålig lag, som inte har en mera allmän resonans hos allmänheten. Utifrån den utgångspunkten måste man beklaga, att utskottets majoritet inte följt de riktlinjer, som, vad gäller lagens omfattning, framförts i folkpartiets motion samt i motionen I: 328. Man hade där sträckt sig mycket långt i tillmötesgående mot departementschefens förslag. Enligt min mening hade det varit bättre att nu ta lagen med begränsning till stadsplan, byggnadsplan och fastställd generalplan och skjuta det övriga på framtiden. Därmed hade lagstiftningen fått ett mera allmänt underlag. Någon större risk föreligger väl inte för att uppskjuta frågan om expropriation för upplåtande av mark till tomträtt, detta i synnerhet som frågan om tomträttsinstitutet skall bli föremål för utredning. På denna punkt har man i övernatt få lagstifta använt större våld än nöden kräver. Denna nya expropriationsgrund utgör ett hot mot jordbrukare, trädgårdsmästare och egnahemsägare runt alla tätorter utan hänsyn till bebyggelsens aktualitet eller markägarnas villighet att medverka i bostadsbyggandet. Jag tillåter mig att på denna punkt citera några rader ur motionen nr 328. Det heter där: »Flerparten svenska tätorter äro omgivna av en sektor av glesare villa- och småstugebebyggelse, belägen omedelbart utanför den egentliga tätortsräjongen och uppförd å fri och egen grund. Flerparten tätorter gränsa dessutom direkt till ett antal större eller mindre jordbruk, vilka på grund av sin belägenhet specialiserat sig på att betjäna just den närliggande tätortens behov av mjölk, grönsaker, ägg och andra jordbruksprodukter. Det ligger i öppen dag, att ett expropriationsändamål, som för att tillgodose avlägsna och i regel mycket vagt definierade expansionsbehov hos tätorterna medger expropriation av praktiskt taget hela omgivningen, skulle för-

sätta dessa kategorier av fastighetsägare i en synnerligen prekär situation. Egnahems- och småstugeägarna skulle rimligtvis få mycket svårt att inse det socialt berättigade i att de, som på av samhället tidigare propagerade och direkt understödda vägar löst sitt bostadsproblem, helt plötsligt klassificeras såsom 'markspekulanter'.»

Då det kan vara av ett visst intresse att också höra hur man ser på saken i våra grannländer skall jag be att få citera vad en framstående expropriationsexpert i Danmark, herr Egon Larsen, säger. Han betonar först, att både i Danmark och Norge den enskilda äganderätten är skyddad i grundlagen. Lika uttryckligt framhåller han att om samhället undantagsvis går till expropriation, så skall ägaren erhålla full ersättning för det han förlorar. Vidare säger herr Larsen enligt ett tidningsreferat: »Även om man i Sverige inte har sådana bestämmelser i grundlagen, så vilar dock hela den nordiska rättsuppfattningen på dessa principer, och på dem har vi byggt i århundraden. I alla länder där detta är en fundamental rättsuppfattning måste expropriationsingripandet utgöra ett undantag, och den lagstiftande makten måste dra upp bestämda gränser för vilka ingripanden som får göras. Det svenska lagförslaget har emellertid givits en sådan utformning att dessa gränser blir flytande, och avgörandet hur långt man skall gå läggs i de administrativa myndigheternas händer. Detta innebär en stor fara. Vi har visserligen i Danmark varit inne på den svenska expropriationstanken, men redan släppt den. Vi har funnit den opåkallad och odemokratisk och därför inskränkt oss till att reglera bebyggelsen. Det är naturligtvis inte tal om att det offentliga inte skulle behöva reglera bebyggelse och planlägga framtida bebyggelseområden. Men i Danmark har samhället endast ambition att *planera* markens disposition, inte ambition att *äga* den.»

Det är möjligt att det kan givas fall, då ett ingripande är nödvändigt från samhällets sida. Detta har man förutsatt även i denna nya byggnadslagen och gi-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

vit regler för förfarandet vid sådana fall, regler som måste anses rätt förnuftiga. Men då expropriationsrätten utvidgas långt utöver det aktuella behovet, då menar jag att man gått för långt. Det är också anmärkningsvärt, hur svaga bevisen för denna utvidgning äro i propositionen. Det talas endast om att vissa kommunalmän ansett en utvidgning behöfelig, men inte hur långt den bör gå. Förslaget om att såsom ny expropriationsgrund hänga på lagen rätten för kommunerna att lägga sig till med mark på lager för utläggande av tomträtt har ju inte heller varit på remiss. Det kan ju vara rätt ovisst, hur man reagerar inför detta. Det förefaller vidare, som om det inte tycks ha rätt några större svårigheter att denna lag förutan skaffa sig avsevärda markområden. Vid överläggningar jag haft med kommunalmän i olika delar av landet har det framgått, att man är rätt väl försedd på de flesta orter. Jag skall inte trötta kammaren med siffror, men jag kan ju meddela att i ett län, där det skall bli storkommuner i länet, 13 stycken sådana, har man förklarat — det är de stora kommunerna det gäller, alltså kommuner med tätorter — att i sex fall ha kommunerna försett sig med tomtmark för 50 år och i några fall för 100 år fram i tiden. Beträffande övriga kommunerna kunde det på grund av deras struktur och förhållanden i övrigt inte gärna bli fråga om några svårigheter när det gällde tomtmark, därför att där fanns det inte några tätbebyggda samhällen. Jag har här vidare en lista över 60 städer, som visar, hur mycket mark städerna äga — det gäller dels sådan, som är stadsplanerad men inte bebyggd, och dels sådan, som inte ännu är stadsplanerad. Denna lista kan jag givetvis inte ta till protokollet, utan jag får nöja mig med att hänvisa till att enligt vad dessa kommunalmän upplyst äro ifrågavarande städer försedda med mycket stora markområden. Nu är det ju klart, att det på vissa platser, särskilt i nyare samhällen, kan uppstå vissa svårigheter. Jag har från ett annat län uppgifter på den saken. De flesta av dessa kommuner hade

också frågan löst, men i tre fall hade svårigheter uppstått och från kommunalmännens sida hade förklarats, att de ansågo lagen vara behöfelig. Men vad var anledningen härtill? Jo, det rörde sig i dessa fall om å ena sidan kyrklig jord och å andra sidan statlig jord. Däri låg svårigheten. I ett av fallen var det också fråga om en enskild ägare, som inte ville ställa ett område till förfogande. I sådana fall är det uppenbart, att lagen har sin betydelse — jag vill inte alls förneka det — men jag tror att här inte föreligger det stora behov man föreställer sig.

Mot detta kan naturligtvis invändas, att om det inte finns något behov, så blir det väl inte heller någon expropriation. Ja, är det så alldeles säkert? Det finns exempel redan nu på hur optimistiska kommunalmän gripits av lust att bli tomtexploatörer — jag skall inte använda så fullt ord som tomtjobbare. Man har trott att det samhälle, man satts att styra, skulle utvecklas till något stort och omfattande, men så efter någon tid har det visat sig att det hela var en felberäkning, och så stod kommunen där med stora områden, som tidigare givit goda skördar, men nu voro fullständigt oräntabla. Kostnaderna få skattebetalarna bära. Departementschefen synes icke heller vara främmande för att sådant kan hända. I sin kritik av markutredningens förslag säger han i departementspromemorian av 1948: »Vidare skulle omfattande expropriationer på ett tidigt stadium av ett samhälles utveckling medföra betydande kapitalutlägg för kommunen under lång tid, vilket ter sig vanskligt och kan verka avskräckande även där engagemanget är ekonomiskt sunt och välbetänkt. Det bör icke heller döljas, att långsiktiga engagemang i tomtmark icke äro helt riskfria affärer och att det kan vara svårt att bedöma de framtida utsikterna.»

Det kan således ligga en fara i att kommunerna skola lockas in på tomt-rättsaffärer genom att dessa på ett högst förberedande stadium premieras.

Den största risken synes mig dock vara att man genom en sådan lag skapar

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

ett osäkerhetstillstånd för jordägarna, som kunde betaga dem lusten att ägna nödig omsorg om sin egendom och hålla jorden i den höga kultur, som skulle bäst gagna samhället.

Herr talman! Min slutsats blir att man icke bör genomföra en så vittgående lag, varom här är fråga, utan absolut tvingande skäl, i synnerhet som förslaget icke varit föremål för remissinstansernas hörande och dessutom med visshet kan sägas icke äga allmän förankring hos medborgarna. Enligt min mening vore det därför förständigast att nu taga endast utvidgningen enligt folkpartiets och bondeförbundets reservation på denna punkt, till vilken jag ber att få yrka bifall. Huruvida lagen skall ytterligare utvidgas senare och då även omfatta förslaget om tomträtt, får bero på ytterligare utredning i dessa avseenden.

Herr NORMAN: Herr talman! Då jag nu har lyssnat till herr Wistrand och till herr Lindblom, känner jag mig manad att retirera litet från vad utskottet uttalat på en punkt.

Efter att i sin motivering ha erinrat om att huvudsyftet med den föreslagna utvidgningen av expropriationsrätten är att giva kommunerna ökade möjligheter att bedriva en aktiv bostadspolitik och att genomföra den allmänna planeringen av sin tätbebyggelse, säger utskottet, att någon meningsskiljaktighet inte råder om att kommunerna för dessa ändamål i vidsträcktare mån än för närvarande är möjligt böra kunna tvångsvis förvärva mark. Däremot gå enligt vad utskottsmajoriteten konstaterat meningarna isär beträffande frågan om hur stor utvidgning av rätten till tvångsförvärv, som lämpligen bör genomföras.

Jag får nu lov att ta tillbaka en del av vad utskottet skrivit, ty det föreligger tydligen ändå en meningsskiljaktighet. Herr Wistrand framför allt — och jag tyckte mig fatta att herr Lindblom hade i stort sett samma mening — var tydligen av den uppfattningen, att här är det inte riktigt klart ännu, om det behövs någon utvidgad expropriationsrätt.

Nu är det nog ganska förklarligt att utskottet sagt, att det inte är någon meningsskiljaktighet på denna punkt, ty vi ha ju inom utskottet dömt efter de synpunkter, som kommit fram genom olika motioner, och det är rätt många. I samtliga motioner har det ganska tydligt och klart angivits, att ett behov föreligger av en sådan lagstiftning. Jag behöver bara ta högerns partimotion, som visserligen slutar med ett avslagsyrkande, men i vilken man ändå direkt begär ett nytt lagförslag. Detta önskemål vittnar väl om att man är ganska övertygad om att här föreligger ett behov.

Herr Wistrand var i sin allmänna inställning till det föreliggande lagförslaget mycket påverkad av lagrådets uttalande. Jag kan inte låta bli att citera litet av vad lagrådet säger om det behov som här kan föreligga. Efter att inledningsvis ha erinrat om vad huvudsyftet är säger lagrådet, att en ökad möjlighet för kommunerna att expropriera jord otvivelaktigt kan vara till stort gagn, när det gäller att hindra osund spekulation i jord och avhjälpa den flerstädes svåra bostadsbristen. Därefter konstaterar lagrådet, att man genom den nya byggnadslagstiftningen lagt i det allmännas händer att ordna med åtskilligt på detta område, som det förut varit möjligt för de enskilda företagarna att ordna, och i anslutning därtill framhåller lagrådet att expropriationsrätten såsom ett komplement till denna lagstiftning skulle kunna fylla syftet att, oberoende av enskilda jordägares vilja till medverkan, få till stånd den behövliga bebyggelsen å områden, som bäst lämpa sig för ändamålet.

Att lagrådet utgått från att här föreligger ett ganska bestämt behov av lagstiftning, framgår av dess fortsatta utläggning av detta spörsmål. Jag kan i anledning av vad herr Wistrand sagt om lagrådets starka kritik mot förslaget erinra om att lagrådet på två mycket väsentliga punkter ingenting haft att invända mot en vidgad expropriationsrätt. När det föreligger ett behov av tomtmark för tätbebyggelse och för att häva inte bara och i främsta rummet

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

en bostadsbrist, utan också för att anskaffa en lämplig bostadsreserv, och den enskilde jordägaren av olika anledningar står hindrande i vägen, anser lagrådet att en expropriationslagstiftning är behövlig för att undanröja detta hinder. När vidare risk föreligger att ett enskilt prismonopol driver upp priserna — här är det dock, säger lagrådet, i viss mån fråga om en annan grund för expropriation — och det gäller att bryta ett dylikt prismonopol, kan det också enligt lagrådet vara berättigat med en lagstiftning.

Herr Wistrand framhöll att ärendet var så dåligt berett och att handläggningen alltigenom varit sådan, att han inte kunde acceptera det förslag till lagstiftning, som här lagts fram. Ja, jag beklagar att herr Wistrand haft denna inställning från början. Jag har den erfarenheten, att när vi i lugn och ro och lidelsefritt diskutera igenom problemen inom andra lagutskottet, komma vi många gånger varandra ganska nära, och även om vi inte komma på precis samma linje, ha vi vanligen nått en ganska hög grad av förståelse för varandras synpunkter. Jag har alltid satt mycket värde på herr Wistrands medverkan i dessa resonemang, och jag beklagar uppriktigt att vi inte haft förmånen av herr Wistrands medverkan i den mera detaljerade granskningen av detta lagförslag och i de strävanden som vi haft att söka komma fram till en god lösning av denna fråga. Jag tror inte att vi skulle kunnat nå fullständig enighet, men vi kanske skulle kunnat närma våra ståndpunkter en smula. Utskottets ärade vice ordförande har ju givit utskottsmajoriteten det betyget, att vi inte varit doktrinära. Vi ha inte bara utan vidare hållit på Kungl. Maj:ts förslag och bedömt problemen efter dogmatiska principer, utan vi ha strävat efter att söka komma fram till en lämplig lösning. Jag fann mig också inom utskottet föranlåten att konstatera, hur långt vi hade hunnit i fråga om enighet, när vi hade diskuterat igenom samtliga problem, och jag kunde säga, att vi tydligen voro fullt eniga om motiveringen

hela vägen. Vi hade bara litet olika meningar om hur lagtexten skulle utformas.

Nu är det klart att motiveringen blivit litet olika alltefter den ståndpunkt, som man har intagit till lagtexten. Men om vi hålla oss till herr Holmbäcks m. fl. reservation, se vi, att motiveringen i långa stycken är gemensam. Om vi hade haft förmånen av herr Wistrands medverkan, kanske vi hade kunnat säga ytterligare ett och annat, som kunde ha varit av betydelse för det praktiska handhavandet i levande livet av denna lagstiftning. Såsom lagrådet har understrukit i samband med dess invändningar mot den föreslagna lagtextens elasticitet och dess framhållande av att allt kommer att bero på tillämpningen — vilken enligt lagrådet dock torde kunna utövas på ett sätt som innebär en lämplig avvägning mellan motsatta intressen — komma nämligen vid en lagstiftning av denna typ de uttalanden, som gjorts i lagens förarbeten, att få en utomordentlig betydelse för lagstiftningens blivande verkningar. Det är klart att uttalandena alltigenom under utredningens gång, i propositionen o. s. v. ha sin betydelse, men inte minst komma väl de uttalanden, som riksdagen gör, att ha synnerligen stor betydelse för lagstiftningens tillämpning. Med de motiveringar, som här gjorts och om vilka vi i det stora hela äro eniga, tror jag att en hel del av de risker, som här ha räknats upp, inte komma att göra sig gällande i praktiken. Man har resonerat om denna lagstiftning som om man trott, att den skulle öppna möjligheter för kommunerna att helt självständigt ta ståndpunkt till frågan, huruvida de skola expropriera mark eller inte. I ingressen till paragrafen, som inte finns här återgiven, heter det emellertid att det skall kunna ske en expropriation för visst ändamål, om Konungen prövar det nödigt. Häri ligger ju en mycket bestämmd begränsning, som sedan ytterligare skärpes genom lagens formulering och de motiv, där man tolkar innebörden av denna lagtext.

Det har framhållits, såsom jag sade i

## Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

början, från herrar Wistrands och Lindbloms sida att det egentligen inte behövs någon lagstiftning här. Men där den inte behövs, där föreligger ju ingen fara för rättssäkerheten. Och jag tror att betydelsen av denna lagstiftning inte kommer i första hand att ligga däri, att kommunerna medges rätt att expropriera, utan den närmaste och den betydelsefullaste verkan kommer att bli den, att det blir lättare att göra frivilliga överenskommelser. Jag skulle nästan tro, även om denna lagstiftning nu blir stadfäst och kommer ut i levande livet, att expropriationen kommer att fortfarande endast tillgripas i undantagsfall och att det blir de frivilliga överenskommelserna, som komma att dominera även i fortsättningen.

Om jag så går in något på de olika meningsriktningar, som här göra sig gällande beträffande lagtexten, tror jag att jag därvid kan följa herr Holmbäcks disposition. Han började med att tala om värderingsreglerna.

Det är möjligt att vi skulle kunna ha uppnått en sammanjämkning inom utskottet om en gemensam lagtext, om vi hade kommit överens på andra punkter, och en punkt där meningsriktningarna gingo så isär, att det inte fanns någon möjlighet till sammanjämkning, var frågan om expropriation för upplåtelse med tomträtt, som jag sedan skall säga något om.

I fråga om värderingsreglernas innebörd äro vi ense: den, som tvingas att avstå från sin mark, skall ha ersättning för det verkliga värdet. Detta är nu i den gällande lagen uttryckt genom att det sägs, att han skall ha full ersättning, och herr Holmbäck sade, att denna formulering är fullt tydlig och att man bara fördunklar lagtexten, om någonting tillägges.

Ja, är det så säkert att den är fullt tydlig? Det är inte bara här fråga om ersättning med värdet av viss mark, utan även om andra ersättningar; det är fråga om ersättning t. ex. för ideell skada. När det här står att det skall vara full ersättning, vad är då den fulla ersättningen för ideell skada? Det måste ju

bli ett mycket subjektivt bedömande, när ståndpunkt skall tagas till frågan om vad som i detta fall är full ersättning. Man kan knappast komma till någonting annat än att med den fulla ersättningen här avses vad vederbörande begär, och på det går det inte att pruta.

Jag kan inte dela det omdöme, som herr Holmbäck här fällde beträffande utskottets lagtext, att den fördunklar inbörden. Herr Holmbäck sade, att propositionens förslag var bättre än utredningens. Jag skulle gärna vilja tillägga, att det är bättre än reservationens förslag, och det är precis lika bra som den lagtext, som en liberal regering framlade 1912. I det fallet gavs det ett uttryck åt att det skulle vara ersättning för fastighetens värde, och därmed är ju allt sagt. Det är litet skillnad beträffande synpunkterna på detta mellan liberala partiet 1912 och folkpartiet 1949.

Vad som är av vikt här är att det klart och tydligt säges ifrån att den, vars egendom blir föremål för expropriation, inte skall förlora någonting, utan skall bibehållas vid sin förmögenhetsställning och skall få en fullgod ersättning. Detta har utskottet sagt ifrån. Vi ha också kunnat säga, att det förefaller mycket troligt att man genom dessa åtgärder, varigenom värdet skall fastställas, bör i mycket stor utsträckning komma fram till ett riktigt resultat. Och skulle det råda tvekan, så ha vi följt lagrådets synpunkt på detta spørsmål. Lagrådet säger, att uttrycket »den fulla ersättningen» bl. a. har den funktionen, att i tveksamma fall skall det inte åligga expropriaten att bevisa vad som är det fulla värdet, utan det skall åvila exproprianten, och kan han inte bevisa detta, skall den högre ersättningen utgå. Vi ha understrukit, att lagtexten fortfarande skall ha den innebörden att man, om detta är tveksamt, skall ta hänsyn till den enskildes rätt på det sättet, att han får den högre ersättningen.

När jag är inne på denna fråga om den enskildes rätt, kanske jag får tillåta mig ytterligare litet polemik emot herr Wistrand. Han slutade sitt anförande med att framhålla, att man i detta lagförslag

### Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

inte hade tagit någon hänsyn till den enskildes rätt. Herr Holmbäck påvisade, att innebörden i lagen var den, att om den enskilde fastighetsägaren själv vill och kan exploatera marken på skäligen villkor, så föreligger inte ens rätten till expropriation.

Det är väl beträffande den första punkten i lagtexten alldeles tydligt och klart, att den enskildes rätt här är tillräckligt beaktad. Ty kommunen kan ha intresse av att få den där marken för att kunna exploatera den, men då det gäller den första punkten föreligger inte någon expropriationsrätt, om ägaren har vilja och möjlighet att sköta om detta själv, så att nog ha vi tagit hänsyn till den enskildes rätt.

Den ganska betydelsefulla ändring, som utskottet förordar i 37 § och följande paragrafer, är också direkt motive-rad av att man bör ta tillbörlig hänsyn till den enskilde.

Om jag nu för tillfället lämnar denna fråga om ersättningsreglerna och slår fast, att vi äro överens om att det inte skall ske den enskilde någon orätt, utan att han skall ha en fullgod ersättning för den mark, som han nödgas avstå, och även för den skada, som han eljest kan lida genom inträng från det allmänna i olika avseenden, och går över till att något diskutera ändamålet, sådant det är angivet i den första punkten i denna paragraf, alltså den som handlar om expropriation för tätbebyggelseändamål, skulle jag nästan tro att vi kunde ha kommit till enighet under vissa förutsättningar, ty även här betyder det ju rätt mycket vad man säger i motivering. Att begränsa möjligheterna till expropriation till områden, för vilka fastställda planer gälla, blir väl rätt vanskligt, om man vill även nå syftet att hålla markpriserna nere så lågt som möjligt, ty att fastställa planerna tar sin rundliga tid, och det måste, efter vad jag kan förstå, om det skall bli en lämplig verkan av denna lagstiftning, fordras, att man inte här binder sig för hårt.

Håller man fast vid den formulering av lagen, som reservanterna här ha gjort, så innebär detta t. ex. att man in-

te kan få någon möjlighet att i tid bryta det där prismonopolet, vars brytande lagrådet ansåg vara ett skäl för en expropriationslagstiftning. Och nu skulle jag bara gärna vilja citera lagrådet ännu en gång, nämligen beträffande denna punkt. Därvidlag säger lagrådet, att »i den mån risk föreligger för att, om expropriation ej sker, ett prismonopol driver upp priserna å marken till oskälig höjd och under förutsättning att expropriationen begränsas till att omfatta sådan mark som — även om den ej ingår i upprättad plan — dock måste förutses under en närliggande framtid bli erforderlig för kommunens utveckling, kan måhända erinran med fog ej heller göras mot en sådan utsträckning av expropriationsrätten». Jag vill stryka under orden »även om marken icke ingår i en upprättad plan».

Nu vill folkpartiet stänga denna möjlighet att bryta prismonopolet under sådana förhållanden att marken icke ingår i en upprättad plan. Det måste till och med vara en fastställd plan. Jag tillåter mig att beträffande detta yrkande i reservationen uttala en liten undran, om det är ett uttryck för den nya sociala giv, som är folkpartiets strävan och idéinnehåll för närvarande. Man kritiserar för mycket, tycker jag, när man säger, att lagtextens formulering sådan den är föreslagen i propositionen och sådan majoriteten här har förordat den, ger så stora möjligheter att exproprieras mark och samla i förråd utan att det egentligen behöver vara klart vad den skall användas till o. s. v. Justitieministern har beträffande bevisgraden i detta fall om angelägenheten påpekat, att man får hämta upplysningar ur de olika planer, som kunna föreligga. Men dessa kunna föreligga utarbetade kanske under 1—3 år och ännu längre, innan de bli fastställda, och under den tiden skall jordvärdestegringen kunna få fortgå ganska ohejdat enligt reservanternas mening eller i varje fall enligt reservanternas formulering av lagtexten.

Lagrådet — nu är jag där igen, och det är mig en verklig glädje att gång på gång hämta stöd för min ståndpunkt i

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

lagrådets uttalande — har beträffande 1 § hemställt om en viss ändring i förslaget, så att det i denna del kommer att innehålla endast att kommun kan er- hålla rätt till expropriation för att mark, som icke är tätbebyggd, skall vara till- gänglig för den tätbebyggelse med där- med sammanhängande anordningar, som kan förutses bliva erforderlig inom närliggande framtid.

Bortsett nu från att lagrådet därvid vill ha en begränsning till »icke tätbe- byggd mark» är det inte så synnerligen stor skillnad mellan innebörden i den formuleringen och den formulering, som föreligger här i utskottsmajoritetens för- slag. Den motivering, som därtill är knuten, där vi starkt understryka vad departementschefen har sagt, att en ut- redning måste *tillfyllestgörande* utvisa att denna mark behövs för ändamålet och att den är lämplig för ändamålet, tycker jag verkligen är en tillfyllestgö- rande motivering, som eliminerar en hel del av de farhågor, som här ha konstruerats upp beträffande tillämp- ningen när det gäller den lagtext, som Kungl. Maj:t har föreslagit och som ut- skottet har förordat.

Nej, det som egentligen skiljer oss — och det har ju herr Holmbäck under- strukit — är frågan, om expropriation skall tillåtas för upplåtelse med tomt- rätt eller icke. Och jag är glad åt den deklaration, som herr Holmbäck här gjorde, att det inte var någon som helst principiell ovilja eller fientlighet mot eller likgiltighet ens för tomtträten som sådan utan att det var andra skäl, som motiverat avståndstagandet.

Jag läste i en tidning för några dagar sedan under rubriken »De tre linjerna i expropriationsfrågan» följande utta- lande: »Bland dem som vill reformera skiljer sig sedan majoritet och opposi- tion kring ett spörsmål där den förra låter sig bestämmas av en socialistisk dogm, medan den senare håller sig till rättslikhetens och rättssäkerhetens krav.» Majoritetens ståndpunkt i denna fråga skulle alltså bero på vår tro på socialistiska dogmer.

Ja, jag tror jag får lov att göra en

personlig bekännelse här. Jag har nog i min ungdom studerat lärofäderna, men jag har aldrig gripits av någon be- stämd lidelse för dogmerna. Jag läste ett visdomsord på den tiden, ett ord som lyder ungefär så här: »Grå är all teori, blott livets träd är evigt grönt.» Inne- börden i detta visdomsord tilltalar mig faktiskt mer än olika teorier och dog- mer. Det är ingen teori, ingen socialis- tisk teori, som har varit bestämmande vid ståndpunkttagandet i fråga om den- na del av lagförslaget för vare sig mig eller, tror jag, den av kamraterna i ut- skottet, som där med mig bilda majori- teten, utan vi ha sett på denna fråga rent praktiskt. Vi ha sett frågan så: visst är det bra om man kan på olika sätt ordna med ett tillräckligt antal bo- städer åt människorna, att man kan ordna med bra och rymliga och välbe- lägna bostäder o. s. v. Men det är också mycket betydelsefullt att dessa bostäder inte bli för dyra, och det är faktiskt så, att tomtvärdena betyda rätt mycket för vad bostaden som sådan kommer att kosta. Kan man hålla tillbaka den tomt- värdestegring, som följer automatiskt när det blir tätbebyggelse, så gör man en god gärning till förmån för dessa människor, som där skola bygga och bo.

I stället för vad som här säges om att vi skulle vara likgiltiga för rättslikheten och rättssäkerheten skulle jag vilja sä- ga, att vi grunda vår uppfattning här på något av rättslidelse. Skulle det vara någonting av dogmatik och socialistisk teori i vår ståndpunkt, så skulle det väl vara detta — kalla det en teori, en upp- fattning, en tro eller vad som helst som visserligen är ganska stark hos mig — nämligen att jord inte skall vara en marknadsvara. Jorden skall ge oss vårt bröd, och jorden skall ge oss en hel del av vad vi behöva för livets uppehälle och nödtorft, men den skall inte vara en spekulationsvara, så att värdena dri- vas i höjden och minska den nytta och det gagn, som vi skola ha av jorden och av marken. Det är från denna utgångs- punkt som vi anse det sista tillägget om tomtträten så värdefullt, att här bör en- ligt vår mening det allmännas intresse

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

skjuta åt sidan även det enskilda intresse, som vi eljest ha velat tillgodose genom denna expropriationslagstiftning, i det att markägaren själv skall i första hand få ordna med bebyggelsen — naturligtvis efter gällande lagar och bestämmelser. Det är mycket betydelsefullt att det allmänna här får ett fastare grepp på jordvärdena genom att marken undantages från ytterligare spekulation. Jag har nämligen den uppfattningen, att det inte bara är när tomterna skola göras i ordning för bebyggelse och säljas som det kan bli fråga om en spekulation, utan den fortsätter, allteftersom värdestegringen ökar. Men om marken innehas med tomträtt kan denna stegring inte ske. Man kan hålla den tillbaka och hindra den att göra sig gällande, och det är fullt riktigt tolkat av reservanterna, att det väsentliga i motiveringen för vår ståndpunkt är, att vi hoppas, att samhället skaffar sig mark för upplåtelse även med tomträtt för att kunna hålla jordvärdena nere. Därför är det väl inte så, att detta syfte skulle kunna vara en expropriationsgrund när som helst. Jag utläser i varje fall av förslaget sista del om tomträtten att den sammanhänger så nära med den första delen om tätbebyggelsen att alltid de behov, som här äro förutsatta i fråga om tätbebyggelsen, måste föreligga; och det kan ju inte av Konungen prövas nödigt att kommunerna behöva mark för att upplåta den med tomträtt, om inte behov av tätbebyggelse finns på grund av samhällets utvecklingsförhållanden och nödvändigheten att planera för framtiden. Utskottets förslag är alltså nära knutet till denna fråga om tätbebyggelse, till frågan om människornas förseende med lämpliga bostäder även genom det allmännas medverkan.

Jag hemställer därför, herr talman, om bifall till utskottets förslag i den nu föredragna paragrafen.

Herr **WISTRAND** (kort genmäle): Herr talman! Utskottets högt värderade ordförande citerade lagrådets yttrande angående behovet av expropriationslag-

stiftning. Ja, ingen kan förneka — det har inte heller jag gjort — att det kan föreligga vissa behov av en ändrad lagstiftning å detta område. Men vad man alldeles saknar kännedom om är storleksordningen av detta behov.

Lagrådet talar om att en förändrad lagstiftning kan vara av behovet för att kunna bryta av privata markmonopol. Men det är just detta privata markmonopol, som vi inte veta om och var det finns. Såvitt jag kunnat erinra mig från utskottsbehandlingen har det ej framkommit ett enda fall, där man kunnat konstatera tillvaron av privata markmonopol. Detta är dock en fråga som borde vara tillrättalagd först, innan man går till en lagstiftning.

Utskottets ärade ordförande yttrade vidare, att detta förslag till expropriationslag inte är så farligt, därför att det inte kommer att bli expropriation så ofta. Tvärtom komme expropriationslagen att framkalla frivilliga försäljningar. Ja, det är ju hugget som stucket; inte är väl ägaren så synnerligen bättre tillgodosedd därigenom att han måste sälja under ett expropriationshot? Man får väl inte begränsa äganderätten till endast ett val mellan att sälja frivilligt eller att få sin egendom exproprierad?

Herr **NORMAN** (kort genmäle): Herr talman! Jag menade kanske inte precis så som herr Wistrand tolkade det, utan jag menade, att ägaren inte håller på marken och spekulerar på att han genom att dröja med försäljningen skall få mera betalt, utan han blir ganska medgörlig och gör upp, innan jordvärdestegringen har gått så långt.

Herr **HALLAGÅRD**: Herr talman! Flera talare ha ju här redan tidigare ganska ingående framfört sina synpunkter på det föreliggande förslaget om utvidgning av expropriationsrätten. Men jag kan inte underlåta att också i någon mån göra en deklaration gent emot det förslag, som framlagts av utskottets majoritet.

Föreliggande förslag från utskottsmajoritetens sida till skärpning av expro-



**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

priationsrätten betyder ju ett längre gående ingrepp i den personliga äganderätten än vad som borde anses vara påkallat för att kunna ordna bebyggelsen särskilt i tätorterna på ett ändamålsenligt sätt. Det är därför inte ägnat att förväna, att de flesta myndigheter och särskilt lagrådet anfört starka erinringar mot den utvidgning av expropriationsrätten, som här föreslås. Med anledning av lagförslagets i många punkter påfallande oklarhet såväl från rättssynpunkt som från ekonomisk synpunkt och inte minst därför, att det går längre än vad som i verkligheten erfordras, synes det samma inte böra godkännas av riksdagen i den omfattning, som utskottets majoritet här föreslår.

Den nuvarande principen i expropriationslagen, att ett aktuellt behov skall föreligga, innan expropriationsrätten får tillgripas, har i den nu föreslagna lagen frångåtts. Lagen medger ju möjligheter för kommunerna att lägga under sig mark i större utsträckning än vad som sedermera kanske kan visa sig vara av behovet påkallat, vilket för den enskilde jordägaren kommer att innebära en hög grad av rättsosäkerhet. Den alltför långt gående utvidgningen av lagen kommer säkerligen, om förslaget bifalles, att medföra kraftiga återverkningar på samhällets olika områden, inte minst för jordbruksnäringen. Kommunerna skulle härmed få rätt att förvärva mark till framtida bebyggelse, vilket betyder, att många jordbrukare kunna förvandlas till arrendatorer, en utveckling som inte kan anses vara lycklig. Kommunerna få ju härigenom en monopolställning, som i stor utsträckning betager den enskilde lusten att äga mark inom områden, dit lagens verkningar kunna väntas komma att sträcka sig, med ty åtföljande förluster för dem, som äga sådan mark som kan bli föremål för expropriation. Det går alltså inte att bortse från de anmärkningar, som anförts mot att godtaga en lagstiftning, som i detta fall går längre än vad som erfordras. Därtill kommer ju, såsom här också framhållits, att byggnadslagstiftningen medger möjlighet att hindra enskilda

exploatörer att efter eget skön motverka utvecklingen av bebyggelsen.

Det brukar ju vara en allmän regel att inte lagstifta i vidare omfattning än vad situationen påkallar. Även i detta fall tala starka skäl för att inte frångå denna regel. I den fråga vårt håll väckta motionen har därför yrkats, att rätt till expropriation endast skulle få medges för jord, som för kommunernas behov är oundgängligen erforderlig, och att löseskilling skall erläggas med fastighetens fulla värde liksom också för skada och intrång, alltså att den nuvarande bestämmelsen i 7 § skall bibehållas.

Utskottets majoritet har emellertid inte velat beakta detta utan gör endast i sin motivering ett medgivande därom, vilket vi reserverar — jag syftar på herr Holmbäcks reservation — anse icke vara till fyllest. Visserligen är utskottets uttalande ett tillmötesgående mot motionärernas yrkande, men utskottets majoritet borde väl ha tagit steget fullt ut och låtit 7 § stå kvar oförändrad, för vilket starka skäl framförts i remissyttrandena, icke minst av lagrådet.

Jag skulle också vilja rikta några allvarliga invändningar mot förslaget att utvidga expropriationsrätten, icke minst därför att det kan komma att gynna den alltmera framträdande tendensen i fråga om inflyttning till större samhällen och andra tätorter, vilket ur många synpunkter inte torde vara helt av godo.

Skaraborgs länsstyrelse har nämligen i sitt remissyttrande (s. 53 i den kungl. prop.) framhållit, att den alltmer framträdande tendensen, att befolkningen sammantränges i större samhällen och andra tätorter, ur åtskilliga synpunkter ej torde vara helt av godo, dels på grund av de många svårbemästrade problem som uppkomma i tätorterna, även med hänsyn till de större samhällenas risker ur brandsynpunkt m. m., och dels i betraktande av landsbygdens och lantbruksnäringens mera naturenliga förhållanden och befogade anspråk på att ej bliva eftersatta i jämförelse med tätorterna. Ur dessa synpunkter, fortsätter länsstyrelsen, kan tvekan föreligga om

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

lämpligheten av förslaget i vad det avser ökad rätt för kommuner och municipalsamhällen att exproprieras mark för bostadsändamål. Men så tillägger länsstyrelsen: »Då det emellertid ej torde kunna förnekas, att det med hänsyn till väntad sannolik utveckling understundom kan för kommuner och municipalsamhällen föreligga ett verkligt och berättigat behov att förvärva bostadsmark och betydande svårigheter kunna uppstå att på frivillig väg ordna dylik markfråga, vill länsstyrelsen ej motsätta sig förslaget i denna del, men förutsätter att bestämmelsen kommer att tillämpas med församhet.»

Ja, det är ju klart att det beror på hur vederbörande myndigheter, som ha att behandla dessa saker, ställa sig, om nödig varsamhet kommer att iakttagas vid tillämpningen av den nya lagen. Jag vill naturligtvis inte med detta säga, att man från deras sida, som nu äro så angelägna om att få genomförd en utvidgning av expropriationsrätten så långt som här är föreslaget, vill mera gynna tätorterna än landsbygden, men det ligger dock nära till hands att göra ett sådant påstående, detta icke minst i en tid, då man säger sig vilja vidtaga särskilda åtgärder till förekommande av landsbygdens avfolkning. Jag skulle vilja säga, att man bör framför allt lagstifta i den riktningen och inte tvärtom. Jag kan därför inte undgå att göra den reflexionen, sådant som nu förslaget ligger till, att man mera vill gynna befolkningen i tätorterna och i de större samhällena än dem som bo ute i bygderna.

Emellertid synes utskottets majoritet så långt som möjligt, utan att direkt ändra lagtexten och utan att direkt kollidera med statsrådets och chefens för justitiedepartementet uttalande i motiveringen, ha vinnlagt sig om att försöka ta bort det mest stötande i de förslag till expropriationsrättsåtgärder, som riksdagen nu står inför att antaga. Men det riktigaste hade dock varit, att utskottet i så fall hade tagit steget fullt ut och låtit 7 § bibehållas i sin nuvarande lydelse angående ersättningen till fulla värdet av det exproprierade. Om

man godtar en sådan ändring av 7 § som föreslagits i reservationen 1:o) under punkten III, bryter man väl inte mot någon rättspraxis. Den paragrafen har funnits förut, och den skall tillämpas på samma sätt som förut, vilket betyder, att markägarna få den ersättning, de äro berättigade till. Det är ju inte riktigt, att markägarna skola åsamkas förluster för att tätorternas intressen skola tillgodos. Givetvis bör man söka tillmötesgå tätorternas berättigade intressen så långt det är möjligt utan att man därför behöver låta konsekvensen därav drabba markägarna.

Frågan om tomträten skall jag inte gå in på, ty den har utskottets vice ordförande redan behandlat, och jag har ingen anledning att upptaga tiden med att förklara orsaken till att vi reserverar inte ville gå med på expropriationsrättens utsträckning i detta fall.

Jag har anslutit mig till den av herr Holmbäck vid utskottets utlåtande fogade reservationen för att i någon mån så att säga tillmötesgå tätorternas intressen. Det finns naturligtvis ett visst berättigande i att, så långt som verkligt behovet påkallar det, gå med på ett sådant medgivande. Och att jag så gör, kan ju visa att jag å min sida inte är så ensidig. Jag skulle vilja säga till herr Wistrand, att jag förstod honom, när han gjorde sin anmärkning emot vår reservation. Det kan ju kanske vara förklarligt. Men om han hade gått med oss i utskottet och sökt påverka vår reservation i den riktning han önskade, hade det varit värdefullt. Jag har emellertid inte anledning att gå med på något större medgivande än vad herr Holmbäcks reservation innebär.

Herr Norman sade nyss, att om man bara kunde hålla tillbaka tomtpriiserna, så gjorde man en god gärning. Men jag kan ju inte finna det vara rättvist, att markägarna därigenom skola åsamkas förluster. Man får väl lov att lagstifta med tanke på båda parterna och inte bara för den ena parten, och man måste som sagt också ta hänsyn till markägarnas intressen och inte endast beakta tätorternas intresse av att få billigare bo-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

städer. Därför tror jag att det betyder ganska mycket att man bibehåller värderingsregeln på sätt som föreslagits i vår reservation.

Vidare åberopade sig utskottets ordförande på lagrådets uttalande, att ett behov föreligger att utvidga expropriationsrätten. Men därför synes det mig inte föreligga tillräcklig anledning att gå så långt som till vad som innefattas i utskottsmajoritetens förslag. Jag har därför för min del i det avseendet anslutit mig till den Holmbäckska reservationen.

Vid utskottets utlåtande ha också fogats reservationer av herr Hedlund och undertecknad, avseende 15 § angående expropriationsteknikerna. Vi ha i vår reservation därvidlag framhållit, att vi äro eniga med utskottets majoritet om att det måste vara av stort värde för att uppnå en jämn och enhetlig värderingspraxis att man får en sådan kär av speciellt sakkunniga som avses med expropriationsteknikerna. Däremot kunna vi ej dela utskottsmajoritetens mening att teknikerna böra givas ställning av domare. De av utskottets majoritet åberopade skälen för att teknikerna få ställning som sakkunniga utanför domstolen väga enligt vår mening tyngre än de omständigheter utskottsmajoriteten anfört till stöd för sin ståndpunkt. Det synes oss uppenbart, att expropriationsteknikerna obligatoriskt skola höras i varje mål, dock med undantag för sådana där saken är så enkel och klar, att utlåtande uppenbarligen ej behöves. Därför ha vi gjort ett sådant särskilt yrkande beträffande 15 §.

Vad gäller 16 § ha vi efter närmare övervägande stannat för att föreslå att dessa tekniker borde utses för sex år i sänder i stället för tre år, som Kungl. Maj:t föreslagit. Om den saken har det ju tvistats i lagutskottet, och man var där inte riktigt på det klara med vilket som skulle vara det lämpligaste. Men vi reser vanter ha också liksom utskottsmajoriteten stannat vid att det kanske vore riktigare att göra som lagrådet föreslagit, d. v. s. att förordna dem på sex år i stället för på tre.

Jag har med dessa ord, herr talman, velat anföra några huvudsynpunkter på föreliggande förslag och ber alltså att få yrka bifall till herr Holmbäckes m. fl. reservation.

Herr STEN: Herr talman! Det är ganska vanligt att man betecknar och betraktar detta lagförslag såsom ett utslutande av förhållandena på bostadsfrågans område föranlett instrument. Jag har begärt ordet med anledning av att det i själva verket har och bör ha stor betydelse även för näringslivets naturliga och planmässiga utveckling.

Markutredningen säger härom, att med det nära samband, som finns mellan utnyttjandet av områden av olika slag inom en samhällsbildning, bör samhällets expropriationsrätt gälla de slag av områden, som i första hand äro nödvändiga för samhällets existens och utveckling, nämligen bostads- och industriområden, och de områden som direkt beröras i samband med dessas utnyttjande, t. ex. trafikområden, fritidsområden o. s. v.

Även departementschefen har understrukit, att det här är fråga om ianspråktagande av all den mark, som behövs för en planmässig utveckling av kommunerna över huvud taget, alltså inrättande av — förutom bostäder — lokaler för näringsverksamhet av olika slag, industri, hantverk, handel och annan ekonomisk verksamhet.

Ändamålet med kommunernas expropriationsrätt bör med andra ord vara att garantera att, såvitt angår tillgången på mark, bebyggelseplanen för ett samhälle kan förverkligas enligt sin tanke, och i detta program är det inte möjligt att göra skillnad på tomter för bostadsbebyggelse och andra för samhällsfunktionerna erforderliga markområden.

Om man i utskottet hade granskat det föreliggande lagförslaget speciellt ur dessa synpunkter och med tanke på förhållandena inom åtskilliga norrländska kommuner, där näringslivets utbyggnad är en angelägen arbetsuppgift, så skulle man ha funnit, att de i den föreslagna

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

lagens grundläggande bestämmelse användas ordalagen inte fullt täckte denna sida av saken. Jag har funnit en viss bekräftelse på detta förhållande i att även stora dagliga tidningar här i huvudstaden ha skrivit ledande artiklar med anledning av utskottets utlåtande utan att observera eller åtminstone nämna att det är fråga om någonting annat än bostäder, alltså att det även är fråga om näringslivets behov. Utskottets utlåtande är klarläggande i det avseendet, även om den nyckel till förståelsen av sambandet mellan lagtext och motivering, som fanns i förslagstexten, beklagligt nog kom bort vid justeringen.

Men även om saken alltså är klar för kommunernas vidkommande rent principiellt, så kan man inte känna sig övertygad om att tillräcklig hänsyn har tagits till alla i dessa frågor aktuella omständigheter och att frågan alltså är löst.

I utskottets utlåtande finnas vid besvarandet av en motion några reflexioner om konkurrensen mellan kommuner vid lokalisering av industrier. Även om man varit med på vad utskottet här skrivit på denna punkt, alltså att dessa frågor, lokaliseringsutredningens och denna propositions, inte ha det samband att hinder möter för att pröva dem var för sig, kan man dock inte fria sig för tanken att en komplettering av expropriationsrätten kan visa sig erforderlig i samband med prövningen av det problemkomplex, som kallas för industrilokalisering.

Om vi se på 1 § mom. 15 i den föreslagna lagtexten, så finna vi, att den handlar om »stärkande av ofullständiga jordbruk». I analogi härmed kan man mycket väl tänka sig, att expropriationsrätt för komplettering av en orts näringsliv kan visa sig nödvändig ur samma synpunkter.

Jag tillåter mig rikta en hemställan till departementschefen att vid den gemensamma beredningen av lokaliseringsutredningens snart väntade förslag ha i tankarna, om en sådan expropriationsrätt bör tilldelas även något annat lämpligt organ än en kommun. I analogi med den nämnda föregående punkten, där

lantbruksnämnden är sökande, kunde man tänka sig, att företagarföreningen eller eventuellt något nytt organ kunde övervägas i detta sammanhang.

Jag har satt ett annat frågetecken i detta lagförslags marginal, som har samband med den fråga jag nu har uppehållit mig vid.

Departementschefen säger sig dela markutredningens mening att kommuns expropriationsrätt bör gälla endast inom dess eget administrativa område. En expropriation skall enligt denna tankegång regelmässigt föregås av en inkorporering. Det resonemang, som ligger bakom denna ståndpunkt, är inte fullt övertygande. Det är ju inte fråga om att den ena kommunen skall expropriera den andra kommunen såsom sådan tillhörig mark. Kommunen är endast en mellanhand, som är ute för att trygga näringslivets naturliga utveckling. Vi kunna tänka oss en norrländsk kommun utefter kusten eller i vissa fall även inne i landet — det är sådana kommuner, som jag hela tiden har haft i tankarna; inte i främsta rummet städer. Det finns en nedlagd skogsindustri i trakten. Bebyggelsen ligger i den ena kommunen, men den tomt, som är lämplig för att få i gång en ny verksamhet, ligger strax på andra sidan om kommungränsen. Den äges av ett företag, vars styrelse och huvudsakliga verksamhet är förlagd långt därifrån, kanske i Stockholm, kanske i ett annat län. Den gamle ägaren håller på tomten och vill inte avhända sig denna, vilket man ju kan anse förklarligt, så länge det rör sig om startande av en industri i samma bransch som den bolaget sysslar med, exempelvis träförädlingsbranschen. Men det kan verka som ett obefogat hinder för startande av ny verksamhet på något annat område. Expropriationsfrågan kan alltså bli aktuell. Den kommun, där bebyggelsen ligger och där människorna bo, är den som intresserar sig för att lösa den frågan. Den kommun, där industritomten ligger, är inte bebyggd i närheten och har inte något intresse för saken. Skulle det då göra någonting, om den förra kommunen finge stå som sökande till en expro-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

priation, som avsåge att till ett villigt enskilt företag överföra erforderlig mark, tillhörig ett annat bolag eller en hemmansägare? Ja, det är en fråga, som jag ställer. Nu är det väl ingenting annat att göra åt saken än att avvakta den nya lagens tillämpning och att om dylika fall komma att inträffa se efter, om det finns anledning att på nytt aktualisera frågan.

Jag har tagit till ordet på detta stadium endast för att ta upp dessa mycket viktiga specialfrågor. I övrigt skall jag inte ingå på andra sådana än den, som gäller kronojord, ecklesiastisk jord och universitetens jord.

Här har utskottet gjort ett uttalande, som innebär att dylika jordägare, oavsett hur man ser på den statsrättsliga och juridiska frågan, huruvida de böra omfattas av lagen och det alltså skall kunna bli expropriation, ändock i praktiken böra släppa till jord för här ifrågavarande ändamål, så att samhället må kunna utvecklas naturligt och planmässigt, och släppa till denna jord till priser, som inte överstiga dem, som komma att framgå vid en värdering efter den här föreslagna lagens grunder. Det kan inte få förekomma, att de, som förvalta eller handha sådan jord, i vinstsyfte skola bromsa samhällsutvecklingen eller snedvrida densamma. Den saken bör stå klar efter utskottets uttalande. Hur denna sak formellt skall lösas, får man ju ta ståndpunkt till dels på grund av erfarenheter och dels med ledning av vissa pågående utredningar.

De principfrågor, som talesmännen för reservanterna här ha sysslat med, skall jag inte yttra mig om, åtminstone inte nu; det tillkommer dels utskottets ordförande, som ju redan har yttrat sig, och dels departementschefen. Men så mycket kan ju en enskild ledamot av utskottet få säga, att man i den debatt, som har föregått dagens, alltså den som har ägt rum i pressen och på annat sätt, har haft ett starkt intryck av att argument ofta ha använts som ha förlorat sin slagkraft, därför att de skjutit över målet, och det har funnits en efterklang av en sådan överdriven argumentering

även här i dag i kammaren. De lagändringar, som nu komma att antagas, ändra ingenting i det förhållandet att expropriation av mark i vårt land är en laglig procedur, under vilken alla berättigade intressen bli tillgodosedda, icke minst markägarnas. Man konstaterar genom denna lagändring endast, att vi här befinna oss på ett nytt område, där viktiga samhällsintressen när det gäller att trygga en naturlig och planmässig utveckling av bostadsbebyggelse och näringsliv, måste gå före det enskilda intresset. Det är i enlighet därmed som man också har funnit det angeläget att närmare precisera normerna för en rättvis avvägning av de motstående intressena i själva expropriationsförfarandet.

Jag skall nöja mig med detta, herr talman, och ber att få förena mig med utskottets ordförande i hans yrkande.

**Herr UHLÉN:** Herr talman! Jag har begärt ordet för att få anföra några principiella synpunkter på denna fråga. Jag skall alltså inte gå in på de olika spörsmål, som röra själva lagtexten.

Jag vill på förhand avisera, att jag i några sammanhang kommer att begagna uttrycket tomtjobberi, även om jag vet att det skorrar litet. Jag använder det, därför att det är expressivt, adekvat och vedertaget.

Det är inte bara kärt barn som har många namn, herr talman, utan också osympatiska och hatade barn ha många namn. Man har, med rätta, använt starka ord för att karakterisera tomtjobberiet och spekulationerna i oförtjänta värdestegringar. Man har sagt, att detta är en av de orimligaste formerna för exploatering av medmänniskorna, att det är en av det kapitalistiska samhällssystemets värsta kvardröjande avarter, en av demokratiens fulaste skamfläckar. Alla dessa uttryck äro enligt min mening berättigade, men det kanske räcker med att använda det sista — alltså om en demokratiens skamfläck — därför att det säger mest.

Hur mycket städernas och tätorternas befolkning hittills tvingats att betala för att förränta jobbarvinster och vinster på

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

oförtjänta värdestegringar, kan ingen beräkna. Det finns ingen möjlighet att uppskatta det. Men att det är fråga om hundratal miljoner kan man utan vidare utgå ifrån. I de äldre städerna ha sådana vinster belastat fastigheterna sedan århundraden tillbaka, och de ha aldrig minskat utan tvärtom oavslätt ökat. Ganska säkert skulle de öka också i framtiden, därest inte lagstiftningen gör någonting för att bromsa upp denna utveckling.

För att ta Stockholm som exempel finns det konkreta belägg för att tomtpriserna i periferien av den nuvarande inre staden ha stegrats med 7 000—8 000, i undantagsfall 10 000—12 000 procent under loppet av 40—50 år. Jag hänvisar på den punkten till en skrift, som i mitten av 1930-talet utgavs av f. d. fastighetsdirektören i Stockholm, civilingenjör Nils Hasselquist. Det finns en mängd andra exempel i den skriften. På nedre Norrmalm, där man till på köpet måste betala uppskruvade priser på gammal bebyggelse, har det förekommit sjufalt värre prisstegringar. Jag har hört talas om att tomtpriserna kunnat gå upp till cirka 1 000 kronor per kvadratmeter — jag kan inte garantera att siffran är riktig, men den emanerar från en på området ganska sakkunnig person.

Jag kanske också, herr talman, kan tillåta mig att i detta sammanhang erinra om själva skolexemplet på oförtjänt värdestegring. I Berlin satt en gång en ganska asocial herre inburad under tio år för mycket grova brott, men under den tiden förtjänade han tre miljoner guldmark på ett tomtområde omedelbart utanför staden, som han ägde. Det skulle kunna anföras än värre exempel från världens stora städer, men man kan ju säga att de kanske inte angå oss, eftersom vi här ha anledning att tala om våra egna förhållanden.

Alla dessa jobbarvinster och vinster på oförtjänta värdestegringar måste år efter år förräntas genom hyrorna. Detta gäller inte bara hyrorna för bostäder, utan också, och kanske i ännu högre grad, hyrorna för butiker, vidare hyrorna för verkstadslokaler, lagerlokaler och

över huvud taget alla hyrda lokaler. Såväl på vägen över de allmänna omkostnaderna som på vägen över lönerna påverka alltså dessa jobbarvinster varupriserna.

Enligt byggnadskostnadsutredningens år 1941 avgivna betänkande ha på Gärdet i Stockholm redan under 1930-talet förekommit tomtpriser, motsvarande 35 procent av det totala fastighetsvärdet. Sedan dess ha enskilda säljares tomtpriser, på Gärdet och annorstädes i Stockholm, fördubblats. En tomtplätt på exempelvis 1 000 kvadratmeter i den inre stadens periferi här i Stockholm kan för närvarande betinga priser från 100 000 upp till 300 000 kronor. I vissa fall ha sådana priser förekommit också i ytterområdena — i varje fall priser mellan 100 000 och 150 000 kronor för en tomtbit på 1 000 kvadratmeter.

Man har till och med under senare år hittat på ett annat sätt att taxera tomtvärdena än per kvadratmeter tomtyta — man bestämmer tomtvärdet med hänsyn till kubikinnehållet av det hus, som planeras bli uppfört på tomt. Man tar med andra ord betalt också för den luft, som finns ovanför tomtmarken. Den metoden har tillämpats inte bara här i Stockholm — till exempel på Gärdet — utan också i vissa andra städer; den har i varje fall i viss mån tillämpats i Malmö.

Väldsamt uppskruvade tomtpriser ha under de senare åren förekommit också i mindre städer. I vissa städer har man därför ända till på de allra senaste åren kunnat konstatera — i betydande omfattning förekommer det alltså — att stadens inre kärna är omgiven av ett mer eller mindre brett bälte av obebyggd tomtmark. Frågan är, om inte Malmö just i det avseendet kan åberopas såsom själva skolexemplet. Nybebyggelsen i Malmö har under decennier tvingats utåt, därför att tomterna i bältet runt kring stadens inre kärna eller eljest inom staden ha varit alltför dyra. Stora områden i den inre staden ha av samma skäl upptagits av rena skräpbebyggelsen: små, oansenliga och inte så sällan utdömda bostadshus. Även det är typiskt för alla äldre städer.

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

Dessa förhållanden ha förorsakat, att städernas befolkning fått bära mycket stora utgifter för gator, för vatten-, kloak- och belysningsledningar m. m. Men ju mera städernas skattebetalare ha offrat för att öka bekvämligheterna för dem, som ha tvingats att bosätta sig i nybyggda hus i stadens periferi, desto mera ha priserna på de innanför liggande, obebyggda tomterna skjutit i höjden, desto större vinster ha tomtspekulanterna stoppat i sina fickor, när de äntligen funnit lämpligt att sälja. Och allt detta har skett utan att de själva behövt göra någonting annat än vänta, bara vänta. Betalningen för det hela ha städerna och deras skattebetalare fått dra försorg om.

Därför har det sedan decennier tillbaka varit ett starkt önskemål inte minst bland kommunalväsendets och ledande kommunaltjänstemän, oberoende av partifärg, att genom lagstiftningen få rätt och möjlighet att bättre hävda och tillvarataga samhällets intressen. Man kan se ett utslag av denna opinion i det förhållandet, att det nu föreliggande lagförslaget har tillstyrkts av inte mindre än ett 50-tal av tillsammans ungefär 70 remissinstanser.

Men här i riksdagen kan man konstatera, att de borgerliga partierna motsätta sig den föreslagna lagstiftningen. Vad som är tillåtet för enskilda personer, nämligen — såsom herr Lindblom för en stund sedan uttryckte sig — att lagra mark, skall absolut inte vara tillåtet för samhället, och ändå föreligger den markanta skillnaden, att enskilda personer lagra mark för att gynna prisstegringar och i sinom tid inkassera stora, oförtjänta vinster, medan kommunerna — om de lagra mark — göra det i det rakt motsatta syftet, nämligen att hindra prisstegringar.

Det är kanske inte överraskande att finna högern på den frontlinjen, ty högern har alltid slagit vakt om spekulationsintressena. Jag behöver i detta sammanhang kanske bara erinra om det lagförslag, som vi diskuterade för ett par år sedan, vars syfte var att hindra jobberier i vattenfall. Också i det sammanhanget gick högern enhäl-

ligt in för avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Om det alltså inte är märkligt att finna högern på denna linje, måste jag däremot säga att det är häpnadsväckande att folkpartiet har intagit en liknande hållning, bland annat därför att folkpartiet ju så gärna utger sig för att ha tagit omsorgen om demokratin rent av på entreprenad.

Också bondeförbundets ställningstagande finner jag häpnadsväckande, trots att åtskilliga av bondeförbundets medlemmar ha personliga ekonomiska intressen att bevaka i sammanhanget. Förra onsdagen behandlades här i kammaren bland annat bondeförbundets traditionella motion om avskaffande av dyrortsgrupperingen. Dyrortsskillnaderna mellan landsbygden, tätorterna och städerna bero i väsentlig mån, kanske till 80 eller 90 procent, på tomtvärdet, som enligt vad jag nyss har påvisat stegrar inte bara hyrorna utan också varupriserna. När bondeförbundet vill konservera rätten och möjligheten att inhösta spekulationsvinster på oförtjänta tomtvärdestegringar, vill man alltså bevara den fullkomligt dominerande orsaken till dyrortsskillnaderna. Men samtidigt vill man avskaffa den verkan av dessa senare, som består i en något så när rättvis kompensation åt löntagarna.

Såsom skäl för motståndet mot den föreslagna lagstiftningen åberopa reservanterna, liksom lagrådet och hela den borgerliga pressen, bland annat respekten för vår urgamla rättsordning. Det är alldeles riktigt, att tomtjobberierna under århundraden ha åtnjutit skydd av den bestående rättsordningen, i äldre stater kanske rent av under årtusenden. Men detta kan inte vara något hållbart skäl för att vi, också i vårt demokratiska tidevarv, skola konservera detta skydd. Demokratin har på många avgörande punkter ändrat den s. k. urgamla rättsordningen och har varit tvungen att göra det, ty i annat fall skulle det inte ha blivit någon demokrati. Rättsordningen har ändrats i så hög grad, att man numera kanske inte ens kan tala om någon urgammal rättsordning. En ny, mera

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

tidsenlig och enligt min mening avgjort rimligare och förnuftigare rättsuppfattning kräver nu, och har i själva verket i decennier krävt, en ändring också beträffande expropriationslagstiftningen. Från reservanternas och motståndarnas sida över huvud taget efterlyser man en allmän opinion för ändrad lagstiftning. Den opinionen har funnits länge, och den har för varje år fått ökad betydelse — den har kanske funnits i decennier, innan den nu ledande generationen fick någonting att säga till om.

Om vi emellertid skulle respektera en gången tids rättsuppfattning, så som reservanternas och andra motståndare till denna lagstiftning kräva, skulle en ny och mera tidsenlig uppfattning över huvud taget aldrig kunna ta sig uttryck i en ändring av den s. k. urgåmra rättsordningen.

Då nu de borgerliga partierna enhälligt göra motstånd mot den viktigaste bestämmelsen, nämligen den som ger kommunerna rätt och möjlighet att tvångsvis förvärva tomtmark, innan den har blivit föremål för en orimlig värdestegring, så påstår jag bestämt, att de inte tjäna demokratiska, men däremot antidemokratiska intressen, intressen som till och med äro antidemokratiska i allra högsta grad.

Man hävdar också, att det föreliggande lagförslaget är i formellt och lagtekniskt avseende dåligt utfört. Jag kan inte uttala mig om den saken, eftersom jag inte själv är jurist eller lagtekniker. Det är möjligt att man kan finna några lagtekniska eller formella brister i förslaget, om man granskar det ur subtila och formella juridiska synpunkter, som kanske även vad juristerna beträffar äro mycket konservativa. Men den föreslagna lagen är i realiteten riktig, och det är det viktigaste. Den tjänar ett syfte, som alla verkliga demokrater borde kunna vara med om att gagna. Ingen lag på detta speciella område kan bli sämre eller tjäna ett sämre syfte än den lag vi för närvarande ha. En lag, som utgör ett skydd för ett uppenbart samhälleligt missförhållande, till gagn för ett ringa fåtal av samhällets innevånare men till

skada för alla övriga medborgare, är enligt min mening en verkligt dålig lag, dålig framför allt ur demokratisk synpunkt. Den är, såsom jag tidigare har sagt, en skamfläck på demokratien. Det är inte en dag för tidigt att den skamfläcken utplånas i all den utsträckning detta är möjligt.

Herr talman! Jag röstar alltså för bifall till utskottets utlåtande!

**Herr ERIKSSON, EINAR:** Herr talman! Det är mycket sällan man har tillfälle att instämma i herr Lindbloms synpunkter. Jag bör ändå instämma med honom, när han i början av sitt anförande framhöll att den fråga, som nu föreligger till avgörande, är en av de största som riksdagen under många år haft att ta ställning till.

Jag tillåter mig i det sammanhanget, herr talman, att rikta ett tack till statsrådet och chefen för justitiedepartementet för att han har bragt denna fråga fram till sin lösning i riksdagen. Jag framför detta tack, därför att jag vet att bakom det stå sig sannolikt de flesta av landets kommunala förtroendemän, som ute i sina respektive områden ha att brottas med dessa spörsmål och för vilka en lagstiftning av den här inbörden kommer att bli ett synnerligen effektivt instrument när det gäller att föra en aktiv både bostads- och näringspolitik.

Jag betraktar emellertid det föreliggande lagstiftningsförslaget såsom en minimilagstiftning. Även om förslaget betecknar ett mycket stort steg fram mot en samhällelig markpolitik, är det mycket i det som med all sannolikhet måste omprövas. Men som minimilagstiftning betraktat är förslaget en god början.

Vad beträffar det spörsmål, som jag har tagit mig friheten att motionsvägen föra fram — det gäller att likställa stat, kyrka och universitet i expropriationshänseende — har det behandlats av utskottet på ett sådant sätt att jag ger utskottets motivering min fulla anslutning. Jag ber också att i det fallet få instämma i de synpunkter, som herr Sten just



**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

lade på den här frågan. Den bestämda och starka skrivning, om jag får kalla det så, som utskottet här har använt, bör så vitt jag förstår ändå kunna bringa de förvaltande myndigheterna på de här ifrågasvarande olika områdena att ansluta sin markpolitik till vad som är be- tingat av samhällliga och sociala hän- syn.

Jag vet inte om den statliga myndig- het, som har avgörandet i sin hand när det gäller försäljning av kronojord, nu följer andra och mera moderna bestäm- melser än dem jag har kunnat finna, men om så inte är fallet, borde också de med fördel kunna göras till föremål för en revision, eftersom en passus i dessa bestämmelser bland annat säger, att vid försäljning av kronans jord bör tillses, att köpeskillingen blir så fördelaktig för staten som möjligt. Det är givet att för- handlare, som ha att följa en så formu- lerad bestämmelse, måste sätta åtskilliga berättigade hänsyn åt sidan för att söka tillgodose det önskemål, som ligger i den citerade bestämmelsen.

När det gäller högerns reservation till det föreliggande utlåtandet skulle jag vil- ja säga, att det här som så ofta eljest i fråga om stora och principiellt bety- delsefulla spörsmål är högern och so- cialdemokraterna, som ge det klaraste beskedet. Högerreservationen är kort, men den är stark. Den går ut på att den föreliggande propositionen skall direkt avslås, och motiveringen är — det står visserligen inte uttryckligen i reser- vationen, men jag fattar det så — att den föreslagna lagstiftningen strider mot hö- gerpartiets borgerligt konservativa upp- fattning när det gäller äganderättsför- hållandena. Denna fråga är också enligt min uppfattning av den art och det in- nehåll och den principiella betydelse, att man inte gärna kan säga annat än ja eller nej till vad som föreslås. Den socialdemokratiska majoriteten och ut- skottets majoritet säger ja, högern sä- ger nej.

Man skulle ju tycka att någon stånd- punkt därutöver inte skulle finnas, men det synes inte vara så. Det som möjli- gen därutöver kan finnas, det skulle då

vara folkpartistiskt. Folkpartiets repre- sentanter ha här som i så många andra frågor försökt balansera sig fram på den vägen att samtidigt smeka så många in- tresseparter som möjligt medhårs. Om man studerar den markfilosofi, som har utvecklats i herr Holmbäcks reservation och som väl får betecknas såsom den folkpartistiska, finner man ett stöd för detta påstående. För att anknyta till vad herr Holmbäck själv har anfört i de- batten skall jag be att något få uppehålla mig vid värderingsreglerna. För min personliga del tror jag att det spelar ganska liten roll, om man accepterar ut- skottets och Kungl. Maj:ts motivering, nämligen att man skall ta hänsyn till ortens pris och fastighetens avkastning, eller om man skall gå efter vad den nu- varande lagstiftningen innehåller och vad folkpartiet här föreslår, nämligen det fulla värdet. Jag tror som sagt att detta inte spelar så stor roll, i varje fall inte om tillämpningen kommer att ske på samma sätt som man har tillämpat den passus i kyrkolagen, som gäller vär- deringsreglerna just vid försäljning av mark. Om jag inte är fel underrättad, stadgas det i kyrkolagen att avyttring av mark inte får ske, där det kan bli till någon olägenhet för det allmänna, och vederlaget skall motsvara jordens värde enligt i orten gängse pris. Detta är ungefär detsamma som man nu från utskottets sida föreslår i stället för den tidigare använda termen fulla värdet. Den prissättningsmetod, som har gällt vid försäljning av kyrklig jord, har långt ifrån följt den i kyrkolagen inskrivna värderingsnormen.

Jag skall be, herr talman, att få citera, vad en av landets förnämsta markpoli- tiker har sagt i anslutning till den frå- gan. Han säger följande: »Prissättning- en vid de kyrkliga försäljningarna har ofta icke gått att förena med de direktiv som gälla för den statliga låne- och stöd- verksamheten åt bostadsbyggandet.» Inom parentes kan jag nämna, att pre- cis samma förhållande gäller vid försälj- ning av universitetsmark, åtminstone i de fall jag känner. Han fortsätter: »Vill- koren att vederlaget för kyrkans mark

### Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

skall motsvara jordens värde enligt i orten gängse, skäligt pris har visat sig innebära möjligheter till tolkningar inom mycket vida gränser. En tendens från de kyrkliga myndigheternas sida att höja tomtpriserna i förhållande till de priser som tillämpades före kriget har vidare kunnat iakttagas. Någon tendens att låta sociala hänsyn inverka på prissättningen av tomtmarken kan sällan spåras.» Och han anför följande citat ur ett remissyttrande från en av landets stiftsnämnder rörande försäljning av kyrklig jord, som jag också själv anser kan förtjäna att här anföras: »Sociala välfärdssynpunkter, huru behjärtansvärda de i och för sig än må vara, lära dock lagligen icke kunna tillgodoses på de kyrkliga fastighetsförsäljningsprisernas bekostnad.»

Om man i fortsättningen tolkar innebörden av värderingstermer av angivet slag på samma sätt som man här har gjort, så betyder det kanske inte så mycket, vad man har skrivit in för term.

Motiveringarna skall jag, herr talman, inte gå in på så mycket. Jag har särskilt fäst mig vid ett par saker. Utskottets värderade ordförande nämnde här, att samarbetet inom lagutskottet har varit det allra bästa. Det är ju bara skönt att höra, men jag tycker nog själv, herr Norman, att utskottets motiveringar i vissa fall hade kunnat få helt stå för utskottets räkning, så att man inte låtit folkpartiets eller, om jag här får uttrycka mig så, herr Holmbäcks hand på pennen i så många avseenden ge det en utformning, som inte står så klart i överensstämmelse med andra uttalanden, vilka utskottets majoritet har gjort och mot vilka folkpartiet har anförut sina reservationer.

Jag har särskilt fäst mig vid en formulering, som står på s. 36 i utskottsutlåtandet. Det gäller frågan om vilket värde man möjligen skulle kunna komma att tillerkänna de sakkunniga, som nu äro i färd med att försöka formulera ut några värderingsregler. Där står: »Men man måste hålla i minnet, att de sakkunnigas uttalanden icke kun-

na innefatta någon för domstolarna bindande förklaring om innebörden i expropriationslagens värderingsregler.» Det må i och för sig vara riktigt. Men så heter det: »De sakkunnigas uttalanden kunna icke vara att betrakta på annat sätt än reflexioner i en av en enskild person utgiven lagkommentar eller i ett vetenskapligt arbete.»

Jag kommer sedan att yrka bifall till en reservation, där det bland annat hemställs, att den delen av motiveringen skall utgå ur utskottets utlåtande.

Herr Lindblom ansåg, att utskottets förslag, när det gällde formuleringen av 1 §, skulle komma att utgöra ett mycket starkt hot emot villa- och småfastighetsägare i kommunernas perifera områden. Jag förmodar, att det är det, som har legat till grund, när reservanterna herr Holmbäck m. fl. har velat få en sådan ändring i 1 §, att expropriationen endast skulle kunna avse sådan mark, som befinner sig inom områden med fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan. De synpunkter, som herr Holmbäck här framfört, äro bestickande, men den som har någon liten erfarenhet av hur det brukar gå med den mark, som kommer under planläggning, blir synnerligen betänksam mot att få en sådan formulering införd i lagstiftningen. Det är ju känt, att så snart bara tanken på att planlägga ett område förs fram, undergår genast den marken en kraftig prisstegring. Det behövs bara, att en kommun, exempelvis en stadskommun, för fram tanken på att få inkorporera vissa delar av omkringliggande kommun eller kommuner. Innan förslaget ens har blivit prövat av beslutande myndigheter, har markens pris börjat stiga. Och när en plan, vare sig stadsplan eller byggnadsplan, lagts på ett område, har detta inneburit en mycket kraftig stegring av tomtpriset. Jag är övertygad om att de flesta städer här i landet, som hålla på med generalplanearbete, inte våga ge offentlighet åt sina generalplaner, därför att de löpa så stor risk att då få en alltför kraftig mark- och tomtprisstegring inom de områden, som generalplanen omfattar. Jag tillhör

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

självt en stadskommun, som lever under en särskilt stark expansion. Vi tvingas att i många avseenden ha en generalplan som en arbetshypotes, bara därför att vi inte våga offentliggöra den. Man tar med allra största försiktighet fram generalplanen, när det gäller att diskutera vissa nybyggnadsplaner, kommunikationsplaner o. s. v. med högre myndigheter. Men i övrigt få vi hålla den synnerligen väl inlåst och otillgänglig för andra medborgare, som kanske även skulle ha både intresse och nytta av att kunna ta del av denna generalplan. En lagstiftning på detta område skulle självfallet enligt min mening underlätta planeringsarbetets ställande under en mera offentlig och allmän insyn.

Herr talman! Jag kommer att rösta för utskottets förslag utom i vad som föreslagits i punkterna II, III, V och IX, där jag kommer att yrka bifall till de av herr Lundberg avgivna reservationerna.

Herr NORMAN (kort genmäle): Herr talman! Vad herr Eriksson här nämnde om olika pennförling föranleder mig att lämna en förklaring, för att inget missförstånd skall föreligga.

Vad som här är skrivet är inte något resultat av resonemang om att vi skulle kompromissa. Vad jag sade om samarbetet inom utskottet åsyftade att vi ha strävat efter att komma till klar uppfattning om vad det ena eller det andra innebär i olika avseenden, och efter den diskussionen är utskottsutlåtandet skrivet. Jag kan säga, att det är ett så välgjort arbete, att när utskottet justerade utlåtandet, tillades ingenting, utan man bara strök en och annan liten mening. Konceptet till detta utlåtande är uppgjort inom kansliet, och jag har granskat det, innan det kom till utskottet, där inte något som helst tillägg har gjorts. Där har ingen ny pennförling förekommit.

Herr HOLMBÄCK (kort genmäle): Herr talman! Jag begärde ordet för att säga just det, som herr Norman har sagt. Då herr Einar Eriksson talade om att min

hand skulle ha varit på pennan, får jag försäkra, att jag inte har skrivit ett enda ord av utskottets betänkande. I de delar av detta, där jag har varit reservant, har jag inte ens deltagit i debatten inom utskottet vid utlåtandets justering.

Herr ERIKSSON, EINAR (kort genmäle): Herr talman! Jag har råkat ut för ett fatalt missförstånd. Jag menade icke, att här skulle ha förekommit någonting skumt, att man här skulle ha tillåtit någon att sitta och skriva, tillägga eller avdraga någonting från vad utskottet skulle ha beslutat, utan jag använde — eller ämnade i varje fall, herr talman använda — en skämsam ordvändning, och jag ville då beteckna kompromisserna som ett skrivande med hand om pennan. Jag avsåg, herr Norman, att här hade skett onödiga kompromisser, eftersom man ändå hade att vänta reservationer.

Herr NORMAN (kort genmäle): Jag ber bara att få konstatera, att här har inte kompromissats, utan vad som här står är uttryck för vad utskottsmajoriteten menar innerst inne.

Herr statsrådet ZETTERBERG: Herr talman! När utskottets ärade ordförande i debattens början har givit oss en allmän exposé över grundtankarna och huvudlinjerna i förslaget, som ju i stort sett äro gemensamma för propositionen och utskottet, behöver jag kanske inte tillägga så värst mycket, men med hänsyn till den stora betydelsen av detta lagförslag tycker jag ändå att jag bör lämna en del ytterligare kommentarer kring förslaget huvudpunkter. Då kan jag också få tillfälle att på några punkter av mindre betydelse avge förklaringar, där jag har fått frågor riktade till mig eller där eljest mitt ståndpunkts-tagande har satts under debatt i dag.

Förslaget innehåller som bekant tre huvudpunkter: för det första utökningen av kommunernas expropriationsrätt, för det andra principerna för värde-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

ringen och för det tredje organisationen av den beslutande myndigheten.

Om jag alltså börjar med den utvidgade expropriationsrätten, så vill jag här först taga upp de anmärkningar av rättsprincipiell natur, som tidigare kommit fram i pressen och som i dag framförts av herr Wistrand. Den principiella kritiken har varit något olika upplagd av olika talesmän. Det har ibland sagts med stort patos och stor pretention, att den här föreslagna utvidgningen av expropriationsrätten skulle vara en rättskränkning, att den skulle gå utöver den gräns, som man inte får lov att överskrida med hänsyn till äganderätten. Detta resonemang bygger enligt min bestämda uppfattning på en föreställning, som är i grunden felaktig.

Man kommer här in på rättsfilosofiska spörsmål, som jag under ett sådant här allmänt resonemang inte kan gå närmare in på, men argumentet har fått så pass stor plats i diskussionen och det har som sagt framförts med sådana anspråk, att jag inte alldeles kan gå förbi det. Jag skall dock inskränka mig till ett par korta påpekanden.

Om man vill spetsa till saken, kan man helt enkelt säga så här: Att påstå — det yttrade inte herr Wistrand direkt, men det har kommit fram i flera pressuttalanden, som gått i samma riktning — att en lag gör ingrepp i äganderätten, är ett fullkomligt bakvänt resonemang. Om man tänker efter, är det ju ganska klart, att äganderätten i själva verket utgör summan av de befogenheter, som lagen ger ägaren. Lagen är det primära, och äganderätten är lagstiftningens resultat. Historiskt sett har också äganderätten till jord här i landet haft mycket olika innehåll under olika perioder. Därför kan den tvistefråga, som det i detta sammanhang gäller att taga ställning till, inte i sina stora drag lösas på grundval av en juridisk eller rättslig bedömning; den är till sin karaktär politisk. Här föreligger i princip samma problem, som kommer tillbaka i alla olika diskussioner om avvägningen mellan samhällskontrollen och den enskildes handlingsfrihet: Var skall grän-

sen dras mellan samhällets befogenheter och individens? Det måste bli fråga om avvägningar, och dem kan man naturligtvis ha olika meningar om. Man kan tvista om vad som är klokast att göra, alltså hur långt man med utgångspunkt från olika samhällsuppfattning anser att det är nyttigt för samhällsutvecklingen att ägarnas befogenheter begränsas eller utvidgas. Men det finns naturligtvis inte någon i naturen given rätt att basera avgörande på.

Ibland har argumentet om det rättskränkande i förslaget lagts upp på ett annat sätt. Den rättskränkning, som man anser föreligga, har man grundat på följande, i och för sig riktiga juridiska princip. Man påpekar, att vad medborgarna i ett rättssamhälle under alla förhållanden kunna kräva är rättslighet, d. v. s. att lika fall skola behandlas lika, och detta är självfallet en riktig generell princip för lagstiftningen. Men jag har rätt svårt att förstå, hur man kan mena, att just den rättsprincipen skall kunna konsekvent tillämpas på den här föreliggande frågan. Det ligger ju i sakens natur, att all expropriation träffar ojämnt och därför, om man så vill »orättvist». När det t. ex. gäller att bereda plats för en offentlig byggnad och flera tomter kunna komma i fråga, måste man ju välja en av dem, och det kan inte undvikas, att dess ägare blir illa behandlad i jämförelse med övriga tomtägare. På samma sätt blir det, om en väg eller en kraftledning framdrages. Någonstans måste den gå, och det kan ofta mer eller mindre bero på en slump, om man bestämmer sig för att placera den så eller så.

Jag kan inte nu fördjupa mig ytterligare i dessa principfrågor, men jag skall endast till slut be att få påpeka ännu en omständighet. I detta sammanhang har kritiken ofta åberopat, att förslaget avstyrkts av lagrådet. Härom vill jag — utom vad jag nyss påpekat om skillnaden mellan politisk och juridisk bedömning — framhålla, att andra höga och sakkunniga juridiska instanser haft en annan inställning än lagrådet. Sålunda ha åtminstone fem av rikets hovrätter, kan-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

ske alla sex — det beror litet på hur man läser remissyttrandena — inte haft något slags principiella invändningar att framställa mot den nu föreslagna utvidgningen av expropriationsrätten.

Efter dessa mera allmänna reflexioner skall jag försöka att något närmare undersöka, på vilka punkter det egentligen är som meningarna gå isär i fråga om expropriationsgrunderna. Jag tror, att diskussionen vinner på att konkretiseras i det hänseendet.

Då skulle jag först vilja konstatera, att vi nog i ganska stor utsträckning äro eniga om den allmänna tanke, som ligger bakom den första av de föreslagna expropriationsgrunderna, nämligen att en kommun bör ha möjlighet att genom expropriation få en viss kontroll över tomtmarken för att bryta prismonopol och skapa erforderlig konkurrens. Det finns i varje fall inte många, som direkt förneka, att detta är nyttigt och ibland nödvändigt. Men här vill jag understryka en sak gentemot reservanternas och då i första hand dem från folkparti- och bondeförbundshåll, där man liksom har gått med från den allmänna utgångspunkten men gjort en reservation någonstans på halva vägen. Jag skulle vilja säga till dem, att det inte duger, att man vidtar den åtgärd, som det här är fråga om, på ett för sent stadium. Det har sagts emot förslaget, att det visserligen kan vara bra att bryta markmonopol o. s. v., men att detta skall ske först när det har visat sig behov av ett sådant ingripande. Denna kritik har också utformats på det sättet, att expropriation endast bör få avse ett aktuellt eller mera närliggande behov av tomtmark. Ätminstone om man tolkar denna tankegång tämligen snävt, är den alldeles verklighetsfrämmande. Tomtexploatering är ingenting, som kan improviseras i hast vid förefallande behov av ett bestämt antal tomter; den kräver förutseende och planläggning. Om man verkligen vill ge kommunerna en möjlighet att etablera konkurrens på jämställd fot, så måste det hela tiden få möjlighet att handla i jämbredd med övriga exploater: förvärva råmark, planera, fram-

draga vägar och ledningar, sälja tomter etc. Om det på en ort har fått gå så långt, att marknaden där blivit för trång och priserna uppdrivna, är det mycket svårt eller omöjligt för expropriationsmyndigheterna att göra något åt förhållandena och få ned priserna igen, hurudana värderingsregler man än skulle skriva.

Härmed sammanhänger det, att reservanternas förslag på denna punkt enligt min mening inte är realistiskt. Reservanternas ha närmare preciserat sin ståndpunkt på det viset, att expropriation endast skall få ske, när det finns en fastställd plan av något slag. Redan enligt gällande lagstiftning finns det en expropriationsrätt, som täcker en del av detta område. Den nya byggnadslagen innehåller nämligen ett stadgande, som ger kommunen rätt att exproprieras sådan mark, som ligger inom en fastställd stadsplan; det finns ytterligare någon begränsning, men jag kan hålla mig till denna. I den från högerhåll avgivna reservationen tycks man mena, att detta skulle vara tillräckligt, åtminstone i första hand. Utskottets folkpartister och bondeförbundare ha velat gå ett steg längre och förordat, att man dessutom skulle öppna möjlighet till expropriation av mark inom fastställd byggnadsplan — vilket innebär ungefär detsamma som stadsplan fastän inom andra områden — och vidare inom fastställd generalplan, alltså en icke detaljerad plan, som täcker ett större område, t. ex. en hel stad eller en viss del därav. Detta kan låta bra, ty då skulle man ju kunna få en fastare avgränsning av expropriationsrätten. Under förarbetena till propositionen har också möjligheten att stanna här mycket noga övervägts. Att så inte blev fallet, berodde på praktiska skäl. Om det åtminstone på de flesta håll i de hundratal eller tusentals samhällen, som det gäller, förefunnes planer fastställda i god tid, kunde det ju hända, att man borde uppställa en sådan förutsättning för expropriation. Jag vill inte taga bestämd ståndpunkt härtill, men det är inte mycket att fundera över, ty förutsättningen är alldeles verklighetsfrämmande. Alla,

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

som känna till dessa förhållanden, ha vittnat om att så inte är fallet, och det går ej heller att på kort tid, eller kanske inte ens på många år, att få det så ordnat. Det råder nämligen mycket stor brist på stadsplanerare, på sådana experter, som över huvud taget kunna utarbета dylika planer, och det brister även i andra avseenden. Planeringen ligger helt enkelt inte så till, som skulle behövas för att man skulle kunna godtaga denna ståndpunkt. Detta visar sig bl. a. på det sättet, att när det blir alldeles nödvändigt att göra upp en plan, får den ofta göras styckevis för det omedelbara behovet. Skulle man gå på den linjen, så skulle nog expropriationer, som av reservanternas själva skulle betraktas som nödvändiga och nyttiga, på många håll komma alldeles för sent, och lagstiftningen skulle helt enkelt inte fylla det ändamål, som reservanternas själva ha avsett.

När propositionen alltså av dessa skäl har avvisat möjligheten att anknyta till vissa fastställda planer, så betyder detta emellertid inte, att expropriation enligt vårt förslag skulle kunna medges oberoende av behovet. I propositionen har tvärtom uttryckligen understrukits — som en skärpning av kommitténs ståndpunkt — att en kommun, som söker expropriationsrätt, måste tillfyllestgörande bevisa, att den ifrågakommande marken behövs för tätbyggelseändamål.

I dessa sammanhang kanske jag till slut, innan jag övergår till ett annat problem, få svara herr Sten, som frågade hur det förhöll sig i en viss detalj på denna punkt. Han undrade, hurvida denna expropriationsgrund också skulle täcka det fallet, att det inte var fråga om behov för bostadsändamål, utan för industrier. Detta spörsmål är behandlat i propositionen, och jag kanske som svar kan läsa upp några rader därur: »Jag vill dock understryka att det här är fråga om ianspråktagande av all den mark som behövs för en planmässig utveckling av kommunen över huvud taget, alltså inrättande av — förutom bostäder — lokaler för näringsverksamhet av olika slag (industri, hantverk, handel

och annan ekonomisk verksamhet, fria yrken, nöjesliv o. s. v.) och upplåtande av områden som erfordras för bostädernas och lokalernas praktiska utnyttjande (trafikleder, torg, fritidsområden o. s. v.).»

Den andra av de föreslagna expropriationsgrunderna har i mycket en annan karaktär och en annan räckvidd; det gäller förslaget om att kommunerna skulle få expropriera mark för att kunna upplåta den med tomträtt.

Om det råder delade meningar på denna punkt, är det mera begripligt än i det förra fallet. Men inte heller tomträtten är någon ny uppfinning eller någonting särskilt revolutionerande. Den är, såsom en tidigare talare har framhållit, så gammal som från år 1907, men trots detta har tomträtten inte kommit till särskilt stor användning i vårt land, dock med ett undantag. I Stockholm dominerar den sedan länge, men i övrigt har den först under de allra senaste åren fått någon nämnvärd utbredning. Än i dag är dess användning mycket begränsad.

Men det finns verkligen mycket starka skäl att nu taga ett nytt steg på den väg, som beträddes för mer än 40 år sedan, och försöka göra tomträtten till en upplåtelseform av betydelse vid sidan av försäljningar med äganderätt. Tomträttsens idé är ju kort sagt att ge förvärvaren av tomten en nästan lika användbar rätt som äganderätten innebär men förbehålla samhället två saker: dels den värdestegring, som marken undergår till följd av samhällets utveckling och utan tomtinnehavarens förskyllan, och dels en möjlighet för samhället att få disponera området på ett annat sätt vid en fastställd, avlägsen tidpunkt — vanligen om sextio år — då förhållandena kunna vara så helt ändrade, att ingen i dag kan förutse vad man då kan behöva använda marken till. Att detta är en rationell anordning beträffande rätten till marken i våra tätorter kan väl svårligen bestridas.

Men 1907 års lagstiftning om tomträtt var en halvmesyr för genomförande av detta program; det framgår av det mag-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

ra resultatet på dessa fyrtio år. Den kommun, som är aktiv och förutseende nog att på ett tidigt stadium och till hyggligt pris, genom frivillig överlåtelse, förvärva betydande områden har möjlighet att välja: den kan sälja tomterna med äganderätt eller upplåta dem med tomträtt. Men om kommunen inte får köpa marken godvilligt eller inte hinner göra det i god tid, kan tomträtten över huvud taget inte komma till användning i den kommunen. Därför behövs expropriationsrätten som en komplettering för att tomträtten skall kunna fylla sina viktiga och nyttiga uppgifter i samhället.

Beträffande tomträtten skall jag till slut be att få beröra en formell fråga. Det har gjorts gällande, att denna del av förslaget skulle innebära något nytt utöver markutredningens förslag, något som inte varit remissbehandlat utan »hängts på» i sista stund under departementsbehandlingen. Att markutredningen inte särskilt berörde den frågan är riktigt, men anmärkningen är litet försåtlig. Det låter som om propositionen skulle ha gått längre än markutredningen. Motsatsen är fallet. Markutredningens förslag gick betydligt längre och hade en mera obestämd formulering. Propositionen har preciserat expropriationsanledningarna till två särskilda fall, av vilka tomträtten är det ena. Det är klart, att om man ersätter en mera vag och vidsträckt regel med en som begränsas till två närmare angivna fall, så blir det ju nyheter i formuleringen. Men någon utvidgning i sak av förslaget är det inte, utan motsatsen.

Jag har nu uppehållit mig vid förslagets första huvudpunkt; om de bägge övriga kan jag fatta mig betydligt kortare.

Den andra huvudfrågan avser reglerna om värderingen av mark som exproprieras. För närvarande står det i lagen endast, att löseskillingen skall motsvara »fastighetens fulla värde». Enligt förslaget skall detta uttryck ersättas med en mera utförlig formulering, nämligen att löseskillingen skall motsvara »fastighetens värde med hänsyn särskilt till ortens pris och fastighetens avkastning».

Både i propositionen och i utskottsutlåtandet understryks det kraftigt, att den som drabbas av en expropriation inte skall lida någon ekonomisk förlust. Det är verkligen litet förvånande, att man efter dessa synnerligen bestämda uttalanden på vissa håll har velat göra gällande, att det skulle föreligga något slags försök att komma ner under egendomens verkliga värde. Det finns intet sådant syfte. Men naturligtvis ligger det någon mening i förslaget om en ny formulering, där ordet »fulla» har borttagits och beskrivningen i övrigt har utvidgats. Vad som härmed åsyftas är två saker, nämligen dels att få till stånd ett fastare system för värderingarna och dels att bryta tendensen i praxis att ofta döma ut ersättningar långt över det verkliga värdet. Båda dessa syften tjäna bland annat allmänt rättsliga intressen. En jämnare värdering är självfallet önskvärd ur synpunkten av att »lika fall skola behandlas lika». Och det kan också behövas ett rättsskydd mot att kommunerna bli ålagda att utge oskäligt höga belopp.

Det första önskemålet — alltså om en jämnare praxis — sammanhänger vidare med att i Sverige, i motsats till vissa andra länder, det inte finns någon utbildad teknik för att värdera fastigheter. Denna uppgift är i själva verket mycket komplicerad, rent av ett ämne för vetenskaplig forskning, men här i landet är den vetenskapen försummad. Det finns alltför sparsamt med litteratur i ämnet, handböcker och liknande. Det är min förhoppning att vi så småningom skola få en sådan teknik också här, att det skall bedrivas specialstudier, skrivas böcker i ämnet och efter hand utbildas flera kunniga specialister. En grund till detta är lagd i markutredningens betänkande, där utredningen för olika slag av tomtmark har visat hur en sådan värdering i stora drag bör gå till. Att taga ännu ett steg på den vägen är avsikten med den mera detaljerade handbok med exempelsamling, som nu håller på att utarbetas av en särskild kommitté.

Denna sistnämnda sak har också gjorts

### Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

till ett stort nummer i den offentliga debatten. Den har utmålats som ett konstitutionellt övergrepp, och det har talats om att det skulle utfärdas en »författning» i ämnet, som skulle föreskriva för domstolarna hur de skola döma i expropriationsmål. Något sådant har naturligtvis aldrig varit avsett. Jag som själv är domstolsjurist vet dessutom, att våra domstolar lyckligtvis inte känna sig bundna av något annat än »lag och laga stadgar». Den besynnerliga missuppfattningen tycks ha baserats på att jag i direktiven för kommittén har använt ordet »anvisningar». Jag har inte trott, att detta ord hade en så farlig betydelse, och i varje fall borde den orolige bli lugnad, om han dessutom ville läsa vad jag har sagt om samma sak i propositionen — vilket för övrigt också återgivits i direktiven. I propositionen står, att det skall bli »en mera detaljerad beskrivning» av värderingsmetoden (mera detaljerad nämligen än i markutredningens betänkande), »med tillhörande exempelsamling», alltså en handbok eller vad man nu skall våga kalla den utan att bli missförstådd. Sådana böcker behöver man på många områden, på detta kanske mer än på de flesta. Och det finns mig veterligt egentligen ingen motsvarande litteratur på vårt språk.

Det andra önskemålet, som förslaget vill tillgodose, gällde alltså att få bort överpriserna vid expropriation. Att sådana ofta förekomma har omvitnats från alla håll; jag undrar om inte de flesta av kammarens ärade ledamöter skulle kunna bidra till denna diskussion med exempel ur sin egen erfarenhet. En mera systematisk undersökning härav har bostadssociala utredningen gjort genom en enquête år 1938, vilken omfattade sju av våra största städer. Svaren på denna enquête visade, att expropriationsersättningsarna genomgående lågo mycket högt, i allmänhet mellan 150 och 200 procent av taxeringsvärdena, medan man vid frivilliga försäljningar i allmänhet stannade mellan 100 och 120 procent av taxeringsvärdena. Det har också ganska ofta framhållits, att kommuner ha sett sig nöd-

sakade att avstå från att begagna den expropriationsrätt, som de redan nu ha, därför att man befarade att löseskillingen skulle bestämmas oskäligt högt.

De ofta förekommande övervärderingarna i expropriationsmål äro säkerligen inte en slumpvis förekommande feltillämpning utan utlöpare av en mycket gammal praxis, som jag tror sammanhänger med tidigare lagregler. Och om en sådan invand och traditionell tendens skall kunna hävas, fordras nog flera samverkande åtgärder, både sakliga och formella. En av dem är den föreslagna omformuleringen av lagtexten, och en sådan ändring är enligt min mening en riktig lagteknisk åtgärd, när det gäller att bryta en ingrodd praxis, som har utbildats på grundval av en viss formulering.

Det återstår nu den tredje huvudpunkten i förslaget, nämligen organisationsfrågan. Härom rådde från början en mycket stor meningsskiljaktighet inom både markutredningen och remissyttrandena. Det framlades tre helt olikartade förslag, och jag erkänner att jag själv från början var tveksam. Jag har emellertid till slut kommit fram till den ganska bestämda uppfattningen, att det nu föreliggande förslaget är det bästa, och det är mycket glädjande att se, att åsiktsbildningen i denna svårbedömbara sak nu tycks ha stabiliserats i mycket hög grad.

Jag har velat sikta till att ge den beslutande myndigheten en organisation, som först och främst skulle tillgodose rättssäkerheten och därjämte innehålla såväl teknisk expertis som en demokratisk intresserepresentation. Detta är i allra största korthet motiveringen till det nu föreliggande förslaget att ersätta den nuvarande expropriationsnämnden med en domstol, där ordföranden utgöres av den ordinarie ägodelningsdomaren i orten och ledamöterna bestå dels av två tekniska experter och dels av två nämndemän, av vilka den ene skall vara fastighetsägare och den andre skall stå fri från sådana intressen. I stället för den nuvarande expropriationsnämndens värdering, som inte får motiveras och inte överklagas, skall det komma en motive-



**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

rad domstolsdom, med klagorätt till hovrätten och högsta domstolen.

Propositionens förslag i denna del har fått så stor anslutning inom utskottet, att jag åtminstone för närvarande härutöver kan inskränka mig till att nämna några ord om expropriationsteknikernas ställning. Jag vill då deklarerat, att jag ingenting har emot att dessa tekniker, såsom utskottet föreslagit, bli förordnade på sex år i stället för på tre år, fastän jag inte tror att det spelar någon större roll vilken tid man väljer. Herr Hallagård berörde frågan, huruvida expropriationsteknikerna skulle vara ledamöter i domstolen eller stå utanför denna såsom sakkunniga rådgivare. Detta är ett problem, som vi grubblat mycket över under förarbetena i departementet. När vi slutligen kommit fram till den ståndpunkten, att de böra såsom ledamöter ingå i domstolen, har detta i mycket hög grad berott på erfarenheterna från en likartad institution, nämligen vattendomstolen, där två ingenjörer äro bisittare. Från domstolskamrater, som tjänstgjort i olika vattendomstolar, har jag alltid fått höra, att det helt enkelt är ovärderligt för arbetet att ha experterna som ledamöter och kolleger inom domstolen.

Till slut vill jag blott göra en sammanfattande reflexion om förslaget ur en synpunkt, som spelat så stor roll i den offentliga diskussionen, nämligen synpunkten av rättvisa och rättssäkerhet. Om man bedömer de tre huvudpunkterna i förslaget ur den aspekten, så är det enligt min mening alldeles klart, att i de bägge sista punkterna — alltså i fråga om värderingsreglerna och organisationen — förslaget innebär en påtaglig ökning av rättssäkerheten. Den första huvudfrågan, utvidgningen av expropriationsrätten, har som jag förut framhållit en sådan innebörd, att den i princip inte kan avgöras på grundval av rättvisesynpunkter i egentlig juridisk mening. Men det finns ett annat slags rättvisa, en moralisk, en högre om man så vill. Om man anlägger den måttstocken, är också den första huvudpunkten i förslaget ett uttryck för rättvisa, eftersom den innebär, att enstaka personer i en kommun inte skola

få utnyttja jorden till förfång för alla andra medborgare i samhället.

Herr **HOLMBÄCK** (kort genmäle): Herr talman! I sitt anförande tog justitieministern även upp frågan om utfärdandet av de anvisningar, som det har talats om. Vad justitieministern yttrade var från min synpunkt endast glädjande, men jag kan konstatera, att om justitieministern har blivit missförstådd, är nog skulden hans egen.

Först gjorde justitieministern det uttalande i propositionen, som han nyss har citerat. På detta svarade lagrådet, att det icke borde ifrågakomma att, såsom i förarbetena till förslaget syntes antytt, lagstiftaren skulle överlämna åt administrativ myndighet att meddela anvisningar i fråga om värderingen, och lagrådet tillade, att värderingsproblemen torde kunna bli utredda och genom exempel belysta utan att detta behövde ske i former, som förlänade handlingen officiell karaktär.

Efter detta uttalande av lagrådet tillsätter justitieministern sakkunniga för att utarbeta »anvisningar», som skola »utfärdas». Vad utfärdas i detta land annat än författningar? Bra skrivna voro väl i alla fall inte direktiven för de sakkunnige — det får väl justitieministern medge?

Herr **WISTRAND** (kort genmäle): Herr talman! Jag tror att man har all anledning att vara justitieministern mycket tacksam för hans klara deklaration av sin avancerade ståndpunkt beträffande äganderättens innehåll. Han menade, att äganderättens omfattning var en politisk fråga, att dess innehåll helt och hållet finge bestämmas på politisk väg. Jag har haft på känn, att det just låg en underström av denna uppfattning bakom hans lagförslag, och det var detta jag syftade på när jag talade om att förslaget är ett isberg, varav den större delen seglar under vattnet.

Med justitieministerns uppfattning är det alldeles naturligt, att han inte tycker

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

det vara någon väsentlig fråga, om förhållandet emellan den enskildes och det offentligas rätt har blivit riktigt avvägt i detta förslag. Det kan i själva verket icke bli någon avvägningfråga, om den enskildes ställning anses helt beroende av den rätt, som det allmänna vill tillerkänna honom. Huruvida detta är den »moraliska rättvisa», varom justitieministern talade, lämnar jag såsom en öpen fråga.

Det är här inte bara fråga om personer, som envetet skulle fordra att få egoistiskt utnyttja egna intressen till förfång för det allmänna. Förslaget rör också en rad mycket små jordinnehavare, små trädgårdsmästare och allt vad som kan finnas av fastighetsägare i våra samhällens utkanter. De ha goda anspråk på att få sin rätt till skydd mot en påträngande kollektivitet tillvaratagen.

Herr STEN (kort genmäle): Herr talman! På den punkt, där departementschefen yttrade sig med anledning av mina anspråkslösa erinringar, hade jag påvisat, att utskottets utlåtande gav ledning för tillämpningen utöver vad som framgår av första paragrafens ordalydelse och att därför expropriationsrätt kan ifrågakomma för näringslivets behov även i sådana fall, då det icke är otvetydigt, att detta ingår vare sig i begreppet »tätbebyggelse» eller i uttrycket »därmed sammanhängande anordningar».

Justitieministern lämnade däremot icke något svar på två andra punkter, som jag berörde. Det var dels frågan om anledningen till att man hade begränsat kommunens expropriationsrätt till dess eget område, och dels hemställde jag till justitieministern, att han måtte beakta denna sak vid de kommande övervägandena inom regeringen med anledning av lokaliseringsutredningens väntade betänkande och alltså då bedöma, huruvida det icke skulle behövas någon expropriationsrätt för näringslivets behov vid sidan av den kommunerna tillerkända rätten. I det sistnämnda avseendet behöver jag självfallet inte något svar i dag från justitieministerns sida.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdet fortsätande kl. 7.30 eftermiddagen.

Herr statsrådet ZETTERBERG: Det har ännu inte kommit något betänkande från den utredning, som herr Sten nämnde, och ingen vet vad det kommer att innehålla. Det är därför för tidigt att göra något uttalande på den punkten, och herr Sten önskade ju inte heller något besked nu.

Vad den andra frågan angår, ha kommunerna i förslaget erhållit expropriationsrätt blott inom sitt eget område. Det är klart, att man kan ha olika meningar om den saken. Den omständigheten, att expropriationsrätten är på det sättet inskränkt, har ingen annan förklaring än att den är ett uttryck för en viss försiktighet. Kommunerna ha ju sina områden, som de ha ansvar för och skola behandla på det sätt som de finna vara riktigt. Om man skulle låta dem göra intrång på grannkommunernas område, skulle det väl i allmänhet väcka stor förargelse där. Och i de fall, där gränsdragningen är felaktig, har man ju i första hand att med hjälp av den nya kommunindelningenslagen söka få gränserna ändrade.

Herr NORLING: Herr talman! Den privatkapitalistiska spekulationen med onormalt uppskruvade värden på såväl byggnader som marken har gjort det nästan omöjligt för kommunerna att bedriva ett önskvärt bostadsbyggande och planmässigt utveckla sin verksamhet. Markägarna ha i många fall begagnat sin äganderätt till mark, som varit nödvändig för den samhälleliga utvecklingen, på sådant sätt att de betingat sig oblyga överpriser för marken och, det kan man rakt på sak säga, uppträtt som moderna rovriddare gentemot kommunerna. Från Göteborg finnas flera exempel på att kommunen fått betala svindlande belopp för små markområden för att få trafikleder mellan olika stadsområden. Vid framdragande av en

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

gata för spårväg till Hisingen fick Göteborgs stad utbetala, om jag inte är felaktigt underrättad, omkring en miljon kronor utan att ett enda spadtag tagits för gatans iordningställande. Dylika spekulationer på markvärdestegring torde väl genom den nya lagen minskas, då expropriationsrätt kommer att föreligga även för åstadkommande av trafikleder.

Vad beträffar förslaget i 1 § i expropriationslagen om överförande i kommunens ägo av mark, som icke är tätbebyggd, för upplåtelse mot tomträtt, dela vi den uppfattning, som framförts av herr Lundberg i en reservation och enligt vilken äganderätten till marken bör tillkomma det allmänna och exploatören endast bör erhålla nyttjanderätten.

I fråga om 7 § i samma lag, där de grunder angivas, efter vilka fastighetsvärdet skall bestämmas, vill jag framhålla, att anvisningar därom ej funnits i gällande lag, varför ersättningsbestämmelserna tillämpats olika på olika orter. Oaktat utskottet framlagt Kungl. Maj:ts förslag till denna paragraf, finns i motiveringen en viss tveksamhet, varför vi även här ansluta oss till den reservation, som herr Lundberg avlämnat beträffande denna paragraf.

Angående expropriationsdomstolens sammansättning råder det delade meningar dels om teknikerna skola ingå som domare i domstolen och dels i frågan, på hur lång tid domstolens ledamöter skola väljas. För vår del anse vi, att livstidsanställning liksom sex års valperiod är förkastlig. Det uppdrag, som det här gäller, skall inte jämföras med en anställning såsom tjänsteman, eftersom det är fråga om en viss teknisk sakkunskap på olika områden.

I fråga om 37 och 39 §§ komma vi att rösta för Kungl. Maj:ts förslag, då de av utskottet företagna ändringarna endast bygga på lösa antaganden. Rätt till expropriation tillkommer endast kronan och kommunen för samhällsnyttiga ändamål. Man får då förutsätta, att nödiga hänsyn tagas till expropriatens berättigade intressen.

Frågan om rättegångskostnaderna i ex-

propriationsmål behandlas i 67 §. Denna paragraf är ensidigt inriktad, då det förutsättes att endast den ena parten skall svara för rättegångskostnaderna. Detta kan leda till att expropriaten, även om han vet att han ej har någon utsikt att vinna processen, endast för nöjet att processa fullföljer målet i alla instanser, eftersom han vet att motparten får betala rättegångskostnaderna. Därför böra samma regler gälla som i vanliga mål. Då beträffande denna paragraf föreligger en reservation av herrar Lundberg, Andersson i Alfredshem och Jansson i Hällefors, som innebär att frågan om ersättning för rättegångskostnaderna i expropriationsmål skola prövas efter skälighet, komma vi att stödja denna reservation.

Till slut får jag, herr talman, framhålla, att oaktat den nu föreslagna expropriationslagen är mera anpassad till nuvarande tid än den nu gällande lagen, återstå likväl flera frågor, som äro av största betydelse för samhällsutvecklingen men där förslag till lösning ännu inte framlagts. En av de mest aktuella frågorna är den om överförande av markvärdestegringen till samhället. Markvärdestegring, som uppkommer genom samhällets utveckling, är en vanlig orsak till förmögenhetsbildning hos enskilda personer. Det måste vara både orättvist och oriktigt, att enskilda personer skola få tillgodogöra sig de vinstmöjligheter som framskapas av samhället. En annan olöst fråga är att medge stat och kommun rätt att expropriera mark för erhållande av naturtillgångar, som behövas för produktionen av byggnadsmateriel. Jag har velat fästa uppmärksamheten på dessa problem, som böra lösas i samband med expropriationslagstiftningen och som intimt sammanhänga med det nu framlagda lagförslaget.

Herr ELOWSSON, NILS: Herr talman! Den föreslagna lagen, som om man så vill säga utgör en skärpning av hittills gällande lagstiftning, avser att förhindra spekulation i markvärdena och vill

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

samtidigt ge kommunerna större möjligheter att tillfredsställande ordna sina stadsplaneärenden i så god tid, att värdestegring på marken inte kommer att belasta de byggnader som uppföras där.

När nu denna lag har framlagts, har det, som vi ha hört, gjorts gällande bland annat att den skulle leda till kommunala markmonopol. I ordet monopol inlägger man i allmänhet den meningen, att ett monopol har tillkommit för att skapa oskäligen vinster åt dem, som utöva monopolrätten — om man nu kan tala om en rätt i detta sammanhang. I föreliggande fall är avsikten den rakt motsatta. Man vill genom att låta kommunerna bestämma över marken förhindra, att priset på denna ökas på ett för bebyggarna oskäligt sätt eller på ett sätt som kan hindra ett riktigt användande av marken till de många gagn.

När man talar om denna risk för kommunala markmonopol har man också sagt, att den omständigheten, att kommunerna få en ökad möjlighet att skaffa sig mark, skulle leda till att de komma att belasta sin ekonomi så hårt, att skattedragarna bli lidande. När man talar så, förbiser man de säkerhetsregler, som lagen i sådant hänseende innefattar. För att kommunerna skola få rätt att expropriera mark antingen för tätbebyggelse eller för upplåtelse mot tomt rätt, skall Kungl. Maj:ts medgivande inhämtas. Därtill kommer, att kommunerna inte kunna köpa hur mycket mark som helst. De måste ha regeringens medgivande att låna upp medel för den angelägenheten, då de i regel inte ha en sådan ekonomisk ställning, att de kunna köpa all mark kontant. Till detta kommer ytterligare, att när en kommun vill skaffa sig mark för de ändamål, som lagen anger, är det meningen att det skall föreligga ett någorlunda aktuellt behov av mark, och om kommunen inte inom 20 år har använt sig av denna mark, föreligger återlösningsrätt för den förutvarande ägaren.

Alla dessa omständigheter innebära ju återhållande moment, som göra att kommunerna helt säkert inte i onödan skaffa sig mark. De komma säkerligen inte

heller att göra det av den enkla anledningen, att lagen, såsom andra lagutskottets ärade ordförande nämnde, kommer att verka utan att den i alla förevarande fall behöver tillämpas. Det blir lättare för kommunerna att få den mark som de behöva. Följaktligen behöva de inte förse sig med mark så lång tid i förväg som de ansett sig vara nödsakade till med den nuvarande lagen. Alla omständigheter komma att verka på det sättet, att lagen inte kommer att utnyttjas i onödan, men lagen blir likväl av oerhört stort värde i de fall, då den verkligen behövs.

Det har vidare sagts, att om man antar denna lag, kommer rättssäkerheten i fara. Det har sagts i den allmänna pressdebatten, och det nämndes också av herr Wistrand. När man tar de orden i sin mun, tyder det ju på — och det är en källa till glädje — att ens rättsmedvetande är synnerligen känsligt. Men jag är inte riktigt säker på att herr Wistrand drog de rätta konklusionerna av att hans rättsmedvetande reagerat. Då skulle han ha kommit till andra slutsatser än han gjorde.

Herr Wistrand anser, såvitt jag har fattat honom rätt, att det är alldeles i sin ordning att en enskild markägare får hålla på sin mark och på den vägen driva upp priset på densamma. Priset kommer sedan, såsom jag tidigare har nämnt, att belasta de byggnader som uppföras på ifrågakvarnande mark.

Herr Wistrand anser det också alldeles i sin ordning att ett fastighetsbolag, som består av 10, 15, 20 eller ännu flera aktieägare, kan få handla på precis samma sätt: det kan få köpa mark kring tätorterna, hålla den och vägra att sälja den annat än till betydligt förhöjda priser. Både enskilda markägare och markägare i fastighetsbolagsform skola alltså tillåtas att direkt bekriega de övriga samhällsinvånarna och kräva ut av dessa en betydligt högre avgift för marken än som i själva verket är motiverad.

När tätorternas samtliga inbyggare däremot vilja värna sig emot denna taktik, då menar alltså herr Wistrand att rättssäkerheten kommer i fara. Enligt

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

min mening är förhållandet det rakt omvända. Genom att man skyddar de många emot de fås utplundring, om vi vilja kalla det så, säkrar man ju rätten, och när denna lag kommer att tillämpas på det sätt, som här är föreslaget, kan man nog inte säga annat än att rättsvården i landet har vunnit på saken.

Det tror jag man kan säga är så mycket säkrare, som i lagen även innefattas en förändring, som innebär att vi i stället för de i många avseenden otillfredsställande expropriationsnämnderna för bedömningen få expropriationsdomstolarna, där sakkunskapen blir större och kommer att ytterligare utvecklas genom att det blir samma myndigheter som komma att döma i olika fall.

Jag kan under sådana omständigheter inte finna att rättsäkerheten kommer att råka i fara genom antagande av denna lag. Det skulle också vara ganska anmärkningsvärt om en kommun i sitt handlande skulle bete sig på ett sådant sätt, att rättsäkerheten skulle råka i fara. Det blir ju regeringen som kommer att träffa det första avgörandet när det gäller att bestämma, om marken skall få bli föremål för expropriation eller ej, sedan kommunerna ha avgjort huruvida de behöva den ifrågavarande marken eller ej. Att detta skulle gå den enskilde för nära är med alla de säkerhetsåtgärder, som ha vidtagits vid utarbetandet av lagen, alldeles uteslutet.

Vad till sist beträffar det motstånd, som har rests när det gäller tomträten, kan man fastslå att tomträtsinstitutet har visat sig vara av nytta på de ställen där det har tillämpats, och det råder väl heller inget tvivel om att det kommer att bli till ännu större nytta i fortsättningen. Men den nyttan ligger inte bara i det upplåtande av tomter med tomträtt, som nu sker, utan den största betydelsen kommer att visa sig om 50 eller 60 år, när de första kontrakten gå ut och när det blir aktuellt huruvida man behöver ha höghusbebyggelse på de dittills glesbebyggda eller lågbebyggda områdena, huruvida man behöver disponera området för att kunna reglera stadsplanerna och byggnadsplanerna i

annan ordning än dittills o. s. v. Det olyckliga i det nuvarande systemet i våra tätorter och framför allt större städer är ju, att man inte kan komma åt de gamla tomterna utan att betala ett fullkomligt orimligt pris för marken. Tomtprisernas höjd förhindrar en sund utveckling av samhällena, och det är detta som man för framtiden vill undanröja genom upplåtelse av tomterna i ytterområdena mot tomträtt. Syftet är att förbättra möjligheterna för en riktigare stadsplanering i framtiden än den som vi i dag kunna åstadkomma i våra samhällen. Därför menar jag att det inte finns någon anledning att resa motstånd mot tomträten. Den är enligt min mening helt enkelt nödvändig.

De invändningar, som från folkpartiets och bondeförbundets sida ha gjorts emot vissa delar av lagen, kunna kort och gott karakteriseras så, att vad folkpartiet och bondeförbundet vilja är att bevara möjligheterna att spekulera i mark; de vilja om möjligt konservera de förhållanden som nu råda. Och det är detta som den nya lagen är avsedd att förhindra. Därför blir bondeförbundets och folkpartiets uppträdande här — även med de medgivanden som representanter för partierna ha gjort — i realiteten ingenting annat än ett motstånd mot hela lagen eller i varje fall mot lagens avsikt.

Herr BJÖRCK: Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten mycket. I likhet med flertalet av reservanterna till utskottets utlåtande måste jag säga, att man inte kan undgå att bli betänksam när det gäller den betydande utvidgning av expropriationslagstiftningen som föreslås i utlåtandet. Den som har någon liten erfarenhet av hur städer och tätorter hittills kunnat lösa sina behov av markområden för olika ändamål måste göra sig den frågan, om det är av behovet påkallat att ändra och skärpa lagstiftningen angående expropriationsförfarandet så som här föreslås.

Om jag tar som exempel min hemstad Borås, som på de senaste fyrtio åren har

### Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

växt så att såväl invånarantalet som arealen fyrdubblats under denna tid, har denna stad såvitt jag känner till inte alls haft några svårigheter när det gäller att förvärva nödiga markområden, vare sig det gäller mark för bostadsändamål eller för kommunala inrättningar. Någon expropriation har, så långt jag känner till, inte behövt tillgripas för förvärv av de markområden, som kommit i fråga, och dock har det inte varit fråga om smålägenheter, utan om stora egendomar.

Själv har jag sedan åtskilliga år av Älvsborgs läns landsting varit utsedd till, som det heter, valbar ledamot av expropriationsnämnd inom länet, men varken jag eller någon i närheten av Borås, som har blivit vald på samma sätt, har någonsin tagits i anspråk för någon förrättning av detta slag, något som tyder på att något större behov av expropriation inte förelegat.

Om man närmare undersöker hur städer och tätorter ha ordnat sina markfrågor, skall man finna att många av dessa, säkerligen flertalet, synes ha gott om mark till sitt förfogande. I en av de motioner som väckts med anledning av propositionen i denna fråga, nämligen motionen nr 336 i denna kammare, namnges ett femtiotal städer och köpingar som i annonser utbjuda mark till företagare, lämplig för industri- och bostadstomter.

Många av våra större städer, särskilt Stockholm, äga stora områden av mark, som synes reserverad för kommande behov. Vad man emellertid såväl ur ordningssynpunkt som av andra skäl måste beklaga när det gäller de större städernas markområden är det sätt varpå denna mark skötes, särskilt då det gäller åkerjord. Man finner ofta, inte minst då det gäller Stockholm, stora områden av tidigare odlad jord, som numera ligger i vanhävd och inte ger annan skörd än ogräs, som under sommaren och hösten strör sitt frö för vinden över närliggande tomter och villaträdgårdar. Detta är ett av skälen till att man ställer sig tveksam när det gäller en utvidgning av expropriationsrätten. Ty följderna kunna bli att jord, som nu ger goda skördar så-

väl av trädgårds- som av jordbruksprodukter, kommer att ligga i lägervall och ej ge någon avkastning.

Det föreliggande lagförslaget har väckt bekymmer och oro hos de trädgårdsodlare och jordbrukare, som ha sina ägor så belägna i närheten av städer och tätorter, att desamma kunna komma i fråga då det gäller att för kommunens räkning exploatera mark på det sätt som i propositionen föreslås. Ty det *kan* ju inträffa att den exproprierande fordrar att få tillträda markområdet i fråga redan tre månader efter delgivningen. Om det då gäller hela fastigheten blir det inte lätt för ägaren att skaffa vare sig bostad eller ny mark för att fortsätta sin verksamhet.

Jag har i likhet med det parti jag företräder — folkpartiet — ingenting emot att städer och tätorter till hyggliga priser få tillhandla sig den mark som de behöva såväl för bostadsändamål som för kommunala behov, men det bör ske på ett sådant sätt att hävdvunnen äganderätt ej kränkes. Det har här talats mycket om äganderätten, och jag skall inte ge mig in på dessa frågor, eftersom jag inte är jurist, men man måste väl ändå ha respekt för de framstående och erkända jurister som sitta i lagrådet, och dessa säga ju i sitt uttalande bestämt ifrån, att hävdvunnen äganderätt ej bör kränkas och att expropriation inte bör bli konfiskation. Men det måste man säga blir fallet när en ägare av ett område — en jordbrukare, en trädgårdsägare eller en tomtägare — efter delgivningen av domstolens utslag får order att inom tre månader avflytta från sitt ställe och kanske inte har så lätt att skaffa sig något annat. Då kan man fråga sig hur det står till med äganderätten.

Med detta korta anförande, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation som är undertecknad av herr Holmbäck m. fl.

Herr **HERLITZ**: Herr talman! Det som för mig i främsta rummet framstår som olustigt i samband med den här ifrågasatta lagen är att den lagtext, som lägges

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

för oss, ger oss så utomordentligt osäkert besked om hur den kommer att i framtiden tillämpas. Lagens verkningar komma att bli helt beroende av hur statsrådet Mossberg — ty det är väl i inrikesdepartementet som expropriationsfrågorna skola handläggas — och domstolarna tillämpa lagen.

Vad nu domstolarna beträffar, vill jag ansluta mig till dem som hysa bekymmer med avseende på de expropriationstekniker, som skola deltaga i domstolarna. Det är ju det egendomliga, att utskottet i själva verket har skrivit en utomordentligt övertygande motivering för att dessa tekniker rimligen borde anlitas såsom sakkunniga och icke såsom ledamöter av domstolarna, men sedan på slutet har man gjort en helomvändning. Man åberopar en motive-ring, som jag inte på något vis kan erkänna såsom bärkraftig, i det man nämligen drar en parallell med vattendomstolarna men föreslår att till expropriationsdomstolarna skola knytas tekniker, som skola få en helt annan och lösare ställning än vattenrättsingenjörerna ha. Jag vill tillägga att det, såvitt jag kan förstå, måste bli mycket svårt att rekrytera en kår av domstolsledamöter av detta slag, vilka icke äro engagerade vare sig på fastighetsägarsidan eller på den kommunala sidan; det är ju dessa båda sidors intressen, som stå emot varandra.

Men jag skall villigt erkänna att det är en fördel att numera frågor om expropriationsersättning skola avgöras i högre instans av de vanliga domstolarna och sist av högsta domstolen. Där återkommer jag emellertid till reflexionen om lagstiftningens obestämdhet. Man har så ofta anledning att göra den reflexionen, att det dock icke är mycket vunnet med att vi hänskjuta saker till domstolarna, då vi inte ge dessa någon som helst ledning för hur de skola träffa sina avgöranden. Vi måste ju se den sanningen i ögonen, att uträkning av en fastighets värde inte innebär att man med allsköns vetenskapliga metoder, som statsrådet vill utveckla så mycket som möjligt, kommer fram till att

konstatera en verklig hos fastigheten förefintlig egenskap, utan att ett omdöme om en fastighets värde är och förblir ett subjektivt omdöme, som kan fällas på mångahanda olika sätt.

Men nu är det ju meningen att vi skola ha hjälp också av de mångahanda uttalanden, som i motiveringen ha gjorts angående hur lagen skall förstås. Man har emellertid här först och främst att göra den vanliga reservationen i fråga om motiveringsuttalanden och fråga sig, vilken betydelse de i realiteten få. Ja, de få kanske betydelse för de avgöranden, som träffas av Kungl. Maj:t i statsrådet. Men vilken betydelse kunna de få i domstolarna, som dock principiellt ha att hålla sig till lagen?

Men även bortsett härifrån finns det en stor svårighet, nämligen att det finns så många skiftande uttalanden om lagens mening att hålla sig till. Redan när man läser Kungl. Maj:ts proposition i ärendet — som jag verkligen med bekymmer har läst och sönderläst kanske mer än någon annan proposition, som jag har haft i min hand, emedan den har varit så svår — finner man många motsägande uttalanden, först i herr statsrådets första yttrande och sedan i de fyra korta sidor, som herr statsrådet två dagar efter avgivandet av lagrådets långa utläggning improviserade. Därtill komma sedan de yttranden som ha gjorts här i riksdagen. Framför allt ha vi då att med tacksamhet notera att andra lagutskottet på en rad mycket väsentliga punkter har, utan att precis säga ut det, tagit ganska bestämt avstånd från den mening, som herr statsrådet har uttalat. Det har gjorts på den ena punkten efter den andra, jag tror inte att jag behöver ge några exempel. Utskottets ärade ordförande sade nyss att de uttalanden, som göras ifrån riksdagens sida, naturligtvis inte minst komma att tillmätas betydelse vid lagens tillämpning. Beträffande den mycket intressanta och betydelsefulla frågan angående bevisbördan när det gäller en fastighets värde yttrade utskottsordföranden, att det finnes angivet i utskottsutlåtandet vilken innebörd lagstiftningen skall ha.

### Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

Ja, är det nu så säkert att vi kunna lita på att vad andra lagutskottet här har sagt skall gälla? Vi ha ju två lagstiftare, nämligen Kungl. Maj:t och riksdagen. Jag lyssnade uppmärksamt till herr statsrådets anförande, och jag väntade att jag möjligen från herr statsrådets sida skulle få höra en förklaring om att han på de punkter, där andra lagutskottet hade uttalat sig i en annan riktning än han, accepterade de utläggningar som andra lagutskottet hade gjort såsom uttryck jämväl för regeringsmaktens uppfattning av hur lagen skall tolkas. Men det avgavs inte några sådana förklaringar. Under sådana förhållanden kvarstår naturligen den orosanledningen, att det här föreligger olika meningar, uttalade från Kungl. Maj:ts och från riksdagens sida.

Hittills har man i fråga om expropriationslagstiftningen i vårt land strävat efter att alltigenom gestalta denna så, att genom expropriation av en enskild fastighet aldrig något det allmännas vinningssyfte skall kunna tillgodoses. Det är inte meningen att det allmänna skall tjäna på att lägga sig till med en enskild fastighet. Skall det allmänna göra sig någon förtjänst, skall den enskilda bära någon börda, så skall det ske på annan väg än genom expropriation. Herr statsrådet har ju också skjutit undan frågan om den oförtjänta värdestegringen till behandling i annan ordning. Men det kan inte hjälpas att det här och var i motiveringen finns uttalanden, som i alla fall tyda ganska bestämt på att det är meningen, att även ett det allmännas vinningsyfte skall tillgodoses genom själva den lagstiftning som nu skall genomföras. Och genom herr Uhléns med djup känsla framförda anförande angående ingripandet emot tomtjobberiet finga vi fullt klart för oss, att hela denna fråga sannerligen inte var undanskjuten till dess vi framledes komma att behandla frågan om värdestegringsskatten, utan den var tvärtom ett för honom avgörande och väsentligt moment i den nu föreliggande frågans behandling.

I själva verket äro vi ju på alla håll på det klara med att den oförtjänta värdestegringen i städerna är ett problem, som

vi vilja komma åt. Men vi, som i dag gå emot det föreliggande förslaget, tro att man skall kunna komma åt det på ett sådant sätt, att alla drabbas lika. Och vi hysa betänkligheter emot att problemet skall lösas på det sättet, att just de fastigheter drabbas, som det finns anledning för en kommun att lägga sig till med, medan de andra lämnas helt oberörda.

Då man har kommit in på att tillgodose det allmännas vinningsyfte, är det framför allt därför att man övergivit en annan väsentlig princip i all tidigare expropriationslagstiftning, nämligen att expropriation endast skall tillgodose aktuella, omedelbart förhandenvarande behov. Det är den s. k. förrådsexpropriationen, som ger vinningssyftet tillfälle att göra sig gällande. Här står vi inför en mycket viktig fråga, problemet vid vilken tidpunkt expropriationen skall gripa in. Det må tillåtas mig att säga i detta sammanhang, att jag inte kan finna att den reservation, som är avgiven från folkparti- och bondeförbundshåll, på den punkten i något väsentligt hänseende skiljer sig från Kungl. Maj:ts och utskottets förslag. Reservanterna vilja ju nämligen tillåta expropriation så fort generalplan har blivit fastställd. Det föreligger inte som grund för detta ståndpunkts-tagande någon som helst närmare utredning eller något närmare övervägande varför just detta kriterium skall vara avgörande, och man frågar sig också varför. Det finns goda skäl att tänka sig en expropriation inom stadsplane- och byggnadsplanelagt område, då stadsplaneläggande och byggnadsplaneläggande är någonting som man gör först efter mycket noggrant övervägande, bl. a. därför att det drar åtskilliga konsekvenser med sig för ett samhälle. Men en generalplan fastställer man ju utan att det blir några väsentliga ekonomiska bördor för kommunen. Det är förresten hela byggnadslagstiftningens mening, att vi skola få generalplaner i största möjliga omfattning. Det blir ungefär lika lätt att enligt reservanternas linje först få en generalplan fastställd och sedan få en expropriation i gång, som det blir enligt Kungl. Maj:ts linje.



**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

Det har talats om de enskilda och det allmänna, och vi har förmanats av bl. a. herr statsrådet att inte se på ett gammaldags sätt på den enskilda äganderätten. Herr statsrådet har utvecklat huruledes äganderätten inte är någonting för alla tider bestämt utan kan begränsas o. s. v. Ja, det är självklara saker, det veta vi alla. Men om vi reagera på denna punkt, är det helt enkelt därför att vi tycka att ingreppen här gå ett stycke längre än som är skäligt. Naturligtvis reagera vi delvis av omtanke om dem, som lida förlust genom ingreppen, men bakom vår reaktion ligger — jag tror inte det sagts så mycket om detta här i debatten, och därför vill jag understryka det — främst det självklara förhållandet, att om vi vårda oss om den enskilda äganderätten och inte vilja ha den för mycket inskränkt, så är det därför att tryggheten i avseende å egendom har en utomordentligt betydelsefull social funktion att fylla.

Jag skall emellertid inte närmare utveckla detta. Jag vill sluta, herr talman, med några anmärkningar rörande ett problem, som här inte alls varit uppe till debatt.

Jag skulle vilja stryka under att denna lag i förening med åtskillig annan lagstiftning, som vi fått under de senare åren, kommer att medföra att kommunerna engageras i fastighets- och bostadspolitiken i en omfattning, som är oerhört mycket större än någonsin tidigare, något som medför litet av en revolution i den kommunala förvaltningen. Vad jag syftar på är för det första 1947 års lag om kommunernas ansvar för bostadsförsörjningen. Jag tänker vidare på att vi avskaffat tvåtredjedelsmajoriteten vid fastighetsköp. Jag tänker också på den nya lagstiftningen angående bostadsläneverksamheten och vad därmed sammanhänger. Och så nu de nya expropriationsmöjligheterna.

Det är kanske en sund och naturlig utveckling att kommunerna få ett större ansvar i detta sammanhang. Men jag har i den position, som vi i dag behandla, saknat den eftertanke jag skulle önskat med avseende på de konsekvenser, som den har för kommunerna. Jag skulle ha

velat se något uttryck för vad det betyder för kommunernas ekonomi att de på detta sätt i mycket stor utsträckning komma att engageras i spekulativa företag, ty spekulativa företag blir det naturligtvis i mycket stor utsträckning fråga om; man lägger sig till med mark i förhoppning om en framtida utveckling som kanske aldrig blir av.

Men det är främst en annan sida som jag skulle vilja stanna vid, och det är det förhållandet, att såsom utvecklingen har gått så vidgas kommunernas makt över medborgarna i mångahanda olika riktningar. Kommunerna stå i en maktposition som aldrig tillförne gent emot fastighetsägarna, bl. a. därigenom att expropriationshotet svävar över dem alla. Kommunerna stå i en betydande maktposition gent emot hyresgäster och personer, som söka bostäder genom kommunernas försorg. De stå i en betydande maktställning gent emot alla köpare av och spekulanter på fastigheter, ty det kommer väl hädanefter i en helt annan utsträckning än tidigare att gå så till, att då det byggs i kommunerna, köpa fastighetsägarna av kommunen, som själv i stor utsträckning äger mark. Och till sist vill jag peka på den makt som kommunerna kunna utveckla genom sin rådgivning över lån, subventioner o. s. v.

Jag menar att man skall ha denna ökade maktställning gent emot medborgarna i tankarna. Man skall ha i tankarna möjligheten att denna makt utövas på ett godtyckligt sätt, att man låter den ena fastighetsägaren drabbas framför den andra, att man är godtycklig vid val av hyressökande o. s. v. Man skall räkna med alla de möjligheter som kommunerna få att dirigera det enskilda levernet genom att uppställa villkor för de olika prestationer, som förunnas medborgarna. Man skall med ett ord ha klart för sig, att allt detta betyder en vidgning av den kommunala makten över människorna här i landet av högst betydande proportioner.

Jag vill inte påstå att detta under alla omständigheter är till ogagn eller till fara. Det är möjligt att det är en riktig utveckling. Men skall utvecklingen gå i

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

den riktningen, skulle man vilja ha till stånd ett övervägande om de garantier, som kunna behövas för att kommunerna utöva denna sin verksamhet på ett riktigt sätt. Då kommunerna eljest äro anförtrodda offentliga uppgifter, ha vi allsköns lagstiftning som reglerar efter vilka grunder det allmännas och den enskildes intressen skola vägas mot varandra. Sådant har man sett mycket litet av i det här sammanhanget.

Herr talman! Med dessa reflexioner ber jag att få ansluta mig till dem, som yrka avslag på Kungl. Maj:ts proposition och utskottets förslag.

Herr statsrådet **ZETTERBERG**: Herr talman! Herr Herlitz efterlyste mitt ställningstagande till vissa icke angivna skiljaktigheter mellan propositionen och utskottsutlåtandet. Jag vore tacksam om han ville tala om, vilka punkter han avser.

Herr **HOLMBÄCK**: Herr talman! Det är så många frågor, som varit uppe i den debatt, som har ägt rum, att jag inte skall tillåta mig att gå in på dem alla.

Herr **Wistrand** har t. ex. sagt, att det inte föreligger någon utredning om behovet av en utvidgning av kommunernas rätt att expropriera. Jag skulle vilja uttrycka min ståndpunkt i denna fråga på följande sätt. Jag tror att det är tydligt att det finns ett behov av en utsträckning av expropriationsrätten. Detta har gjort att jag för min del har intagit en positiv inställning till regeringens förslag. Men då jag säger detta, måste jag tillfoga, att det hade varit en mycket stor styrka om utredningen verkligen hade gjort en undersökning också rörande det aktuella behovet, därför att då skulle vi haft en bakgrund för vårt bedömande mera i detalj, som vi nu sakna. Det är en reflexion av samma typ, som jag tillåtit mig göra tidigare och vars riktighet jag tror att jag skulle kunna styrka ytterligare, om tiden tillåte det eller det eljest vore lämpligt, nämligen att den utredning som föreligger

icke hör till de starkare utredningar, som ha förebragts för beslut i den svenska riksdagen.

Det har också talats mycket om grunderna för bedömandet av värdet av det som exproprieras och om regeringens förslag är bättre än den nuvarande lagtexten eller ej. Jag tillåter mig stryka under för min del vad jag sade i mitt första anförande, att hela detta spörsmål genom det sätt, på vilket frågan är upplagd i andra lagutskottets utlåtande, inte längre är ett första rangens spörsmål utan har sjunkit tillbaka i diskussionen.

Den fråga som framför allt har varit uppe har gällt huruvida man, såsom regeringen och utskottet anse, bör tillåta expropriation för det ändamål, som anges i den nya lagtexten, utan att det i det särskilda fallet föreligger en stadsplan, en byggnadsplan eller en generalplan, eller om man måste fordra en dylik plan. Det kan här anföras skäl både för och emot, och jag vill gärna erkänna riktigheten av vad som sagts från den sida, som jag inte tillhör i denna debatt, nämligen att det kan bli större kostnader för det allmänna om man fordrar en plan. Men de skäl, som tala för att man dock bör fordra en plan, äro flera. Ett skäl är hänsynen till den ställning, som man redan i byggnadslagen för inte längre tillbaka än för tre år sedan intog beträffande frågan på vilket område över huvud taget tätbebyggelse skall få äga rum. Ett annat skäl är hänsynen till att man icke bör över huvud taget utsträcka expropriationszonen, om jag så får uttrycka mig, längre än som är nödvändigt. Ty det betyder, att man utsträcker de administrativa myndigheternas befogenheter längre än som eljest skulle behövas. Ett tredje skäl är att om man fordrar plan, man i viss mån hindrar expropriation på lager.

Den fråga, jag nyss berört, herr talman, har för mig varit den allra svåraste, när jag haft att ta ståndpunkt till Kungl. Maj:ts proposition. Jag har tänkt på den och studerat den synnerligen noggrant under den gångna sommaren, men jag har kommit till den slutsatsen,

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

att det är riktigare att fordra att en plan skall föreligga. Jag har naturligen mycket väl vetat att, såsom herr Norman påpekade, lagrådet varit inne på tanken, att man icke skulle behöva en plan. Men lagrådet har också gjort gällande en annan tanke, nämligen att man icke för mycket skulle utsträcka de administrativa myndigheternas befogenheter. Jag har över huvud taget icke kunnat finna någon annan framkomlig väg än den jag här rekommenderat — nämligen att plan skall fordras — om man inte vill medge en mycket vidsträckt expropriation, en expropriationsrätt som sträcker sig vida över vad som kan behövas.

Jag har observerat, att justitieministern i propositionen direkt har sagt ifrån att en värdestegring på mark i regel sker långsamt varför det väl inte ens ur hans synpunkt, föreställer jag mig, behöve ligga någon större fara i att vänta med expropriation till dess en plan är antagen. Naturligen har jag känt till en annan synpunkt, som justitieministern också framlagt, att det föreligger brist på förnämliga stadsplaner. Det fordras nämligen enligt gällande lagstiftning — en lagstiftning som dock är endast administrativ — att den som uppgör en plan skall ha en viss bestämd kompetens. Jag tror dock icke att denna brist är så akut, att det på något sätt skulle vara omöjligt att åstadkomma generalplaner för många samhällen, ty generalplaner äro inga märkvärdiga planer. De äro inte till för att detaljreglera, utan de äro till uteslutande för att bestämna de allmänna dragen i den utveckling, som man tänkt sig för samhället. Det är inte en fråga som tar så mycket tid i anspråk, som om fråga vore om exempelvis en stadsplan.

Andra skäl kunna också anföras. Även om det är möjligt att en värdestegring kan uppstå redan innan en plan antagits, måste man erkänna att det kan bli en värdestegring även med det system, som regeringen har föreslagit; från det ögonblick ett samhälle offentliggör, att det önskar expropriera ett område för att åstadkomma tätbebyggelse, fram till

dess att själva expropriationen äger rum — det kan gälla en icke oväsentlig tidrymd — måste det väl också inträffa en värdestegring. Jag tror för min del över huvud inte att det blir så mycket större kostnader för kommunerna om man, som jag gjort, som villkor för expropriation uppställer att en plan skall vara genomförd.

Herr Eriksson sade nyss, att man i Uppsala är så rädd för att offentliggöra ett förslag till generalplan, att man håller förslaget inlåst. Jag tror att det är att se spöken på ljusa dagen. Det kan inte, herr talman, bli fråga om någon avsevärd värdestegring redan av en anledning. En generalplan betyder att man bestämmer, att ett visst område skall få tätbebyggas en gång i framtiden, men man bestämmer inte på något sätt tidpunkten, då det skall få tätbebyggas; den beror på något helt annat och i tiden ofta mycket senare, nämligen antagandet av en stadsplan. Så länge folk inte vet, om det för ett område, som i en generalplan är angivet som lämpligt för tätbebyggelse, inom rimlig tid kommer att bli en stadsplan, tror jag inte att det kan bli fråga om någon väsentlig värdestegring.

Folkpartiets motion har kritiserats ur den synpunkten, att vi inte skulle ha gått tillräckligt långt i tillgodoseendet av önskemålen om rätt för kommunerna att expropriera. Jag vill gent emot detta säga, att det anförande, som från den andra sidan just hållits av herr Herlitz, är ett bevis för att vi i själva verket, som jag tillåtit mig stryka under tidigare, gått mycket långt. Vi ha gått ut från den ståndpunkten, att alla rimliga önskemål från kommunernas sida om rätt att expropriera mark för bostads- och industriändamål skola tillgodoses.

Herr NILSSON, BROR: Herr talman! Jag skall med hänsyn till den långt framskridna tiden fatta mig mycket kort.

Jag lade märke till att andra lagutskottets ärade ordförande sade i sitt anförande, att det lagförslag som nu be-

### Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

handlas icke innehåller några socialistiska teorier, utan det är snarare frågan om ett levande, grönskande träd. Hur var det Rellingen sade? Jag tror för min del att det är den största jordsocialistiska framstöt, som någonsin gjorts i Sveriges riksdag, och att detta förslag därför är värt den allra största uppmärksamhet. Detta gäller framför allt förslaget om expropriation för upplåtelse med tomträtt, som nu föres in i våra lagar.

Det har talats om motsägelser i denna lag. Jag finner en sådan motsägelse redan i lagens första paragraf, där det samtidigt säges att expropriation skall få omfatta mark för tätbebyggelse och mark för upplåtelse med tomträtt. Vad menas då med upplåtelse med tomträtt? Menas kanske inte därmed att åstadkomma tätbebyggelse? Syftar man inte på tätbebyggelse, varför skall man då behöva tillgripa expropriation? Är det ett särskilt ändamål för sig att begära expropriation för tomträtt? Tomträtten måste väl ha ett förnuftigt ändamål, och detta ändamål måste väl vara att åstadkomma tätbebyggelse. Det föreligger alltså en klar motsättning i denna paragraf.

Man har här under debatten använt ett gammalt knep, som man ofta använder när man vill genomdriva någonting, och det är att måla hin på väggen. Den uppgiften har särskilt herr Uhlén åtagit sig i denna debatt. Här har det emellertid från många andra håll omvittnats motsatsen, d. v. s. att förhållandena i vårt land ingalunda äro sådana, att en sådan lag som denna är trängande nödvändig. Även jag kan omvittna detta, då jag har min verksamhet i en bygd, där tätortsbebyggelsen och stadsbebyggelsen ha fortgått i raskare takt än inom någon annan del av vårt land. Min bankkamrat herr Björck talade nyss om Borås stad, som vuxit fortare än någon annan svensk stad, men där man aldrig någonsin behövt tillgripa expropriation. Jag vet själv hur staden omsorgsfullt och försiktigt men utan några svårigheter kunnat förvärva mark, och nu har mark tillräckligt för en framtida betydande förstoring av bebyggelsen. Det har inte

mött några svårigheter för staden att skaffa sig denna mark.

Jag har haft till uppgift under många år att medverka vid upprättandet av bostadsegnahem såsom egnahemsdirektör. Jag har varit med om att planera tusentals egnahemsbyggen, både när det gällt att skaffa tomter och ordna själva byggnationen. Jag har aldrig mött några svårigheter för arbetare och småfolk att vid sådana tillfällen förvärva erforderlig tomtmark inom detta av ekonomisk verksamhet sjudande område i vårt land. Jag kan även omvittna, att den del av den sammanlagda kostnaden för ett egnahem som faller på tomten är så ringa, att den knappast förtjänar att talas om, åtminstone inte med några stora ord. Kostnaderna för tomten bruka belöpa sig till mellan tre och sex procent av det hela. En tomtkostnad på 1 000 å 2 000 kronor för ett bygge, som kostar sammanlagt 25 000 å 30 000 kronor, är ju inte så mycket. Det finns således inte några svårigheter när det gäller att få tomter till egnahemsbyggen i vårt land.

Det har talats så mycket både här i riksdagen och i pressen och den offentliga debatten i övrigt om huru höga kostnaderna äro i vårt land både när det gäller åkerjord och tomtmark. Allesammans äro vi dock medvetna om att det inte förekommer några fantasipriser på jord.

Det har, herr talman, under debatten fällt olika omdömen om den reservation, till vilken jag tänker ansluta mig. Herr Wistrand och likaså herr Herlitz ansågo, att herr Holmbäcks reservation innebär ungefär detsamma som skulle bli resultatet av ett bifall till utskottets förslag. Min gode vän herr Elowsson sade t. o. m. att de bondeförbundare och folkparterister, som ställa sig bakom denna reservation, ingenting annat vilja än att även i fortsättningen konservera jordägarnas rätt att spekulera. Vi skulle således, ansåg han, inte vilja vara med om att hejda den förskräckliga jordspekulation som förekommer i vårt land. Ja, mina damer och herrar, här ha vi två helt motsatta omdömen om innebörden i bondeförbundets och folkpartiets

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

reservation. Var skall man tro att sanningen ligger?

Hur kan herr Elowsson säga, att vi inte vilja vara med om någonting, när vi vilja medverka till att expropriationsrätten vidgas enligt utskottets förslag med blott den inskränkningen, att det område, som blir föremål för expropriation, först skall vara planlagt? Vi ha sträckt oss så långt att vi sagt, att det räcker med att en generalplan är uppgjord och att det således av myndighet fastslagits att området lämpar sig för tätbebyggelse och att det planerats härför. I så fall vilja vi medge expropriationsrätt. Kan det kallas för en oskäligen begränsning av expropriationsrätten? Nej, det synes mig tvärtom vara en sund och riktig begränsning. Vi kunna icke medverka till en ordning som skulle möjliggöra expropriation vind för våg, om jag så får uttrycka mig, och som skulle kunna leda till att om en kanske tillfällig kommunal majoritet skulle få för sig, att man vill förvärva ett område för kommunen, skulle man kunna tillgripa expropriation utan att området i fråga ens är planerat.

I all synnerhet förefaller det mig motbjudande, vilket jag här ber att särskilt få understryka gentemot dem som talat för detta förslag, att expropriation skulle tillåtas för mark som kommunen vill upplåta med tomträtt. Om vi här införa en bestämmelse som kan resultera i att en ägare av mark inom städer och tätorter, som kanske själv vill exploatera sin mark till priser som kommunen kan godkänna och för ändamål som ligga i samhällets intresse, inte får göra detta utan nödgas lämna ifrån sig sin mark till kommunen som exproprierar området i fråga bara därför att kommunen vill tillämpa en annan form av äganderätt, den s. k. tomträtten, kommer detta att medföra allmän osäkerhet och onödig oro. Man vet inte heller hur det kommer att gå med på detta sätt exproprierad mark, som av kommunen icke utnyttjas. Det finns visserligen en bestämmelse om att efter 20 år skall vederbörande tidigare ägare ha rätt att återförvärva marken om denna icke ut-

nyttjats men under hela denna långa mellantid skulle marken, som herr Björek sade, ligga för fåfot.

Jag vill, herr talman, sluta mitt anförande med att vädja till alla här församlade i Sveriges riksdag: låt oss hysa en smula respekt för den värdefullaste nationella tillgång som vårt folk äger, nämligen den odlade jorden!

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få ansluta mig till den av herr Holmbäck m. fl. avgivna reservationen. Om denna reservation icke skulle vinna kammarens bifall, kommer jag att rösta för den reservation som utmynnar i ett yrkande om avslag på hela den föreslagna lagstiftningen.

**Herr NORMAN (kort genmäle):** Herr talman! Herr Nilsson var inne på frågan om innebörden av punkt 16 i 1 §, vilket kanske är ett spörsmål som bör redas ut på en gång.

Jag förstår att den text, som återfinnes i utlåtandet på denna punkt, kan ge anledning till de reflexioner som herr Nilsson gjorde. Det beror på att lagstadsmandets text icke återgivits i sin helhet, utan vad som står i utlåtandet är blott en transumt. Om man läser hela texten i paragrafen, som således inte ingår i utskottsstrycket, blir meningen följande: »Fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen prövar det nödigt», och så anges de olika ändamålen.

Vad beträffar att »säkerställa att mark på skäligen villkor är tillgänglig för tätbebyggelse och därmed sammanhängande anordningar» ligger det ju så till, att om Kungl. Maj:t finner att marken är tillgänglig redan därigenom, att ägarna själva åtagit sig att på skäligen villkor ordna med tätbebyggelse, så föreligger ju ingen expropriationsrätt. När det gäller upplåtelse med tomträtt kan den enskilde icke upplåta sin mark efter tomträttsinstitutets regler. Därför måste denna punkt stå för sig, och den syftar således till att det i dylika fall kan föreligga expropriationsrätt även om ägaren själv är villig att enligt vanliga regler

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

ordna med bebyggelse. Det är dock efter vad jag kan förstå och som jag också redan sagt självklart, att problemet om expropriation icke kan uppkomma annat än i samband med att det finns behov av mark för tätbebyggelse.

Herr ELOWSSON, NILS (kort genmäle): Herr talman! Till herr Herlitz, som påpekade att det bara är ett fåtal markägare som drabbas av denna lag, nämligen ägare av mark i tätbebyggda områden eller dess närhet, vill jag säga, att det ju också bara är ett fåtal som kunna förtjäna på markspekulation. Vi röra oss här över huvud taget med ett fåtal människor och tvingas därför också lagstifta för ett fåtal. Det kan varken justitieministern, lagutskottet eller riksdagen komma förbi. Det är helt enkelt för att få bort dessa missförhållanden som samhället nödgas ingripa, även om det som sagt bara gäller ett fåtal.

Till herr Nilsson vill jag säga, att sedan även herr Holmbäck medgivit, att man inte kan resonera bort det faktum att en spekulation i värdestegring onekligen inträder så snart det gäller ett område som blivit planlagt, även om det bara är fråga om en generalplan, kan man inte gärna längre hävda, att det inte skulle vara nödvändigt att kunna expropriera redan *innan* området i fråga är planlagt. Om man tror något annat har man inte tillräckligt tänkt igenom problemet, ty det är ett faktum att prisstegringar på mark bruka sätta in så snart området blivit planlagt för tätbebyggelse.

Beträffande tomträtten vill jag bara understryka vad som redan tidigare sagts, nämligen att om vi vilja skapa garantier för att de människor i samhället, som komma 50—60 år efter oss i tiden, icke skola ställas inför samma svårigheter när det gäller stadsplanläggning som vi själva ha att brottas med, måste vi övergå till systemet med tomträtt.

Herr SUNDBERG, CARL: Herr talman! Den motion nr 336 i expropriationslagstiftningsfrågan, som jag har väckt, in-

nehåller praktiskt taget samma slutkläm som högerens partimotion, nämligen ett yrkande om avslag på propositionen och ett förslag om att riksdagen skall uttala sig för en förnyad utredning. Att jag likväl väckt en särskild motion i ämnet beror på att jag har velat belysa en som jag anser mycket allvarlig konsekvens, som skulle följa av ett bifall till propositionen men som inte tillbörligt beaktats vare sig av markutredningen, i propositionen eller i de i riksdagen väckta motionerna.

Den konsekvens, som jag syftar på, är den snedvridning av näringslivets lokalisering, som enligt mitt förmenande med största sannolikhet skulle bli följden av det föreliggande expropriationslagstiftningsförslaget upphöjande till lag. Att jag vågar göra detta uttalande bottnar i det faktiska förhållande som numera råder ute i landet, där kommunerna i mycket stor utsträckning sinsemellan etablerat en osund konkurrens i syfte att komma över eller locka till sig industriföretag eller hindra flyttning av en på orten redan befintlig industri.

I riksdagsberättelsen 1948 säges, att den kommitté, som sysslar med frågan om näringslivets lokalisering, är i färd med att göra en utredning särskilt om den fråga som jag här har berört. Ännu är resultatet av lokaliseringskommitténs utredning inte redovisat. Vissa betydelsefulla resultat ha emellertid framlagts av en av de lokaliseringssakkunniga, länsbostadsdirektör Malmberg, i en uppsats i första häftet av tidskriften Plan för detta år. Jag rekommenderar dem som äro intresserade av denna för hela vårt lands utveckling så viktiga fråga att ta del av vad artikelförfattaren anför.

Han påvisar bl. a. att en vild konkurrens äger rum mellan kommunerna för att slå under sig så många industrier som möjligt och att det med årens lopp inom såväl statsförvaltningen som kommunalförvaltningen allt kärare och populärare instrumentet *subventioner* därvid i stor utsträckning kommit till användning. Trots att dessa subventioner långtifrån alltid kunna påvisas eller nå offentlighet, eftersom man är mycket

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

noga med att söka camouflera dem, kan man likväl om man t. ex. studerar det offentliga kommunala trycket få klart för sig, att en mycket kraftig aktivitet på detta område äger rum inom de olika kommunerna. Det är inte småsummor heller som det här rör sig om. I min motion har jag citerat vissa uppgifter i det avseendet som visa, vilka verkligt stora belopp som understundom ha kommit till användning. Artikelförfattaren säger sig ha uppfattningen att subventionsbeloppet rör sig om flera miljoner kronor per år.

Jag har för att fullständiga bilden låtit göra en undersökning av de annonser, som i detta hänseende förekommit i Svenska stadsförbundets tidskrift under ett par år. Det är ganska anmärkningsvärda förhållanden som därvid ha blottats. Jag hänvisar alla som äro intresserade av närmare upplysningar härom till sidorna 11, 12 och 13 i min motion. Man kan konstatera att överallt i Sveriges land, från Ystad till Haparanda, tycks det finnas gott om välbelägna och billiga tomter. Det intryck man får vid en granskning av kommunernas annonser utgör en slående kontrast till den bild av läget, som målas i departementschefens förslag och som även särskilt från herr Uhléns sida utvecklats här i dag. Det finns enligt dessa annonser inte allenast industritomter utan också bostadstomter, inte endast goda och välbelägna tomter utan också billiga tomter. Man kan inte undgå att göra en liten stilla reflexion, att det kanske skulle vara ganska nyttigt t. o. m. för en justitieminister att en och annan gång kasta en blick på annonserna i tidningarna! Kanske skulle därvid hos honom födas vissa tankar av annat slag än dem som framkomma enbart vid en teoretisk och skrivbordsmässig behandling av föreliggande problem.

Mig förefaller det uppenbart att justitieministern, såsom flera talare här i debatten och nu senast herr Nilsson sagt, svartmålat och överdrivit läget på tomtmarknaden här i landet. Någon ordentlig utredning föreligger ju inte heller. Den utredning som justitieministern ta-

lade om berör, om jag fattade honom rätt, endast sju städer eller samhällen, och en dylik utredning kan ju ingalunda vara representativ för hela landet. Om en allsidig och allomfattande utredning skulle komma till stånd, är jag visserligen övertygad om att därvid många fall skulle kunna påpekas då övervärden betalats, men jag är lika övertygad om att man skulle kunna fastslå att i stort sett betalas normala och kanske t. o. m. låga priser för tomtmark.

När man sålunda kan konstatera, att det redan med nuvarande rättsregler för expropriationsförfarande missförhållanden av allvarligt slag kunna uppstå, måste man fråga sig, hur utvecklingen i framtiden kommer att gestalta sig vid tillämpningen av rättsreglerna i den proposition som nu föreligger, särskilt mot bakgrunden av de rekommendationer som däri göras till kommunerna att i god tid skaffa sig tomtmark för bostadsbebyggelse och allehanda andra ändamål. Visserligen är det tacknämligt och riktigt att andra lagutskottet i detta fall ställt sig på en annan linje än justitieministern och t. o. m. höjt ett varnande finger för kommunerna i fråga om tomtförvärv. Man må hoppas att denna varning kommer att av dem beaktas, vilket dock ingalunda är säkert, ty alla veta vi nog att det finns kommuner som äro mycket aktiva på detta område, fylla som de äro av en ohejdad expansionslust. Dessa kommuner torde säkerligen inte komma att ta andra lagutskottets råd ad notam, utan i stället följa lagtexten plus propositionens råd och anvisningar. På basis härav och de ytterligt vaga bestämmelserna i lagen ha dylika expanderande kommuner inga svårigheter att klara sig inför en framtida dom, när spekulationerna slagit fel.

Jag vill, herr talman, som så många talare före mig redan gjort, framhålla att fog finns för en överarbetning av det föreliggande förslaget, inte minst i syfte att söka bortarbeta de motsägelser som på så många viktiga punkter föreligga mellan propositionen och utskottets förslag. Denna överarbetning bör ta sikte på att få fram ett förslag som åt kom-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

munerna till skäliga priser säkras områden för bostadsbebyggelse, och för all del även för industriellt ändamål. Men då skall det gälla industrier som redan finns inom kommunen. Det får inte vara fråga om att locka dit industrier från annan kommun. Den frågan berör andra och vidare perspektiv och bör tas upp till behandling när betänkandet från kommittén för näringslivets lokalisering föreligger. Detta problem om näringslivets lokalisering är — det bör man göra klart för sig — i första hand icke ett lokalt kommunalt spörsmål, utan ett i verklig mening nationellt problem.

Då andra talare redan ha uppehållit sig vid den underminering av den hörnsten i vårt rättssamhälle, som den enskilda äganderätten sedan gammalt varit i vårt land, skall jag inte förlänga debatten med att gå närmare in på den frågan. Men jag kan inte undgå att i det sammanhanget påpeka särskilt en sak, nämligen den osäkerhet som kommer att uppstå i vida bygder i detta land när egnahemsägarna få klart för sig, att den trygghet inte längre existerar som de trott sig äga när de förvärvat och betalat sin tomt och på den uppfört ett eget hem. Går lagförslaget igenom kan ju en kommun, när den så behagar och anser nödvändigt, utan vidare expropriera egnahem som finnas i ett samhälle för att i stället uppföra höghusbebyggelse där. Vad denna proposition och dess antagande än kommer att betyda, en sak är klar: inte kommer den att bidra till att stimulera byggandet av egnahem, denna lyckliga företeelse i vårt land som vi varit så stolta och glada över!

Frågan om överförandet av de s. k. övervärdena till det allmänna har jag behandlat i min motion, och detta spörsmål har också här under debatten utförligt behandlats. Jag skall därför inte uppehålla mig därvid, utan inskränker mig till att framhålla det egendomliga i att departementschefen fäster så stor vikt just vid tomtprisernas fastlåsning. Tomtpriserna tycks för honom vara någonting heligt som inte får rubbas. Det blir väl i så fall det enda i universum,

som skulle vara skyddat för de förändringar, som på det ekonomiska livets övriga områden icke kunna undgå genom inflation eller andra omständigheter.

Statsrådet avser givetvis härmed att förhindra en fördyring av bostäderna. Men det finns ju många andra faktorer som också inverka på bostadskostnaderna t. ex. byggnadsarbetarnas, murarnas, målarnas arbetslöner m. m. De inverka i själva verket betydligt mycket mer än vad tomtvärdet gör. Om man skulle föreslå att dessa löner skulle bli oförändrade för framtiden, skulle väl ett dylikt förslag närmast betraktas som vanvetligt. Men jag vill påpeka att *i princip* är det ingen skillnad mellan att hindra tomtpriser och byggnadsarbetarpriser, då ju båda inverka på enahanda sätt i det aktuella fallet.

Herr talman! Då det enligt mitt förmenande sålunda föreligger synnerligen goda skäl för yrkandet om avslag på det framlagda förslaget och för bifall till reservanternas begäran om en ny utredning, ber jag att få ansluta mig och yrka bifall till den reservation som i detta ämne avgivits av herr Wistrand och fru Ewerlöf.

**Herr ERIKSSON, EINAR:** Herr talman! När jag lyssnade till min värderade bänkkamrat herr Herlitz liksom hörde jag domedagsklockorna klämta då han gjorde gällande att den stora makt, som nu kommer att läggas i kommunernas hand, av kommunerna skulle kunna utnyttjas för åtgärder som drabba en del av medborgarna både hårt och ojämnt. Även herr Lindblom var i sitt anförande inne på samma sak och påstod, att den makt, som kommunerna nu komma att få, skulle bli ett utomordentligt starkt hot mot medborgarna.

Man måste känna kommunerna och deras beslutande organ synnerligen dåligt när man kan göra sig skyldig till dylika påståenden. Är det några som gå försiktigt fram här i landet så är det väl våra kommunala representationer, i all synnerhet när det gäller kommunernas markpolitik. Jag skulle vilja se den



## Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.

kommunalman som med fog kan anklagas för att gå bröstgänges till väga när det gäller att ordna och planera för den egna kommunen eller staden. Tvärtom kan man ju gång på gång bevitna, med vilket ömt handlag de kommunala representanterna gå fram just på detta område.

Till herr Herlitz måste jag också säga, att när det gäller frågor av denna art har den borgerliga oppositionen i våra kommunala församlingar ett betydligt större inflytande än vad oppositionen har i rikspolitiken. Jag tror, herr Herlitz, att det däri ligger en garanti mot att kommunerna skulle göra sig skyldiga till maktmissbruk när de nu få detta instrument i sin hand i syfte att befrämja en aktiv bostadspolitik.

Sedan, herr talman, medger jag att jag kanske var alltför kortfattad i mitt förra anförande när jag uttalade mig i värderingsfrågan. Jag sade att det för mig var ganska egalt, vilken värderingsmetod man anslöt sig till vid utformningen av 7 §. Det är mig icke egalt så till vida, att jag anser det vara likgiltigt vilken formulering som väljes. Men varken den formulering som föreslås av utskottet eller den som föreslås av reservanterna täcker vad man här velat få fram. Om lagstiftningen skall kunna bringas i överensstämmelse med sitt egentliga syfte måste vi komma fram till en annan värdeämätare. Vilken det bör bli, får väl framtiden utvisa sedan hela paragrafens utformning prövats i det praktiska livet.

Då herr Holmbäck tror att jag ser spöken på ljusa dagen, när jag är övertygad om att redan ett beslut om planläggning av ett område leder till markvärdestegring, vill jag bara säga, att det här ingalunda är fråga om några spöken, utan jag tänker på en högst gripbar realitet, nämligen bl. a. Uppsala universitet och dess uppträdande. Uppsala universitet tillhör icke de markägare i landet, som driva en markpolitik som utan vidare kan accepteras och än mindre betecknas som samhällsocial i detta ords egentliga mening.

Herr Bror Nilsson tycktes tro att han avslöjade någon hemlighet här i första

kammaren genom att fastslå, att det föreliggande förslaget är socialistiskt. Är det verkligen någon som har trott något annat? Det är ju en socialistisk regering, som sitter vid makten här i landet och nu lagt fram detta förslag, och det finns en socialistisk majoritet här i riksdagen, som är beredd att antaga förslaget. Följaktligen är detta förslag ett förslag i socialistisk riktning, även om det inte är fullt så socialistiskt som många av oss skulle ha önskat.

Herr **HERLITZ**: Herr talman! Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet bad mig att precisera, på vilka punkter jag hade iakttagit att utskottets uttalanden skilja sig från hans uttalanden i propositionen. Jag vill inte svara omedelbart, ty jag ville först titta litet i handlingarna för att kunna ge ett redigt svar. Jag undrar emellertid, om inte kammaren skulle finna det vara väl tröttsamt om jag lade herr statsrådets uttalanden vid sidan av utskottets punkt för punkt. Kunna vi inte förenkla problemet därhän, att jag — med bortseende från vad statsrådet tidigare har sagt — får framställa frågan, huruvida statsrådet godkänner vissa uttalanden av utskottet? Egentligen tycker jag att det vore roligare att i all enkelhet få ställa frågan på följande vis: Är herr statsrådet över huvud taget med på vad utskottet har skrivit? Men om herr statsrådet drar sig för ett så allmänt uttalande, ber jag att få peka på tre punkter, utan att jag vill påstå att jag därmed har uttömt området.

Den första gäller ett uttalande nedtill på s. 19, att ingripanden mot redan tätbebyggd mark »blott undantagsvis» böra vinna tillämpning etc. Jag tänker vidare på det därefter följande, mycket viktiga stycket, som börjar med orden »De syftemål...» och sträcker sig fram till mitten av s. 20. Slutligen vill jag peka på det stycke, som börjar nederst på s. 35 och slutar överst på s. 36.

Min ståndpunkt ändras ju inte, om jag får ett gynnsamt svar av statsrådet på dessa frågor, men jag är säker på att

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m.**

det är många, inte minst bland dem som i första hand skola tillämpa denna lag i framtiden, som vore tacksamma för ett svar på dessa frågor.

Herr statsrådet **ZETTERBERG**: Herr talman! Jag kan svara helt allmänt, att när jag har läst lagutskottets utlåtande, har jag tyckt att det i allt väsentligt var en förnämlig och omsorgsfull utläggning av de tankegångar, som jag själv omfattar. Däremot kan jag naturligtvis inte på rak arm påstå — och det antar jag att herr Herlitz heller inte menar — att jag skulle ha skrivit varenda mening på precis samma sätt som lagutskottet har gjort. Men i allt väsentligt instämmer jag med utskottet.

Vad sedan beträffar de tre särskilt angivna spörsmålen, så gällde väl det första — om jag har uppfattat herr Herlitz rätt — följande uttalande på s. 19 i utskottets utlåtande: »Å andra sidan är det uppenbart, att en bestämmelse av ifrågavarande art blott undantagsvis bör vinna tillämpning, t. ex. i det fall att fråga är om att i kommunens ägo överföra ett större med villor bebyggt egna-hemsområde, som enligt ny planläggning skall begagnas för höghusbebyggelse.»

Detta är nog i och för sig ett riktigt uttalande. Det är klart att starka skäl måste fordras, när man skall göra en sådan förändring. Hur hårt man skall trycka på ordet »undantagsvis», vill jag inte på rak arm säga, men jag skulle nog hellre ha skrivit detta så, att det skall fordras mycket starka skäl för åtgärden.

Den andra frågan gällde stycket nederst på s. 19 och överst på följande

sida. Där talas om det fallet att markägaren, för den händelse expropriation erfordras för att säkerställa blivande tätbebyggelse — observera att det alltså inte gäller tomträttsfallen — ställer i utsikt att själv på skäliga villkor exploatera marken. Utskottet har yttrat, att om detta kan anses säkerställt, så skall expropriation inte få äga rum. Jag är alldeles ense med utskottet härom, och utskottet stöder för övrigt uttryckligen sitt ställningstagande på ett uttalande av mig.

Det tredje fallet slutligen, nederst på s. 35 och överst på s. 36, gäller en värderingsfråga. Det kan tänkas att man, trots de som jag hoppas mycket bättre värderingarna i framtiden, kommer i den situationen att domstolen är tveksam, huruvida ett något lägre eller ett något högre värde på en fastighet skall bestämmas. Utskottet har anslutit sig till lagrådets uppfattning, att i sådana fall »expropriaten icke bör bära den med osäkerheten om värdet förenade risken utan att bevisbördan bör åvila den exproprierande». I sådana osäkra fall skall alltså det högre värdet väljas. Jag är ense med utskottet och lagrådet om att detta förfaringssätt är det riktiga.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Kammaren åtskildes kl. 5.06 eftermiddagen.

In fidem  
G. H. Berggren.

## Onsdagen den 7 december eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

### Ang. ändring i lagen om expropriation m. m. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående 1 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 34 under punkten A 1 framlagda förslaget till lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Herr FORSLUND: Herr talman! Jag hade inte tänkt yttra mig i denna debatt, men det var ett par anföranden i slutet av debatten som gävo mig anledning att göra det. Emellertid vill jag först vittna om att utskottsarbetet nu som alltid präglats av en intensiv strävan att komma fram till en så rättvis avvägning, som det varit möjligt att åstadkomma, såväl vid granskningen av lagtexten som beträffande motiveringen. Jag förstår mycket väl, att det kan råda delade meningar, när man går till att utvidga en lagstiftning som berör ett så ömtåligt område som äganderätten och jordvärden.

Jag tror det var någon från boråstrakten som yttrade, att det var rena socialismen att genomföra förslaget på det sätt som nu skulle ske, framför allt då att man skulle godkänna tomträten som expropriationsanledning, och huvudreservanten, herr Holmbäck, har ju motsatt sig detta förslag. Då vill jag nämna, att herr Holmbäcks eget universitet i december månad 1947 har till Kungl. Maj:t ingivit en framställning om att det skulle få utarbetas en sådan stadsplan, som erfordras för genomförande av tomträtt, för mark som är belägen i Uppsala i omedelbar närhet av bostadsbebyggelsen. Reservanten, som här gått emot

tomträttsförfarandet, har således med sin makt och myndighet i universitetet varit med om att ingiva denna framställning om tillämpning av samma regler. Jag får då fråga: Är det mera socialism, om Uppsala stad skulle ha varit i tillfälle att på samma grund begära expropriation av denna av universitetet ägda mark och att åberopa den rättsgrund som här i lagen åsyftas, nämligen tomträttsförfarandet? Jag kan inte se att de som skola bygga och bo på detta område i Vaksalaområdet komma att få större trygghet under universitetets tomträttsförfarande än om Uppsala stad skulle ha fått tillstånd att genomföra tomträtt på området. Jag undrar om det inte, när man säger att det är socialism, bara är fråga om olika inställning till praktiska ting, som vi gång efter annan genomföra i vårt samhälle till båtnad för människorna. Så är det här, och det var väl också ett stycke socialism, när Lindman, som är väl ihågkommen som en stark förkämpe för högerns idéer, införde tomrättsinstitutet. Jag har själv varit betänksam mot tomrättsinstitut i visst avseende, nämligen i det fall då det förfarandet skulle kunna tillämpas inom tätbebyggelse på områden, där egna hem ha växt upp, men lagrådet skriver, att rådet utgår ifrån att det inte finns några lokala myndigheter, som skulle ge sig på att så härja ett egnahemsområde och bara för att skaffa sig högbebyggelse införa tomträtt, och jag skulle vilja säga, att jag anmäler mig som mycket stark opponent den dag då man skulle komma på mitt eget lilla område och yrka på att få högbebyggelse där. Men detta, mina damer och herrar, ligger egentligen på stadsplanlagstiftningens område, och stadsplanlagstiftningen medger nu med det tillägg den fått genom byggnadslagen rätt för kommun att genomföra sådana ändringar även utan den utvidgning av expropriationslagen,

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m. (Forts.)**

som här är föreslagen. Jag utgår ifrån att vi i kommande tider skola ha lika kloka kommunalmän som nu, som inte härja där det inte är lämpligt att härja, och då vi fått detta uttalande i utskottets motivering, att det skall vara mycket starka skäl som tala för en sådan förändring, har jag till sist gått med på denna punkt. Jag vill emellertid för min del mycket starkt betona, vilket ofantligt stort värde som ligger i denna egnahemsbebyggelse, vilken strävsamhet och vilken inbördes arbete som ligger bakom, men jag är inte alls rädd för att man skall använda denna dags beslut på det sättet, att det skadar de strävanden, som egnahemsbyggarna ha gått in för sedan många årtionden.

Jag skulle således vilja säga, att det är en haltande ständpunkt, som professor Holmbäck intar, när han här yrkar avslag i fråga om tomträten, under det han står bakom den ansökan som jag här åberopat. Kungl. Maj:t har redan i april månad 1948 medgivit Uppsala universitet att åtminstone få planlägga på det sätt som det tänkt sig. Däremot tror jag knappast, att Kungl. Maj:t medgivit att det utan vidare skall bli tomträtt, och för övrigt har Kungl. Maj:t hänvisat universitetet till förhandlingar med Uppsala stad. Då kommer jag, herr Eriksson, till den uppfattningen, att när Kungl. Maj:t medgivit universitetet att vidtaga dessa åtgärder och anmodat universitetet att underhandla med Uppsala stad, så borde det väl kunna komma till en samförståndslösning av allt detta groll i Uppsala. Dessa förhållanden borde inte vara okända för de aktiva kommunalmännen. Det är således bara att verkställa detta, så bör det kunna bli frid och förståelse mellan staden och den stora jordägare, som universitetet är.

Tillåt mig därjämte säga ett par ord till representanterna för Borås och trakten däromkring. Jag tror det var herr Björck eller hans kamrat strax intill, som tillät sig det omdömet om den kommunala jordens användning, att marken ligger för fåfot. Om jag inte missuppfattade honom skulle detta också gälla Stockholms stads jordegdomar. Då

måste jag i sanningens intresse rekommendera herrarna att en vacker sommardag, när skörden börjar mogna, besöka de stora jordområden, som Stockholms stad förvärvat utefter Mälaren, och se, vilken utomordentlig skörd som dessa jordegdomar lämna. De markerna ligga, mina herrar, inte för fåfot, utan det är en utomordentligt väl ordnad verksamhet som där bedrives. Det kanske beror på att Stockholms stad, som förvärvat egendomarna omkring 1930, allt fortfarande har förra ägaren som arrendator. Han kan ju inte ha något intresse av att på något sätt vansköta egendomen, ty det är ju han som skall erhålla avkastningen.

Till sist skulle jag vilja säga ett ord om en sak som kanske inte så mycket talats om här i dag men som det varit mycket tal om i utskottet, nämligen att kronan skulle vara mycket hård, när det gäller dess mark. Vi ha sagt i utskottsutlåtandet, att staten, kyrkan, universitetet o. s. v. skola vara föredömen. Jag vill då säga, att denna föredömlighet finnes bland annat här i Stockholm. Kronan har här haft mycket stora jordområden, som ha exploaterats genom Djurgårdskommisionen, nuvarande Djurgårdsnämnden. Där ha cirka 40 000 människor fått bostad, och på den mark som är kvar finns det plats för ytterligare cirka 15 000. Kronan har också på senare tid genom överenskommelser med Stockholms stad antingen sålt eller upplåtit 2 162 400 kvadratmeter mark till parker, som staden sköter. Jag tycker därför, att man inte har anledning att klandra kronan utan att man bör säga att den har givit ett exempel på att det går att komma överens, bara man försöker. Jag har ansett det lämpligt, att dessa siffror antecknades till protokollet, emedan jag vet att man på sina håll för ett för mig fullkomligt oförklarligt språk gent emot kronan. Man har talat om att kronan har sålt mark till för högt pris, och jag tror att någon talare i dag sade, att man räknar efter en viss metod o. s. v., men slutet på det hela är att dessa bostäder som regel icke äro dyrare än de som äro uppförda på privat mark här i staden.

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m. (Forts.)**

Herr talman! Jag yrkar helt naturligt bifall till utskottets hemställan.

Herr **HOLMBÄCK**: Herr talman! Jag måste tyvärr i detta sena stadium av debatten besvära kammarens ledamöter med två repliker, den ena till herr Forslund, den andra till herr Einar Eriksson.

Herr Forslund anmärkte mot mig, att jag intagit en vacklande ställning, då jag å ena sidan såsom en av Uppsala universitets representanter varit med om att hos Kungl. Maj:t begära, att universitetet skulle få exploatera ett område med tomträtt, och å andra sidan yrkat avslag på förevarande lagstiftnings bestämmelser om expropriationsrätt för tomträtt. Det är visst inte på något sätt någon haltande inställning. Jag har i mitt första anförande så klart och tydligt som över huvud taget kan vara möjligt påpekat att jag för min del icke har någon invändning emot tomträten. Tvärtom — den kan i framtiden likasom hittills fylla viktiga samhällsliga funktioner.

Vad jag har haft invändningar mot, det är att man skall besluta rätt till expropriation för följande upplåtelse med tomträtt av mark, som ägaren själv vill bebygga. Det är så, jag formulerat problemet. Även enligt de bestämmelser, som jag är med om att rösta för, finns det möjlighet till expropriation för upplåtelse med tomträtt. Det finns inget som helst hinder att upplåta den mark med tomträtt, vilken exproprierats för vanlig tätbebyggelse. Jag har också sagt, att jag inte vill vara med på expropriationsrätt av mark, som dess ägare själv vill bebygga, då ändamålet med expropriationen väsentligen är att indraga en kommande värdestegring, samtidigt som man vill starta en utredning för att skapa allmänna regler om indragning av värdestegring över huvud taget. Det blir någonting helt annat än att motsäita sig tomträten.

Min replik till herr Einar Eriksson är följande.

Även herr Eriksson tog upp Uppsala

universitets affärer, och han påstod att Uppsala universitet driver en markpolitik som icke är social. Jag skall tillåta mig att nämna några ord om det.

Uppsala stad består ju numera av den egentliga staden och rätt så stora områden runt omkring, Bondkyrko församling och Gamla Uppsala församling. I söder äger universitetet inom dessa områden rätt stora jordområden. Av dessa har universitetet under de senaste 20 åren försålt en icke obetydlig del för exploatering, och det är planer i gång att fortsätta med denna exploatering enligt en plan som är utarbetad av länsarkitekten. I väster har universitetet sålt betydande områden för försvarsändamål och är just nu i färd med att sälja ytterligare områden. I väster finns det också områden, som höra till Uppsala stads gamla område; där har universitetet sålt tomter för bebyggelse, och det är just nu under planering att på dessa områden bygga den universitetsstad, som man har läst så mycket om i tidningarna. Universitetet har i detta fall mycket gott samarbete med Uppsala stad. Vad resten av dessa områden angår, föreligger det en utredning från byggnadsstyrelsen, enligt vilken de komma att behövas i framtiden för direkta universitetsändamål. I norr har Uppsala universitet till Uppsala stad sålt en stor egendom, nämligen Ärna, för flygfält, och sedermera har Uppsala stad skänkt detta område till staten. Där ligger numera det stora flygfältet. I öster har universitetet också områden, och av dessa har Uppsala universitet under de sista 20 åren sålt icke så litet till bostadsbebyggelse. Resten anses i framtiden kunna komma att behövas för universitetsändamål. Det är ju så, att den moderna vetenskapen fordrar betydande markområden. För att kunna möjliggöra exploatering av dessa områden inom en förutsebar framtid och samtidigt kunna behålla kontrollen över det hela i sista hand har universitetet, som herr Forslund riktigt anmärkte, fått Kungl. Maj:ts tillstånd att, därest Uppsala stad övergår till att upplåta tomtmark med tomträtt, ävenledes få upplåta mark med tomträtt. I det in-

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m. (Forts.)**

re av Uppsala har Uppsala universitet haft en fastighet, som Uppsala stad har behövt för byggande av ett rådhus. Den fastigheten har universitetet nu sålt till staden. Jag tror att jag kan våga påstå, att alla dessa åtgärder visa, att universitetet icke driver någon antisocial markpolitik.

Då kan man fråga: Vilket pris har då begärts för marken? Ja, man har betingat sig det pris för dessa områden, som man i varje särskilt fall har ansett motsvara områdenas värde. Man kan över huvud taget inte från universitetets sida gå in för något annat pris. Ty vad skulle det innebära att gå in för ett lägre pris? Jo, såvitt jag kan finna skulle det innebära, att man skänker bort ett värde som tillhör det allmänna, och det kan inte ifrågakomma. Vi erforo en gång, att en tomt, som vi hade sålt, sedermera av köparen sålts till en annan person för ett högre pris, och då visste vi, att vi i själva verket hade satt ett för lågt värde på den tomten. Jag skulle vilja be dem av kammarens ledamöter, som äro jordbrukare, att om de någon gång komma till Uppsala, titta på den stora fastighet, där flygfältet ligger. Den har sålts för ett pris av 170 000 kronor, och jag tror inte att någon kan säga, att detta pris har varit för högt.

Nu ha vi gått vidare för att möjliggöra exploatering. I den generalplaneutredning, som byggnadsstyrelsen helt nyligen gjort, har förutsatts visst markbyte mellan universitet, Uppsala stad och Uppsala läns landsting för att tillmötesgå de olika intressena som föreligga från de olika myndigheternas sida. Universitetet har för sin del i princip godkänt, vad i generalplanen anförts beträffande dessa intressen. Universitetet har i samband med det arbete med generalplan för Uppsala stad, vilket för närvarande pågår, i god tid hemställt, att universitetet redan på ett förberedande stadium skulle få med stadens myndigheter diskutera utnyttjandet av universitetets markområden. Denna framställning har emellertid hittills icke lett till något resultat. I stället ha vi nu av herr Eriksson fått höra, att man är så

rädd för Uppsala universitet, att man har låst in denna blivande generalplan. Jag får säga, att jag är mycket förvånad över att så är fallet.

Herr **ERIKSSON, EINAR** (kort genmäle): Herr talman! Det måste säkert vara ett misstag av herr Holmbäck att tro, att kammaren kan vara intresserad av att höra någon detaljredogörelse för de frågor, som närmst angå Uppsala universitetets drättsel nämnd och Uppsala stads drättselkammare. Jag avstår därför från att inveckla mig i någon vidare diskussion med herr Holmbäck.

Herr **NORMAN**: Herr talman! Liksom utskottets ärade vice ordförande känner jag mig litet besvärad av att nu taga till orda, då jag är säker på att såväl herr talmannen som kammarens ledamöter anse, att vi ha diskuterat så pass länge, att det kan vara tid att gå till votering. Men jag har behov av att säga ett par tre ord med anledning av det yttrande som herr Sundberg här hållit och med anledning av de synpunkter som han har framfört i sin motion. Herr Sundberg har där tagit upp frågan om den mellan kommunerna pågående konkurrensen om industrien. Jag delar helt och hållet herr Sundbergs omdöme om det sätt, varpå denna konkurrens många gånger har tagit sig uttryck. Däremot kan jag icke följa honom, när han föreslår den lösningen, att man i detta sammanhang skulle stadga, att expropriationsrätt för industriella ändamål endast skulle få medges, när det är fråga om en befintlig industri, som behöver mark för sin ytterligare utveckling. Det finns ju litet varstans i landet tätbebyggda samhällen, som så att säga ekonomiskt vila på en enda pelare, d. v. s. ha en enda stor industri, men där det är ett verkligt livsintresse för kommunerna att få en rikare nyansering av näringslivet och den differentiering i olika avseenden bland befolkningen, som skulle bli en följd därav. Det kan alltså föreligga ett mycket bestämt behov av att få en ny industri till platsen.

## Ang. ändring i lagen om expropriation m. m. (Forts.)

Jag tror dock att man har vissa möjligheter att i framtiden kunna beakta de kritiska invändningar beträffande konkurrensen mellan kommunerna, som herr Sundberg gjort. Det avhandlas i propositionen ett problem, som jag tycker är av något liknande beskaffenhet och som har kommit fram i remissvaren. Det är frågan om hur man skall ställa sig, när intresset för tätorternas utveckling kolliderar med ett bestämt intresse, att viss mark som finnes är alldeles speciellt lämplig för en intensifierad och rationaliserad jordbruksdrift. Departementschefen framhåller, att detta spörsmål givetvis bör beaktas vid general- och regionplanering, men han påpekar också, att frågan om expropriation eller icke kan komma upp innan det har skett en uppdelning i planläggningen, hur de olika markområdena skola användas. Han framhåller då, att det i ett sådant fall måste vara alldeles naturligt, att man rådgör med lantbruksnämnden och att ärendet behandlas i samråd med jordbruksdepartementet. Jag tänker mig beträffande frågan om kommunernas behov av tomtmark för industriella ändamål — det är min personliga reflexion, men jag tror att det ligger något i den — att om det uppkommer fråga om expropriation av ett område för ett industriellt ändamål, sedan vi fått frågan om näringslivet lokalisering klarlagd, är det helt naturligt, att man beaktar den synpunkten i expropriationsärendet, och genom att ta upp frågan i hela dess vidd kan man kanske komma litet bättre till rätta med dessa problem än som är möjligt nu.

Jag erkänner emellertid, som jag sade från början, det berättigade i herr Sundbergs omdöme om de former, som kommunernas konkurrens ofta tar.

Herr SUNDBERG, CARL (kort genmäle): Herr talman! Herr Norman har poängterat, att han delar min uppfattning beträffande den osunda utveckling som man kan konstatera i kommunernas aktioner för att åt sig förvärva industri-företag av olika slag. Däremot vill herr

Norman inte vara med på min argumentering, när jag framhåller, att man inte bör gå med på att godkänna expropriation av mark för annan industri än som redan finnes inom en kommun. Han framhåller, att det kan vara ett behov för vissa kommuner, där det finns ensartad industri, att få mera schattering i den industriella verksamheten. Det vill jag ge herr Norman fullkomligt rätt i, att sådana fall kunna tänkas. Men när nu de statliga myndigheterna satt i gång en utredning genom en särskild kommitté för näringslivets lokalisering, skall man väl inte gå denna utredning i förväg och med en lag fastslå ett annat tillvägagångssätt än vad denna kommitté kan komma att rekommendera. Om en sådan kommitté kommer till det resultatet, att det i vissa kommuner är önskvärt med en vidgad schattering, då är ju allt gott och väl, men jag upprepar vad jag framhöll i min motion liksom i mitt förra anförande, att det när det gäller industriens förläggning till rätt plats icke enbart är ett lokalt och kommunalt intresse utan i eminent grad ett nationellt intresse. I sak hoppas jag att herr Norman och jag äro på samma linje.

Herr HOLMBÄCK: Herr talman! Jag vill säga, att mitt anförande i anledning av herr Erikssons yttrande för en stund sedan endast var ett försvar mot ett angrepp.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att, utom beträffande motiveringen, till vilken han ville återkomma efteråt, om anledning därtill gäves, hade med avseende på den nu föredragna paragrafen yrkats 1:o) att densamma skulle godkännas i enlighet med utskottets förslag; 2:o) att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av herr Holmbäck m. fl. därom anförda reservationen; samt 3:o) att paragrafen skulle avslås.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på

L

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m. (Forts.)**

paragrafens godkännande i enlighet med utskottets förslag vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Holmbäck* begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga paragrafens godkännande med den lydelse, som förordats i herr *Holmbäck*s m. fl. reservation.

Herr *Wistrand* äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående 1 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 34 under punkten A 1 framlagda lagförslaget antager paragrafens godkännande med den lydelse, som förordats i den av herr *Holmbäck* m. fl. därom anförda reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits avslag å paragrafen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för nej-propositionen.

Då emellertid herr *Holmbäck* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 40;

Nej — 84.

Därjämte hade 16 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 1 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 34 under punkten A 1 framlagda lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås nämnda paragraf.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wistrand* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 81;

Nej — 58.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

I fråga om motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets uttalanden under avsnitt II skulle godkännas, dels ock att utskottets motivering i denna del skulle godkännas med de ändringar, som påyrkats i den av herr *Lundberg* vid utlåtandet avgivna, med II 2) betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på godkännande av utskottets uttalanden i förevarande del vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Eriksson*, *Einar*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:



## Ang. ändring i lagen om expropriation m. m. (Forts.)

Den, som godkänner andra lagutskottets motivering i utlåtande nr 34 under avsnitt II, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes utskottets motivering i denna del med de ändringar, som påyrkats i den av herr Lundberg vid utlåtandet avgivna, med II 2) betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

7 §.

Herr **HOLMBÄCK**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen beträffande lydelsen av denna paragraf.

Herr **NORMAN**: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på godkännande av den nu ifrågavarande paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av herr Holmbäck m. fl. beträffande paragrafen anförda reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Holmbäck* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 7 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 34 under punkten A 1 framlagda lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den lydelse, som förordats i den av herr Holmbäck m. fl. beträffande paragrafen anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Holmbäck* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 80;

Nej — 60.

13 och 14 §§.

Godkändes.

15 §.

Herr **HALLAGÅRD**: Herr talman! I avslutning till mitt förra anförande ber jag att få yrka bifall till den reservation angående denna paragraf, som är avgiven av mig och herr Hedlund i Rådomb.

Jag vill erinra om att departementschefen i den kungl. propositionen på s. 233 framhållit, att det kan vara tveksamt, om experterna böra vara medlemmar av domstolen eller sakkunniga utanför denna, och att den senare lösningen förordats i departementspromemorian, därvid bland annat framhållits, att teknikerna borde göra sina uttalanden i den öppna förhandlingen under diskussion med parterna och av dem åberopade sakkunniga. Men ändå har departementschefen icke velat gå in för denna lösning. Jag vill också erinra om att det i den av herr Domö m. fl. väckta motionen uttalats, att motionärerna för sin del intet ha att erinra mot att värderingen anförtros åt ägodelningsrätterna men anse övervägande skäl tala för att de föreslagna expropriationsteknikerna icke beredas ställning såsom ledamöter av domstolen utan höras såsom sakkunniga.

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m. (Forts.)**

Det förefaller mig som om man hade ganska starka skäl för att hemställa, att kammaren måtte bifalla den reservation som på denna punkt avgivits av herr Hedlund och mig, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservationen.

Herr **NORMAN**: Herr talman! Här föreligger den egendomligheten, att reservanternas yrkande stöder sig på utskottets motivering. Det visar ju, att spørsmålet är tveksamt, och vi voro mycket tveksamma inom utskottet, vilket som var den lämpligaste lösningen, men vi togo ganska stor hänsyn till att här hade i departementspromemorian föreslagits, att dessa tekniker skulle få ställning av sakkunniga men att detta på grund av vad som kom fram i remissvaren blev ändrat så som det föreslagits i propositionen. Det var under sådana förhållanden inte så lätt för utskottet att komma till en bestämd ståndpunkt, men vad som blev avgörande för oss, när vi slutligen bestämde oss för att stödja Kungl. Maj:ts förslag, var att en konstruktion med teknikerna som sakkunniga inte utan vidare passar i den föreslagna organisationen och att man i så fall finge ta upp hela frågan om domstolens organisation på nytt. Så är läget fortfarande; man kan inte utan vidare säga, att dessa tekniker skola vara sakkunniga utanför domstolen, utan då måste man också på nytt överväga hela domstolens organisation. Reservationen passar alltså inte i det läge, i vilket frågan nu ligger.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **HOLMBÄCK**: Herr talman! Jag har den uppfattningen, att dessa tekniker böra ha ställning som sakkunniga, men som jag redan har påpekat har jag gått med på en kompromiss i utskottet, nämligen att de skola förordnas på längre tid än som eljest skulle ha blivit fallet, och jag anser mig bunden av den kompromissen.

Herr **WISTRAND**: Herr talman! Jag känner mig inte övertygad om att ett bifall till reservationen skulle innebära en omöjlig domstolsorganisation. Jag instämmer därför i herr Hallagårds yrkande.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på godkännande av den under behandling varande paragrafen samt vidare på paragrafens godkännande med den lydelse, som förordats i den av herr Hallagård och herr Hedlund i Rådombeslutet beträffande paragrafen avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på godkännande av utskottets förslag till paragrafens lydelse, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hallagård* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 15 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 34 under punkten A 1 framlagda lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den lydelse, som förordats i den av herr Hallagård och herr Hedlund i Rådombeslutet beträffande paragrafen avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstade för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hallagård* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 89;

Nej — 46.

**Ang. ändring i lagen om expropriation m. m. (Forts.)**

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

16—40, 48, 50, 51, 53, 54 och 57—61 §§.  
Godkändes.

67 §.

Herr **ERIKSSON, EINAR**: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen X) av herr Lundberg m. fl.

Herr **NORMAN**: Herr talman! Man kan nog vara tveksam beträffande denna bestämmelse. Utskottet har kommit till den uppfattningen, att skall dens rätt verkligen bli tillgodosedd, som blir föremål för expropriation, så skall han ha möjlighet att få saken prövad i högre instans. Det är ju närmast i ersättningsfrågor, som detta kan bli aktuellt. Vi anse också, att det i princip är riktigt, att han icke skall behöva själv vidkännas några kostnader för den process som han mot sin vilja tvingats in i. Detta är ett så starkt skäl, att även om denna bestämmelse i ett eller annat fall kan leda till okynnesöverklaganden, tycker jag att man ur rättssäkerhetens synpunkt får ta den olägenheten. Kostnaderna kunna ju inte bli så avsevärda, och klaganden löper ju dock enligt rättegångsbalken 18 kap. 6 och 8 §§ vissa risker att själv få bära kostnaden för ett överklagande helt eller delvis.

Under sådana förhållanden ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag, som är lika med Kungl. Maj:ts.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på godkännande av den nu föredragna paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av herr Lundberg m. fl. beträffande paragrafen avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på paragrafens godkännande enligt utskot-

tets förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Eriksson, Einar*, begärde voting, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 67 § i det av andra lagutskottet i utlåtande nr 34 under punkten A 1 framlagda lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den lydelse, som förordats i den av herr Lundberg m. fl. beträffande paragrafen avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen genom appresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

*Återstående delar av ifrågavarande lagförslag.*

Godkändes.

*De övriga av utskottet framlagda lagförslagen.*

Godkändes.

*Utskottets hemställan i punkten A.*

Förklarades besvarad genom kammarens beslut beträffande lagförslagen.

*Punkten B.*

Utskottets hemställan bifölls.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskilt anstånd med inbetalning av kvarstående skatt på grund av 1949 års taxering, bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående samförläggning av Södra skånska infanteriregementet jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 135, hade Kungl. Maj:t under punkten 2 föreslagit riksdagen att besluta, att Södra skånska infanteriregementet skulle i sin helhet förläggas till Ystad.

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ivar Persson* m. fl. (I: 275) och den andra inom andra kammaren av herr *Olsson* i Mora m. fl. (II: 346), hemställts, såvitt nu var i fråga, att riksdagen i avvaktan på förnyad utredning av de ekonomiska konsekvenserna av Södra skånska infanteriregementets förläggande till Ystad måtte avslå Kungl. Maj:ts under punkten 2 i propositionen nr 135 framlagda förslag.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 275 och II: 346, såvitt nu vore i fråga, besluta, att Södra skånska infanteriregementet skulle i sin helhet förläggas till Ystad.

Reservationer hade anförts

I. av herrar *Karl Andersson, von Heland, Edin, Rubbestad* och *Johansson* i Mysinge, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 275 och II: 346, såvitt nu vore i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag om Södra skånska infanteriregementets samförläggning till Ystad;

II. av herr *Nilsson* i Steneberg, som ansett, att utskottets yttrande bort lyda så, som i denna reservation angivits, och avslutas med en hemställan,

a) att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag om samförläggning av Södra skånska infanteriregementet;

b) att motionerna I: 275 och II: 346, såvitt nu vore i fråga, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet förut anfört och hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I den av herr *Nilsson* i Steneberg reservationsvis föreslagna motiveringen hade uttalats, att utskottet icke kunde ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag utan ansåge övervägande skäl tala för att den nuvarande dubbelförläggningen med två bataljoner i Ystad och en i Revingehed bibehölles.

Herr **NILSSON, ALFRED**: Herr talman! Det är inte underligt, om många nere i södra Sverige undra, om det är riktigt, att man skall först rusta upp ett övningsfält och en förläggningsplats för många miljoner kronor och sedan, när det blir färdigt, överge dem och flytta till en annan plats, där man skall rusta upp på samma sätt.

Om det tillåtes mig, skall jag dra fram några siffror från de senare åren. På 1930-talet var en överste *Björck* chef för Södra skånska infanteriregementet. Han var den som började med upprustningen på Revingehed. Då byggdes det stora etablissemanget och upplades det stora mobiliseringsförrådet. Det var klart, att *Björck* för sin del menade, att detta var begynnelsen till att hela regementet småningom skulle förläggas till Revingehed. Det var på den tiden delat mellan Ystad och Revingehed och är så den dag i dag är.

När sista världskriget bröt ut, gick det som en ström från Ystad till Revingehed. Då började den verkliga upprustningen. Det byggdes en mångfald visserligen mindre och enklare sommarbaracker och rätt många personalbostäder.

Men den stora upprustningen började, när nuvarande arméchefen, dåvarande översten *Ehrensverd* blev chef för regementet. Han och hans efterträdare *Tamm*, numera general, skapade Revingehed, kan man säga. Vi köpte — jag kan säga vi, därför att jag hade den tråkiga uppgiften att medverka till det —

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

ett övningsfält, som var cirka 200 tunnland, 180 registerfastigheter och ett 30-tal andra bostäder, som voro på ofri grund. De kostade 1 615 000 kronor. Fastigheterna byggdes om och förbättrades för en summa av 306 493 kronor. Där nyuppfördes byggnader under åren 1942—45: ny matinrättning och skolbyggnad, gymnastiksal med badhus, markenteneri, biograf- och bibliotekslokaler, bilverkstäder, varm- och kallgarage samt idrottsplats. Där byggdes om sjukhus och läkarbostad, officers- och underofficersmessar, tjänstelokaler, skjutbanor m. m. Dessa nybyggnader och ombyggnader plus markförvärven kostade 5 433 000 kronor. Om jag därtill lägger den summa, som de stora förrådsbyggnaderna måste ha kostat, och kostnaderna för de mindre och enklare barackerna jämte tjänstebostäder, säkerligen sammanlagt minst 1 500 000 kronor, kommer jag upp i tillhopa omkring 7 miljoner kronor.

Nu finns det personer, som vilja försöka att klandra inte bara regeringen som föreslog och riksdagen som anslag medel till detta, utan också regementscheferna. Jag kan inte sälla mig till dem som ha något klander att rikta mot regeringen eller riksdagen eller regementscheferna. Jag anser, att åtgärderna varit fullt riktiga. Om några skola klandras, är det de som eventuellt nu komma att driva det därhän, att Revingehed skall användas bara som reserv och väl småningom förfalla.

Det var de tre nämnda överstarna som arbetade på regementets sanering. Den fjärde var överste Möller. Han gick in för att hela regementet skulle flyttas till Revingehed. De tre första arbetade på att det skulle vara delat regemente, så som det nu är, och överste Möller ville som sagt att hela regementet skulle till Revingehed.

Så fingo vi plötsligt för något år sedan en ny överste, som hette Nordqvist. Då ansågs plötsligt Revingehed inte vara värt att bibehållas längre, utan hela regementet skulle flyttas till Ystad.

Man kan fråga sig nu: Kan det vara riktigt, att man, sedan man byggt upp

ett stort etablissemang, låter det stå och bygger nytt på ett annat ställe? Jag kan försäkra, att de två förläggningsplatserna — Ystad och Revingehed — komplettera varandra utomordentligt. Jag är alldeles övertygad, att om det olyckligtvis skulle bli så, att regementet skulle flyttas från Revingehed och helt förläggas till Ystad, så kommer den dagen ganska snart, då man säger, att övningsfältet i Ystad visserligen räcker till en del av ett regemente, men ingalunda till ett helt regemente.

Man har sagt, att det finns fyra motiv för att förflytta I 7: 1) Delad förläggning blir dyr; 2) den fast anställda personalen borde få klarhet om hur det skall bli; 3) Ystad borde få besked; 4) ett nytt program borde göras upp för utbyggnad av etablissemang i Ystad.

Här har gjorts upp — jag tror det är av arméstaben — en kalkyl över vad den årliga merutgiften skulle bli för att dela på regementet. Den slutar på en summa av 500 000 kronor. Det är ju en ganska stor summa. Om den hade varit riktig, hade även jag varit inställd på att det skulle bli en samförläggning till endera platsen. Men nu blir inte merutgiften så stor. Man har räknat upp bränsle 60 000 kronor, underhåll, löner o. s. v. Här står på ett ställe 100 000 kronor. Det är kostnaden för underhåll av fast egendom. Enligt propositionen och utlåtandet från statsutskottets majoritet är det ju på det sättet, åtminstone för närvarande, att hela etablissemanget skall användas av I 7 vid större övningar. Fältet i Ystad räcker ju inte till, utan vid större övningar — regementsövningar och samövningar o. s. v. — skall man fara tillbaka till Revingehed från Ystad. Därför måste man underhålla förläggningen där. Dessutom skall hela mobiliseringsförrådet med all materielen där — det har berättats mig, att värdet uppgår till 50 000 à 60 000 kronor — vara kvar, och eftersom man måste underhålla även byggnaderna, blir det knappast någon besparing alls vid samförläggning. Man kan säga, att det blir ett ett halvt delat regemente. Regementet skall vara i Revingehed tidvis, byggnad

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

der och förråd där skola underhållas, och då förstå vi att skillnaden i kostnader inte kan vara nämnvärd, om en bataljon är kvar i Revingehed eller är där bara tidvis. Dessutom skall till Revingehed förflyttas en bataljon från T 4 — det bestämdes ju redan i våras. Detta har jag inte någonting emot.

När man har kommit fram till att det skall bli förläggning i Revingehed igen, bortfaller ju så gott som helt resonemanget om besparing. Enligt departementschefens i propositionen återgivna uttalande ha vi nämligen plats för två bataljoner i Ystad och plats för lika många i Revingehed. Då behöva vi inte bygga ut. Stora besparingar kunna göras, om man behåller den delade förläggningen. Om man t. ex. räknar med att man behöver rusta upp i I 7-förläggningen i Ystad för 2 miljoner kronor — jag tror det har nämnts 2,1 miljoner — återstå i alla fall 6 miljoner kronor, och det förefaller mig, som om man skulle spara detta belopp genom att bibehålla båda förläggningarna. Motiveringen att delförläggningen blir för dyr håller alltså inte streck.

Hur är det då med det andra motivet — att den fast anställda personalen borde få klarhet? Ja, den får klarhet, om vi i dag säga ifrån, att det skall förbli som det är, d. v. s. att det skall bli delförläggning i framtiden, såsom riksdagen bestämde år 1942. Då vet personalen, hur den skall ställa sig och vad den har att rätta sig efter. Men om vi i dag säga som Kungl. Maj:t, att det i en framtid skall bli samförläggning, men att vi inte känna tidpunkten, så vet personalen inte, om det blir i år eller nästa år eller om tio år eller ens någon gång alls. För min del tror jag inte, att det blir någon gång alls, hur vi än bestämma i dag. Det är alltså klart, att den fast anställda personalen skulle vara mest belåten, om det fick bli som det är. Jag kan ju inom parentes säga, att det mig veterligt inte finns något regemente i detta land som har flera tjänstebostäder än I 7 med dess omkring hundra, som uthyras. Jag frågade general Carlquist, chef för fortifikationsför-

valtningen, om det fanns något sådant regemente. Det trodde han inte. Den fast anställda personalen känner sig alltså tryggast, om det får bli som det är.

För det tredje har man sagt, att Ystad borde få besked. Det gäller det övningsfält, som Ystad skall ordna i stället för det övningsfält — Lilla exercisfältet — som fanns när jag exerceerade vid K 6. Ystad har redan tagit i anspråk ungefär hälften av detta fält och behöver även återstoden, på grund av att stadens bebyggelse utvecklas åt det hållet — på området mellan kasererna och sjön. Ystad skall också vara med om att dela kostnaden för en ny skjutbana, ty det fält, på vilket den nuvarande skjutbanan ligger, vill staden ha, och det anser jag vara riktigt. Fältet har redan tagits i anspråk, åtminstone delvis. Jag är alldeles övertygad om att det inte blir svårt att göra upp med Ystad. Staden vill mycket gärna ha hela det lilla fältet och vill lämna en del av Sandskogen — inom parentes sagt det enda staden kan lämna. Och såsom jag nyss nämnde dröjer det nog inte länge, förrän det kommer en ny överste som säger, att fältet visserligen duger till ett delat regemente men inte till ett helt.

Slutligen var det programmet för utbyggnad av etablissemang i Ystad. Hur skall man kunna göra upp ett program, om man, såsom Kungl. Maj:t skriver, inte vet när det skall realiseras? Statsutskottets majoritet har ju sagt, att det kan hända, att det blir bara två bataljoner på I 7. Det kan bli så på flera regementen, vem vet det? Jag anser, att detta vore olyckligt, men det kan ju hända, att majoriteten en dag beslutar så, och under sådana förhållanden kan man inte planera. Om vi — såsom vi ha gjort — ha iordningställt Revingehed och offrat mellan 7 och 10 miljoner kronor därpå, då är det inte klokt och riktigt att lämna det åt sitt öde och så rusta upp på annat ställe.

När utskottets första avdelning var nere i Revingehed, hade vi blivit ombedda att ta emot och höra de kommunala förtroendemännen där. Deras

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

talesman — kommunalordföranden i Revinge — sade därvid några ord, som jag tycker borde komma in i kammarens protokoll. Jag tar inte kammarens tid i anspråk så ofta. Det må därför förlåtas mig, att jag återger kommunalordförandens ord, som äro väl värda att citeras:

»Det är säkert första gången, som ett statsutskott är samlat på det här lilla hotellet. Men för 25 år sedan var en kunglig kommitté samlad här i samma ärende som Ni, mina herrar, nämligen för att höra bygdens folk angående Södra skåningarnas förläggningsfråga. Det gällde även den gången Ystad eller Revinge. Det var på Thorssons och Johan Jönssons tid. Som en liten kuriositet skulle jag vilja berätta, att Johan Jönsson hade en teckning, som signaturen Jac gjort i Dagens Nyheter. Man kunde på denna se dåvarande försvarsministern Malmroth stå i mitten med Johan Jönsson och Thorsson på vardera sidan. Så såg man, hur Malmroth kastade knektar till dem båda, men hur det var, så fick Thorsson flest i sin hög.

Men Revingehed 1924 och Revingehed 1949 äro två vitt skilda saker. När jag hösten 1928 gjorde mitt möte på Revingehed och en gång öppnade ett fönster i en av barackerna, så fick jag hela fönstret i handen. Så var det på den tiden. Nu är det annorlunda. De tio sista åren ha nedlagts mycket pengar på Revingehed. Många miljoner, vilket har gjort, att förläggningen måste i dag vara i gott skick. 1942 gjordes de stora jordköpen. Ungefär en tredjedel av Revinge och Silvåkra kommuner inköptes av kronan. Regementet äger i dag ett övningsområde på 2 000 tunnland på 15 tunnland när, ett område, som ostridligen räcker till ett helt infanteriregemente. Kronan äger likaså i dag 83 fastigheter i Revinge och Silvåkra kommuner.

Varför vill man nu förlägga hela regementet i Ystad? Är Ystad bättre ur militär synpunkt? Nej, det är omöjligt. De militära utredningarna ha nämligen visat, att Revinge är att föredraga. Det finns inte en skånsk infanterist, som excer-

cerat vid I 7, som inte kan skilja på de militära förutsättningarna i Ystad och i Revinge. Jag hörde en gång en högre officer säga: 'Ett litet barn kan se skillnaden.'

Det kan alltså inte vara det militära, som talar emot Revinge. Då kommer frågan: Skall det sociala eller militära vara avgörande för en militär förläggning? Villigt skall det medges, att vissa sociala hänsyn måste tagas. Man tar inte bara och sätter ett regemente på landsbygden. Man måste också sörja ordentligt för dess personal, ge den möjlighet till utveckling och till att leva drägligt i samhället. Vi kommuner äro också inställda på att hjälpa till härvidlag, ifall regementet kommer till Revingehed.

Jag har här framför mig en tablå öfver den vid I 7 anställda personalens bostäder i Revinge, Silvåkra och Harlösa. Vi ha alltså 97 vid I 7 anställda boende i de här tre kommunerna. I Revinge och Silvåkra finnas dessutom 43 lägenheter tillhörande kronan men bebodda av privata personer, vilkas lägenheter efter hand skola upplåtas för kronans folk. Dock inte riktigt alla, några av fastigheterna äro ju ordinära jordbruksfastigheter.

Men det behövs flera bostäder, om hela regementet skall hit. Ja, naturligtvis. Det behövs i Ystad också. Man bygger precis lika bra här som i Ystad. Det kostar lika mycket. Vi kommuner äro också införstådda med att om regementet kommer hit helt och hållet, måste vi i så fall engagera oss och deltaga i bygandet av bostäder. Vi förstå att staten, ja, det är naturligtvis oriktigt att säga inte kan, men låt oss i stället säga inte vill eller kanske rättare inte önskar bygga bostäder här. Man bör i detta sammanhang inte glömma det privata bygandet. Vi ha också hittills välvilligt understött detsamma på alla sätt. Och som redan nämnts, har ett stort antal anställda egna fastigheter, låt vara att det huvudsakligen är civilanställda. Jag kan bara nämna, att just i höst 5 stycken anställda anmält sig vilja bygga i Revinge, men jag har då själv uppmanat dem att lugna sig något, man vill ju inte driva

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

fram en katastrof. Alltså, bostadsfrågan kan lösas för I 7:s folk och bör lösas utan statens ingripande, ifall regementet kommer att förläggas på Revingehed. Man säger kanske då, att kommunerna här äro för svaga att lösa bostadsfrågan. Säkerligen inte. Vi representera tre storkommuner på en sammanlagd folkmängd av 8 500 invånare, alltså som en mindre stad.

Är Revingehed isolerat? Nej. Det ligger i hjärtat av Skåne. Vi ha direkt förbindelse med Lund och Malmö. Vi kunna med järnväg från Harlösa eller Hunneberga komma med nattåg till såväl Stockholm som Göteborg, om vi resa härifrån kl. 9 på kvällen. Med bil kör man till Lund på 25 minuter och till Malmö på 45. De största värnpliktskontingenterna ha vi från Malmö och Lund, och dessa städer ha bättre förbindelse med Revingehed än med Ystad. Jag har som kommunalordförande och kristidsordförande i Revinge kommit i livlig kontakt med regementets folk, såväl officerare, underofficerare, underbefäl som civilanställda. Och jag har aldrig hört, att någon klagat över att han blivit placerad här. Tvärtom! Jag har sett, att det i tidningar klankats på officerarna i detta sammanhang, men i rättvisans namn måste jag ta officerarna på Revingehed i försvar. Jag har alltid hört, att de trivts, och jag har sett, att de trivts. Och om jag inte missminner mig, fällde överste Nordqvist vid en tidigare diskussion i detta ämne ungefär följande yttrande angående officerarna: »Jag måste dra dem med mig!» Underförstått till Ystad.

Man säger kanske nu: regementet låg ju i Ystad 1939. Ja, det är riktigt. Från år 1928 till 1939 var det förlagt i Ystad. Hur gick det? Jo, det gick tack vare den s. k. kategoriklyvningen av de värnpliktiga och tack vare tillgången till Revingehed som sommarförläggningsplats. Man hade då en mindre vinterskola och en större sommarskola. I den senare ingingo även uttagna fackmän och blivande underbefäl. Dessa ryckte in två månader före de andra och skickades till Revinge, när huvudkontingenten kom

in. Så kommo mötespojkarna i september till Revingehed, och dit voro regementsövningarna förlagda. Tyngdpunkten var alltså även dessa år förlagd till Revinge. Sista gången I 7 under mellankrigsåren var fulltaligt under ett regementsmöte, d. v. s. tre bataljoner uppsattes, var hösten 1928. Av dessa tre bataljoner förlades två på Revingehed och en i Ystad. Jag undrar, om man inte skulle kunna säga, att Ystad som förläggningsplats för ett infanteriregemente står och faller med Revinge.

Vad hände nu 1939? Jo, då kom allt vad militär man hade med vindsnabb fart från Ystad till Revinge. Det var oron i världen, som drev I 7 hit till dess rätta plats. Och så började uppbyggnadsarbetet här. Alla voro besjälade av samma anda, att skapa en god förläggningsplats för framtiden. Så köptes jordarna. Jag tycker mig ha i minnet, att statsutskottet tillstyrkte detta köp under förutsättning att Revingehed blev en permanent förläggningssort (Har jag fel, tar jag tillbaka mina ord.) Och så byggde man med liv och lust. Vi ha präktiga matsalar och ett förstklassigt marketenteri. Vi ha Skånes största gymnastiksal. Vi ha en motorverkstad, vars like man får söka efter i landet. Och nu vill man lämna alltsammans. Får man då slösa så med svenska folkets pengar? Nej, det får man inte. Förnuf-tet måste få tala!

Ystad har ingen prioritet till Södra skåningarna. Regimentet är en gång uppsatt i vår bygd, i Veberöd vapenövades det från år 1816. Därifrån flyttade det till Tvedörra, som ligger 4 km härifrån, och 1888 kom det till Revingehed, och dit hör det också.»

Herr talman! Jag skall bara be att få tillägga, att meningarna hos manskap, underofficerare och officerare äro delade. Det finns kanske lika många som vilja vara på Revingehed som i Ystad. Därför tror jag det är klokt att förlägga regementet till båda platserna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av mig avgivna reservationen.



**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

Herr von HELAND: Herr talman! Det är naturligtvis inte trevligt att begära ordet när kammaren har tömts på så många åhörare. Vore det en partifråga, gjorde ju detta mindre, ty då röstade man med ju med stöd av hur partikamraterna ställt sig i utskottet. Men i detta fall är det ju inte en partifråga, och man skulle därför ha kunnat hoppas på att något påverka kammarens ledamöter med argumentering under debatten.

Den förlägningsfråga, som vi nu behandla, är väl ett exempel på det lätt-sinne, varmed försvarsfrågor kunna behandlas av riksdagen. Än är det si, än är det så, men alltid kostar det pengar i onödan. Jag vill inte nu försöka avgöra vem som har rätt, statsrådet Vougt eller statsrådet Sköld eller general X eller överste Y, utan endast försöka få riksdagen att inte ånyo rusa i väg, ty detta skulle kunna innebära en ny felaktighet. Man brukar ibland kritisera regeringen för ofullständigt utredda propositioner, och utskottet har redovisat ofullständigheten rätt utförligt, så att hela utskottets motivering synes mig vara väl tillrättalagd för yrkande om uppskov och avslag på propositionen. Herr Norman påpekade vid behandlingen av första ärendet i dag, att det vid en punkt var så egendomligt, att reservanterna hade stött sig på utskottets motivering. Jag måste erkänna, att jag ett tag funderade på att reservera mig på liknande sätt och alltså med stöd av utskottets motivering yrka avslag på propositionen.

Jag förmodar, att de ledamöter, som bära ansvaret för utskottets kritiska granskning av statsrådets sätt att avlämna en ofullständig proposition, själva komma att delge kammaren sin mening, innan de tala för bifall till förslaget. Jag är inte lika kapabel som föregående talare att ta ställning till frågan, utan jag säger bara att jag önskar uppskov för att få mer klarhet. De viktigaste skälen torde framgå av följande frågor.

För en ny skjutbana har staden ställt till förfogande en mosse. Enligt gjorda påståenden, vilkas riktighet jag inte kan verifiera, kan denna mosse inte ens torr-läggas genom dyrbar invallning, ty mos-

sen ligger så lågt i förhållande till havsvattnet och har så genomsläpplig botten, att vattnet kommer att rinna till lika fort som det pumpas ut. Min första fråga är alltså: Har någon undersökning gjorts, som visar, att detta påstående är felaktigt, och vad kostar i så fall en torrläggning av mossen? När vi i utskottet frågade fortifikationsstyrelsens representanter, kunde de inte svara på denna fråga.

Den andra frågan lyder: Har statens organisationsnämnd hörts av statsrådet i frågan, och vad anser i så fall nämnden om kostnaderna i respektive Ystad och Revinge, därest regementet skulle minskas till en sådan styrka, att hela regementet fick rum i Revinge?

Den tredje frågan: Har försvarsministern reda på den sittande försvarsutredningens kommande organisationsförslag, eller föregriper propositionen försvarsutredningens förslag på ett betänkligt sätt?

För det fjärde har statsrådet tidigare upprepade gånger förnekat riktigheten av mitt påstående, framfört här i kammaren, att vi ha en försvarsorganisation, som skulle kosta ca 1 200 miljoner kronor om året, men som nu görs ihålig genom att den under en följd av år endast erhåller ca 800 miljoner kronor om året. Sedan nu överbefälhavaren vitsordat, att mitt påstående varit riktigt, kanske även statsrådet instämmer? Om så är fallet, måste väl försvarsutredningen antingen föreslå för försvarsorganisationen erforderlig kostnadsram eller, om man inte vill det, föreslå nedskärning av den nuvarande organisationen, en nedskärning som även skulle kunna gå ut över förläggningarna i Ystad och Revinge. Har det socialdemokratiska partiet, som kan avgöra försvarsfrågan, beslutat att — efter de upplysningar man har fått om vilken kostnadsram som erfordras för den nuvarande organisationen — vidga kostnadsramen, eller har partiet beslutat, hur en ny avvägning skall se ut och att det alltså vid en nedskärning av försvarsorganisationen inte betyder någonting, om man nu förbereder förläggning till Ystad för I 7 och till Revinge för T 4:s sjukvårdsbataljon?

Herr talman! Om herr statsrådet, så-

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

som jag tror, inte kan besvara dessa frågor tillfredsställande, må det ursäktas mig, att jag tycker det är lättsinnigt, om man i dag alldeles i onödan beslutar i förläggningsfrågor, ty om ett år kan en annan uppfattning råda. Alla miljoner kronor försvaret kan få behöver det i allra högsta grad till nyttiga saker, men då är det väl synd att lägga ut dem på onödiga saker. Och om anslag för förläggningar beviljas nu, kan man — innan ny försvarsorganisation är fastställd — inte avgöra, vilka anslag som eventuellt komma att bli onödiga.

När så stor tvekan råder, tycker jag, att försiktigheten bjuder, att man inte nu rusar i väg igen och fattar ett beslut, i synnerhet som man av utskottets redovisning ser, hur ärendet har bedömts på helt andra sätt vid tidigare tillfällen.

Herr talman! Det är inför dessa ovissa förhållanden som jag hemställer om bifall till den av herr Karl Andersson och mig m. fl. avgivna reservationen, som går ut på uppskov med ärendet, tills försvarsutredningen är klar med sitt betänkande.

Herr ANDERSSON, ERIK GUSTAF: Herr talman! Statsutskottet har behandlat denna fråga mycket ingående. Den bordlades under vårsessionen och togs upp i utskottet i höst, samtidigt med att utskottet besökte såväl Revingehed som Ystad för att närmare studera frågan. Vi kommo nog då till den övertygelsen — om vi inte hade gjort det tidigare — att en samförläggning av Södra skånska infanteriregementet ur alla synpunkter är att föredra framför den nuvarande dubbelförläggningen. Ur såväl militära som ekonomiska synpunkter är det en mycket stor fördel med samförläggning. I den kungl. propositionen har ju föreslagits, att denna skulle ske till Ystad, och när utskottet hade studerat förläggningarna i Ystad och Revingehed, fann utskottet, att det var fördelaktigt att förlägga regementet till Ystad. De byggnader, som man redan har där, äro ju mycket värdefulla, även om de tarva vissa förbättringar. Det finns också andra

fastigheter där, som man mycket väl kan tillvarata och som inte kosta alltför mycket att iordningställa. Man har vidare från militärt håll förklarat, att övningsfältet i Ystad är fullt godtagbart, även om ur vissa synpunkter övningsfältet i Revingehed kanske kan vara bättre. Men speciellt i ett avseende är Ystad att föredra: där kunna försiggå stridsövningar i förband.

Med en förläggning till Ystad vinner man inte bara, att den nuvarande dubbelförläggningen upphör, utan också att en sjukvårdsbataljon ur Skånska trängkåren kan förläggas till Revingehed och att den nuvarande tredelningen av Skånska trängkåren upphör och man får en dubbel förläggning. Detta måste vara synnerligen fördelaktigt, och detta har i hög grad påverkat utskottet.

Nu kan jag väl förstå, att herr Nilsson i Steneberg, som ju har deltagit i upprustningen av Revingehed, har svårt att följa den kungl. propositionen, men jag kan inte förstå herr Nilsson, då han här föreslår, att den nuvarande dubbelförläggningen skall fortfara, ty detta måste vara till synnerlig nackdel. Jag skulle bättre ha förstått honom, om han hade föreslagit, att en samförläggning skulle ske till Revingehed. Det gör emellertid inte herr Nilsson, utan han föreslår, att dubbelförläggningen skall fortfara, vilket ur alla synpunkter torde vara mycket ofördelaktigt.

Nu säger herr von Heland, att det inte kan vara någon brådska med att avgöra denna sak. Han redogör i korthet för de olika synpunkter, som ha anlagts på denna fråga. Jag skall villigt erkänna, och det framgår ju också av utskottets utlåtande, att det hade varit önskvärt, att man från militärt håll hade haft en mera bestämd åsikt i denna fråga. Men då man nu tydligen har kommit dithän såväl på militärt håll som från regeringen, att man bör fatta ett beslut, finns det inte någon anledning för riksdagen att vägra att vara med. Det är naturligtvis synnerligen önskvärt, att man får klarhet i hur det skall bli med detta regemente: om det skall ha en dubbelförläggning, om det skall förläggas till

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

Revingehed eller om det skall förläggas till Ystad. Det är för den militära ledningen, för Ystads stad, för ortsbefolkningen och för de anställda av synnerligen stor betydelse, att man nu får klarhet i hur det skall bli med regementets förläggning.

De frågor, som herr von Heland i övrigt ställde, förmodar jag, att statsrådet kommer att besvara, och jag skall därför inte ingå på dem, mer än beträffande en enda sak. Herr von Heland hänvisade till den pågående utredningen om försvarets organisation och ansåg det synnerligen olyckligt, om man nu skulle binda sig, som han uttryckte sig. Jag får försäkra kammaren att av de fyra ledamöter i försvarskommittén, som sitta i statsutskottet, har ingen haft någon som helst erinran att göra mot utskottets ställningstagande ur den synpunkten, och jag måste nog för min del säga, att jag fäster större avseende vid dessa ledamöters ställningstagande än vid herr von Helands synpunkter i detta fall. Jag tror, att om det ur de synpunkterna har varit något att erinra i fråga om ett ställningstagande nu, så hade det med all säkerhet framkommit från dessa ledamöters sida. De ha emellertid samtliga tillstyrkt, att regementet förläggas till Ystad.

Jag skall inte för närvarande säga mer i denna fråga. Jag har — tror jag — gjort klart vad utskottet har ansett väsentligt. Det är, att klarhet nu måste bringas i frågan om regementets förläggning. Andra kammaren har med mycket stor majoritet tagit Kungl. Maj:ts förslag, och jag hoppas, att även första kammaren skall göra det.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

**Herr von HELAND** (kort genmäle): Herr talman! Jag kan inte riktigt hålla med herr Erik Gustaf Andersson om att ledamöter i försvarsutredningen inte höjt ett varnande ord. I utskottet framhölls dock, att ledamöterna i försvarsutredningen icke nu kunde veta till vilket resultat man skulle komma, och att

det var möjligt, att I 7 måste minskas ner till två bataljoner. Därför satte utskottet in i motiveringen, att man inte var tillfreds med Ystads stads förslag, att staden skulle tillförsäkras ett helt stort regemente, utan den punkten skulle ändras, detta just med hänsyn till vad ledamöterna i försvarsutredningen sade om osäkerheten för framtiden.

Jag vill också säga, att jag tycker det är egendomligt, att herr Erik Gustaf Andersson nu talar om att det, som gjorde det största intrycket på utskottets ledamöter, när de voro där nere, var, att man kunde få en förläggning av I 7 i Ystad, varigenom man kunde förlägga en bataljon av T 4 i Revinge. Jag trodde inte, herr Erik Gustaf Andersson, att någon av utskottets ledamöter kunde vara säker på att försvarsutredningen, när den kommer med sitt förslag, inte blir piskad att ändra på regementena i Skåne. Det är ju inför denna risk, att det kan bli en förändring i organisationen, som jag säger att det är klokare i dag att uppskjuta avgörandet, tills man får se, vad utredningen kommer till. Kanna ni här försäkra, att det inte är någon risk? Jag kommer att begära rösträkning här, ty jag tycker det är viktigt att få se, vilka som i blindo rusa i väg, när man inte vet någonting. Även om ni försäkra, att ni veta, hur det kommer att se ut om ett år i försvarsutredningens betänkande, tror jag inte ni kunna vara säkra på det.

Jag vet inte, herr talman, om jag har någon minut kvar. Herr Erik Gustaf Anderssons andra skäl var, att här ha militären och regeringen varit ense, och då behöva vi inte göra invändningar. Då vill jag påpeka, att militären och regeringen tidigare ha haft helt andra inställningar. 1942 hade regeringen och militären den inställningen, att regementet skulle dubbelförläggas. I 1945 års försvarsutredning, där general Ehrensvärd först satt med och sedan slutade och där general Backlund och överste Bonde svarade för arméns uppfattning, restes ingen invändning mot att man skulle minska ned I 7 till två bataljoner, som skulle få rum på Revingshed. Att

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

anföra som ett stöd, att nu äro regeringen och militären överens, är inte bärrigt. Det skulle glädja mig att se, vad herr Erik Gustaf Andersson säger om ett år eller två, om regeringen och militären då säga, att det skall bli helt andra förläggningsförhållanden.

**Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN:** Herr talman! Det har onekligen rätt skiftande meningar rörande förläggningen av Södra skånska infanteriregementet, I Ystad låg ju tidigare ett dragonregemente, Skånska dragonerna. När detta drogs in, beslöts det i 1942 års härordning, att Södra skånska infanteriregementet skulle förläggas dels till Ystad, dels till Revinge. Herr Nilsson i Steneberg medverkade i egenskap av statens ombud till inköp av stora markområden framför allt i Revinge till regementet — det har han ju redogjort för här i eftermiddag — men även till för regementet viktiga markområden vid Ystads stad, nämligen Hamars backar jämte andra områden. Det har gjort, att om enligt det planerade avtalet Ystads stad nu skänker ytterligare markområden längs kuststräckan intill regementet vid Ystad, skulle förläggningsplatsen bli ganska tillfredsställande. Från allmän övningssynpunkt är den kanske inte fullt jämförlig med Revinge, men den lämpar sig bättre för övningar med stridsförband, ty till sådana finns det inte lämpliga områden i Revinge. Marken är inte så kuperad att den ger skydd för omgivningen vid skjutning med ett modernt infanteriregementes vapen. Man har dock ordnat så att detta skulle kunna gå för sig i Ystad. I det avseendet har Ystad vissa företräden, även om det inte har det från övningssynpunkt. Men det är ju numera nödvändigt, att ett övningsfält vid ett infanteriregemente har skjutfält, så att man kan skjuta och idka övningar i förband vid regementet och inte blott vid en skolskjutningsbana.

Jag vill nu inte yttra mig om huruvida den mosse, som de föregående talarna här kritiserat och som Ystads stad

skulle ställa till förfogande såsom skjutbana, är fullt tillfredsställande. Utskottet har dock sagt, att denna sak först skall undersökas och prövas, innan avtal träffas med Ystads stad om övertagande av dessa fält. Alltså har man försökt att gardera sig mot nya överraskningar. De olika beslut i detta ärende, som tidigare ha fattats, ha säkerligen kostat staten en del pengar.

Organisationsnämnden föreslog därför en samförläggning av regementet, varigenom åtskilliga hundra tusen kronor om året kunde besparas. 1945 års försvarskommitté kom till samma uppfattning och ansåg, att man borde samförlägga regementet till Revinge. Det är ju detta, som har varit anledningen till att man nu stod inför detta spörsmål. Organisationsnämnden och försvarskommittén föreslog dock, att regementet skulle minskas till två bataljoner. Ett normalt infanteriregemente omfattar ju tre bataljoner. Vi ha inte i utskottet tagit ställning till den saken, ty den bör ju avgöras först sedan ett nytt utredningsförslag föreligger. Men vi ansågo inte, att man borde uppskjuta avgörandet, tills ett sådant förslag föreligger. Ett beslut i enlighet med vad utskottet föreslagit föregriper inte ett framtida organiserande av regementet — om det skall vara på två eller tre bataljoner.

Men det kommer att råda ovisshet för Ystads stad, som skall disponera vissa markområden för regementet, om icke detta avtal kommer till stånd. Enligt uppgift kan staden inte hålla på dessa markområden någon längre tid.

Det kommer även att råda ovisshet för den personal, som är anställd vid regementet, om icke beslut i förläggningsfrågan kommer till stånd. Det är därför viktigt för dem att statsmakterna nu fatta beslut, så att de få veta, vad som i detta avseende kommer att ske. Det var anledningen till att vi inom utskottet ansågo, att man borde fatta ståndpunkt till förläggningsfrågan redan nu och inte dröja därmed.

Tillika anser jag att ett beslut nu om förläggning av ett infanteriregemente till södra Skåne — Ystad eller Revinge

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

— icke bör föregripa en eventuell minskning eller förändring i arméorganisationen. Södra Skåne är ju en mycket folkrik trakt, och det är ju önskvärt, att de värnpliktiga få sin utbildning på förläggningsplatser, som inte ligga alltför långt från hemorten, så att de allt emellanåt kunna få resa hem. Vi, som ha deltagit i riksdagsbehandlingen av dessa frågor, känna ju till, hur ofta framställningar komma om att de värnpliktiga skola erhålla allt fler fria resor till hemmet under övningstiden. När det nu är en mycket folkrik trakt det här gäller, är det inte möjligt eller sannolikt att man kan dra in regementet, och det föreligger då goda skäl att ta ståndpunkt till förläggningsfrågan. Men ett bifall till utskottets hemställan skulle inte binda statsmakterna beträffande detta regemente, om försvarsutredningen kommer till det resultatet, att det blott bör bestå av två bataljoner, ty vad som här yrkas och föreslås avser inte några större utbyggnader utan ett principiellt beslut för det första och för det andra att sätta de kaserner, som finnas i Ystad, i sådant skick, att de fylla sitt ändamål och utgöra trevliga och tillfredsställande förläggningslokaler för de värnpliktiga. Det bör ju vara statsmakterna angeläget att se till att förläggningsförhållandena bli drägliga.

Det var anledningen till att vi ansågo oss kunna tillstyrka det föreliggande förslaget, som jag anser inte bör binda statsmakterna, om de vilja minska organisationen eller behålla den för framtiden. Även om detta förslag skulle bifallas, komma de ändå att ha fria händer. Detta beslut innebär inte, att några större byggnadsarbeten få sättas i gång. Det medge för övrigt inte förhållandena på byggnadsmarknaden för närvarande. Angelägenhetsgraden prövas av de myndigheter, som ha att avgöra vilka byggnader som i första hand böra komma till utförande, och dit räknas icke dessa. Detta har statsrådet för övrigt uttalat i propositionen, där han säger, att för de närmaste åren kan man inte räkna med att några större byggnadsanslag för dessa ändamål kunna be-

gäras. Statsrådet tillägger dessutom, att de belopp, som äro beräknade för utbyggnad av kasernerna och byggnaderna vid regementet, säkerligen böra kunna minskas åtskilligt. Jag har kommit till samma uppfattning. Jag anser, att de böra kunna minskas åtskilligt, om en förläggning där skall ske. Skall man återigen ha regementet förlagt, som herr Nilsson i Steneberg föreslår, på två ställen, dels i Ystad och dels på Revingehed, då kommer det att kosta åtskilligt mera. De årliga driftkostnaderna stegras, och byggnaderna på Revingehed äro inte tillfredsställande. En del av dem uppfördes under kristiden och fylla inte nutida anspråk på förläggningslokaler för de värnpliktiga. De äro inte tillfredsställande, utan de måste då byggas ut och förbättras åtskilligt.

Även om man skulle bifalla utskottets förslag, kommer Revingehed inte att tagas i anspråk i full utsträckning för den sjukvårdsbataljon från Skånska trängregementet som skulle förläggas dit. En sjukvårdsbataljon har inte lika mycket fast anställt manskap som en infanteribataljon, och man får då inte behov av så kostsamma nybyggnader för den fast anställda personalen, som om där förlägges en infanteribataljon. Vidare skulle de militära förråden för I 7 bibehållas vid Revingehed. Man strävar ju nu efter att förlägga mobiliseringsförråden spridda ute i landet, ty det kan vara en fara, om de ligga alltför centraliserade och i synnerhet vid förbandens förläggningsplatser. Därför måste det vara lämpligt, att man har mobiliseringsförråden kvar vid Revingehed. Förvaltningsbyggnaderna komma även de till god användning.

Enligt förslaget kommer det sålunda att bli en betydande förläggning vid Revinge, så att ortsbefolkningen, som herr Nilsson i Steneberg talade om och som önskade ha sitt regemente kvar därstädes, kommer att få full ersättning i de förband, som komma dit, om Skånska infanteriregementet kommer att förläggas till annan plats. Och kommer nu detta regemente även om det förlägges till Ystad att använda Revingehed för

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

förbandsövningar en och en halv å två månader årligen och även andra skånska förband ha gemensamma övningar där, så skulle orten härigenom få ersättning.

Även om, som herr von Heland sade, det har rätt viss tveksamhet i utskottet, ha vi dock funnit, att om riksdagen skulle bifalla utskottets förslag, kommer ändå detta beslut inte att så att säga föregripa den militära organisationens ordnande i framtiden. Det är detta, som gjort, att jag har ansett mig, herr talman, nu kunna biträda det föreliggande förslaget, till vilket jag yrkar bifall.

Herr statsrådet **VOUGT**: Herr talman! Statsutskottet har ju ägnat denna fråga en synnerligen ingående uppmärksamhet, vilket har gjort, att den proposition, som framlades i våras, har kommit att stå över till nu i höst. Samtidigt har i statsutskottet sagts ifrå, att det måhända kan finnas anledning till viss kritik mot Kungl. Maj:t för att här inte ha framlagts sådana kostnadsberäkningar m. m., som man verkligen kunnat ta på. Detta ger mig anledning att precisera, hur det egentligen kommer sig, att denna fråga har kommit fram till innevarande års riksdag.

Jag vill då inskräpa, att detta förslag att samla hela I 7 till Ystad är ett led i en omorganisation inom försvaret, vilken syftar till att uppnå besparingar. Det hänger samman på det sättet, att när under kriget vårt försvar byggdes upp och vi bland annat fingo den institution av värnpliktigt befäl, som krävde vissa nya undervisningsanstalter, planrades det, att vi skulle bygga en ny infanteriets kadettskola på Rådan invid Ulriksdal utanför Stockholm, alltså i omedelbar närhet till det nu utbyggda Svea livgarde, I 1. På grund av de av alla kända svårigheterna att få fram några icke obetingat nödvändiga byggen under åren efter kriget har denna infanteriets kadettskola icke kunnat byggas, utan vi ha i stället haft infanteriets kadettskola och krigsskolan förlagda till synnerligen primitiva lokaler — i varje fall för kadettskolans del — på Karl-

berg. Vi anse nog, att det är ganska skäligt, att man försöker bereda de unga män, av vilka många tvångsvis tas ut för att genomgå befälsutbildning, något så när hyggliga förläggnings- och arbetsförhållanden under den tid de tillbringa på kadettskolan, och följaktligen ha vi under de år vi inte kunnat bygga den nya kadettskolan undersökt olika möjligheter att placera skolan någon annanstans. Såsom har framskyntat i de papper, som ha lagts fram för riksdagen, tänkte man sig ett slag också, att man skulle förlägga infanteriets kadettskola till Revingehed. Av många skäl kunde detta inte anses vara särdeles lämpligt, framför allt därför att en sådan skola ju har elever från hela vårt land och inte bör ligga i en sådan del av landet, att det i hög grad fördyrar resorna. Den bör inte heller ligga isolerad ute på landet. Det förslaget avböjdes följaktligen.

Sedan den nye chefen för armén, generallöjtnant Ehrensvärd, tillträtt sin tjänst, satte han emellertid i gång med en utredning för att klargöra, om man inte genom någon annan kombination skulle kunna utnyttja redan befintliga områden, så att vi icke skulle behöva ta i anspråk de medel, som man planerat att använda till byggandet av infanteriekadettskolan. Då fann han att man skulle kunna lösa problemet på det sättet, att dittillsvarande första intendenturkompaniet, som hade nybyggda lokaler vid Ulriksdal i omedelbar närhet till den tänkta förläggningsplatsen Rådan, skulle kunna nedläggas, om man sammanförde de olika underhållstrupperna på ett nytt sätt, avskaffade de speciella intendenturförbanden och i anslutning därtill ordnade med en viss centralisering av utbildningen av sjukvårdstrupper. Intendenturkompaniet skulle alltså slås sönder och lämna sin lokal, som redan tagits i anspråk av infanteriets kadettskola, och omorganisationen skulle medföra, att man kunde ta Revingehed i anspråk för förläggningen av en del av de trupper, som utbildas i sjukvårdstjänst. På det sättet har Revingehed kommit in i en besparingsplan, som innebär att vi av försvarets medel icke ta

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

i anspråk en ganska betydande summa, som man avsett att använda till en nybyggnad för infanteriets kadettskola.

Sedan frågan kommit i det läget, har det varit möjligt för mig att ta upp frågan om I 7:s förläggning på annat sätt än tidigare. Det är självklart att jag inte skäligen kunde komma till riksdagen och säga: »Nu skall vi rymma ut Revingehed och flytta hela I 7 till Ystad», så länge det inte fanns en sakligt väl motiverad annan användning för förläggningen på Revingehed.

Nu har herr Nilsson i Steneberg, som har inlagt stora förtjänster när det gäller att utvidga övningsfältet och områdena vid såväl Revingehed som Ystad, pekat på att på Revingehed har det under de senaste tio åren byggts ut en förläggningsplats, där det finns en i och för sig mycket gentil matsalsbyggnad, en mycket bra gymnastiksal, ett marketenteri o. s. v. Men, herr Nilsson i Steneberg, detta kommer ju alltså till nytta, ty Revingehed kommer i stort sett att få lika mycket militär personal som hittills, men samtidigt kunna vi genomföra en besparing, som ligger däri, att I 7 icke längre ligger på två olika ställen, med de krav på förbindelser emellan de båda platserna, som ovillkorligen måste medföra en ganska stor fördyring. Det är alltså på detta sätt, som man enligt min mening måste se den här frågan.

När chefen för armén väckte detta förslag för mindre än ett år sedan, var jag angelägen om att framlägga denna sak för riksdagen, så att vi skulle kunna genomföra denna penningbesparande omorganisation så snart som möjligt. Det är skälet till att jag inte i hela den utsträckning, som hade varit önskvärt, har kunnat förelägga riksdagen ett jämförelsematerial för bedömning av hur de olika alternativen ställa sig. Men vi kunna väl vara överens om att det måste medföra en besparing, om dubbelförläggningen för I 7:s vidkommande bringas att upphöra.

Tidigare har det funnits ett annat alternativ, nämligen att förelägga hela I 7 till Revingehed. Det är numera ingen som pläderar för det förslaget, tydligen

främst emedan man inser, att det skulle medföra inte allenast ett uppbyggande av hela det bestånd av kaserner, som är nödvändigt för en sådan förläggning, utan även att man måste i Revinge uppföra ett helt samhälle för att befattningshavarna vid I 7 skulle få bostäder. Det alternativet har heller ingen förespråkare här.

Frågan är i stället, huruvida vi i avslutning till den nu pågående ändringen skola få stå på fast mark, när det gäller att planera för de förbättringar i Ystad, som äro nödvändiga för att man dit skall kunna förlägga hela I 7. Jag vill fästa uppmärksamheten på att om första kammaren, såsom jag hoppas, i kväll följer andra kammarens i dag fattade beslut och biträder Kungl. Maj:ts proposition, betyder det inte mera än att Kungl. Maj:t till vårriksdagen, om det medhinnas, kommer att förelägga riksdagen en begäran om så och så mycket pengar till att vidtaga de nödvändiga åtgärderna för att i en viss takt genomföra förläggandet av I 7 i dess helhet till Ystad. Följaktligen får riksdagen då tillfälle att yttra sig rörande den takt, i vilken de olika etapperna av en sådan omläggning skola genomföras, och riksdagen får vidare tillfälle att se efter, huruvida Kungl. Maj:t är i stånd att tillgodose de önskemål, som ha uppställts i det utskottsutlåtande, som vi nu ha framför oss. För min del vill jag försäkra, att det givetvis skall vara mig angeläget att tillse, att alla de önskemål, som ha uppställts från statsutskottets sida, skola kunna tillgodoses, när jag på nytt redovisar frågan för riksdagen.

Det skulle vara ytterligt olyckligt med hänsyn till möjligheterna att planera på ett ekonomiskt sätt, om första kammaren nu inte skulle vilja ge Kungl. Maj:t detta bemyndigande att fortsätta planeringsarbetet.

Jag kommer därmed till sist fram till det argument, som herr von Heland för sin del tillmåter den största vikten, nämligen att det här skulle ske ett föregripande av den nu pågående försvarsutredningens blivande förslag. Det har redan påpekats av en talesman för utskot-

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

tet, att här har faktiskt skett en, låt mig kalla det osynlig remiss till försvarsutredningen i den formen, att fyra av utredningens ledamöter ha haft tillfälle att ta kännedom om förslaget, när det utskottsbehandlades. Alla fyra ha visserligen inte »suttit» på ärendet, men de ha varit i tillfälle att få kännedom om förslaget, och de ha inte funnit någon anledning till invändning. Herr Gränebo, som tillhör försvarsutredningen, har själv alldeles nyss rekommenderat, att första kammaren skulle utan hänsyn till att det skulle kunna på något vis korsa försvarsutredningens arbete ge Kungl. Maj:t det bemyndigande som han begär.

Jag vill till herr von Heland ytterligare säga, att jag är väl medveten om att under de närmaste åren kunna komma förslag, som kunna innebära vissa ganska ingripande förändringar beträffande olika förband i vårt land, men jag tror att det är riktigt att se på saken så som herr Gränebo nyss gjorde, när han framhöll att vi här ha att göra med ett stort bygde- för att inte säga landskapsregemente. Jag skulle kanske kunna tillägga, att strävandena inom försvaret och inom arméledningen att finna möjligheter till besparingar närmast gå ut på att sammanföra de värnpliktiga till större enheter, ty med de åldersklasser av värnpliktiga, som vi nu ha, fyllas inte förbanden ut i hela den omfattning som man tänkt sig, när förbanden byggdes upp. Det är klart att det blir en oekonomisk drift, om vi ha många förband, på vilka vi fördela åldersklasserna av värnpliktiga. Därför är tendensen snarast den, att man skall bygga ut förbanden för att därigenom bättre kunna tillgodose ekonomiska krav och vissa militära krav när det gäller utbildningen.

Jag har velat lämna dessa upplysningar, herr talman, och jag tillåter mig vädja till denna kammars ledamöter att låta Kungl. Maj:t få det bemyndigande, som det här är fråga om. Det kommer inte på något sätt att binda riksdagen utöver vad som nu kan anses skäligt, och jag återkommer med frågan om ett par månader, och då blir det följaktligen

möjligt att se, huruvida de villkor, som enligt statsutskottets mening här böra uppställas, också ha kunnat tillgodoses.

Herr von HELAND (kort genmäle): Jag hoppas, mina damer och herrar, att ni ha märkt, att så fort det kommer ett förslag, som rör försvaret, har man alltid mycket skickliga motiveringar. Så har det varit i alla år, även 1942, då man föreslog dubbelförläggningen för I 7 till Revingehed och Ystad, och jag beundrar även skickligheten i statsrådets uppläggning i dag. Han började med att tala om infanteriets kadettskola, som skulle ha intendenturkompaniets kaserner i Stockholm, och bl. a. för att man skulle slippa ha intendenturkompaniet där, skulle man slå ihop intendentur- och trängtrupp till underhållstrupper, och det var besparingssträvandena inom armén, som nu gåvo sig till känna i detta program, varvid man tänkte sig en sjukvårdsbataljon förlagd i Revinge.

Men ursäkta, att jag påpekar att detta besparingsprogram, när det gäller denna omorganisation, redan är genomfört så till vida, att T 4:s sjukvårdsbataljon redan är organiserad och förlagd i Kristianstad. De ligga således inte i sjön, och besparingsåtgärden är alltså redan vidtagen. Men här anföres detta som motivering för att flytta I 7 från Revinge till Ystad och sedan flytta sjukvårdsbataljonen från Kristianstad till Revingehed. Det var en skicklig uppläggning, herr talman, men jag kunde inte underlåta att göra denna anmärkning om hur det ligger till med besparingshistorien.

En annan skicklig sak var förklaringen att statsrådet får komma tillbaka med ärendet. Riksdagen blir i tillfälle att bevilja pengarna och bestämma etapperna, d. v. s. hur hastigt omändringen skall ske. Men varför tillade inte statsrådet, att i dag binder sig riksdagen vid bifall till förslaget, därför att man då sluter ett avtal med Ystad? Det gentila löftet, att vi få tillbaka ärendet, är således inte så gentilt i verkligheten.



**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

Sedan återropades fyra ledamöter i försvarsutredningen. Jag beklagar dem, om de bli fastklistrade vid dagens protokoll för sitt ställningstagande, ty jag misstänker att det blir mycket stora besvärligheter, när försvarsutredningen skall ta ställning till omorganisationen.

Till slut anförde statsrådet, att I 7 var ett så viktigt förband för länet, emedan det var ett landskapsregemente. Då erinrar jag om statsrådets motivering för ändringen. Han talade nämligen om den stora betydelsen att ordna för underhållstrupperna med sjukvårdsbataljonen, som inte alls är något landskapsregemente.

Herr statsrådet **VOUGT**: Jag ber om ursäkt om jag inte var tillräckligt klar på den av herr von Heland sist berörda punkten. Det är här fråga om ett regemente av det slag, som upptar huvudmassan av de värnpliktiga i landskapet och därför kommer att vara ett förband av en viss storlek. Jag tror att man kan säga, att det av många skäl, som herr von Heland och jag säkerligen äro överens om, t. ex. möjligheten att snabbt mobilisera, är en strävan inom försvaret att försöka åstadkomma, att de värnpliktiga tillhöra och få sin utbildning vid militära förband, som inte ligga alltför avlägset från hemorten. Det var i den betydelsen jag använde uttrycket landskapsregemente, som suger upp i varje fall en del av det skånska landskapets värnpliktiga.

Till slut skulle jag vilja be herr von Heland titta på den redogörelse, som utskottet lämnat angående hur olika tygtrupper och sjukvårdstrupper skola placeras. Då behöver han inte leva i tvivelsmål om att det hela är riktigt tänkt och innebär en rationell användning av revingeförläggningen.

Herr von **HELAND** (kort genmäle): Jag ville endast konstatera att dessa underhållstrupper redan äro förlagda i Kristianstad.

Herr **NILSSON, ALFRED**, (kort genmäle): Herr talman! Försvarsministern säger, att man behöver flytta den tredje bataljonen av I 7, som nu ligger på Revingehed, till Ystad för att få plats för trångbataljonen. Men av den kungl. propositionen framgår, att arméchefen uttalat, att med en tätare beläggning såväl i Ystad som i Revingehed kan också den till I 6 nu förlagda sjukvårdsutbildningen inrymmas på Revingehed. Det är nu två kompanier kvar i Kristianstad, medan två kompanier redan finnas på Revingehed.

Nu är det emellertid på det sättet, att utrymmet i Ystad och Revingehed räcker till för fyra bataljoner, nämligen två i Ystad och två i Revingehed. Då tycker jag att det är litet besynnerligt, att man skall bygga nya kaserner i Ystad, när det inte är nödvändigt.

Om det är så, att vi ha så gott om pengar, skall jag rekommendera en annan liten åtgärd — det gäller en mycket liten sak, men det tycks vara omöjligt att få igenom den. Vi ha ett stort, förnämligt skjutfält i Ravlunda. Där skjuta Norra och Södra skånska infanteriregementena, Kronobergs regemente, Norra Smålands regemente, Skånska pansarregementet, Vendes artilleriregemente och Skånska flygflottiljen i stora förband. Både den nuvarande chefen och föregående chef ha i flera år bett om att få de baracker, som stå uppe vid de gamla kasernerna i Hälsingborg, flyttade till ravlundafältet. Men det har inte funnits pengar till det. Förbanden ha därför fått ligga i tält. Att flytta dessa baracker skulle vara en mycket bättre användning av pengarna än att slänga ut miljoner, när man inte nödvändigt behöver det.

Herr förste vice talmannen säger, att det är bra att de värnpliktiga få fullgöra sin militärtjänstgöring vid förband i närheten av hemorten. Det är riktigt, men i så fall är det lämpligt, att Revingehed bibehålles såsom förläggningsplats för I 7, ty därifrån är det mycket närmare till Malmö och Lund, varifrån de största värnpliktskontingenterna komma.

Det är ingenting att säga om att T 4

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

skall förläggas till Revingehed, men då man talar om att det innebär en besparing att flytta den kvarvarande bataljonen av I 7 från Revingehed till Ystad, dit det är fyra mil, vill jag erinra om att det är åtta mil mellan Hässleholm och Revinge. De är alltså dubbla avståndet, och jag förstår därför inte, varför man egentligen här kan tala om besparing.

Herr PERSSON, IVAR: Herr talman! Såväl av de handlingar, som vi ha fått i detta ärende, som av åtskilligt av det som förekommit i den hittills förda debatten, tycker man sig inte kunna draga annan slutsats än att ännu åtskilligt i denna fråga är outrett. Jag tycker liksom en föregående talare i debatten, att utskottets motivering i själva verket mycket klart pekar på att uppskov kunde vara det riktiga för åstadkommande av ytterligare utredning. Därför anser jag att vi inte böra bifalla den kungl. propositionen i dag. Skulle vi ta definitiv ståndpunkt vid detta tillfälle, skulle jag ur de synpunkter, som jag vill lägga på detta ärende, och med den kännedom, jag har om förhållandena där nere, utan tvekan vilja ansluta mig till herr Nilssons i Steneberg förslag om fortsatt delad förläggning.

Det kan inte hjälpas, att svängningar hit och dit beträffande denna förläggningsfråga under ett fåtal år hos vederbörande myndigheter, såväl regementschefer vid I 7 som högre militära myndigheter, ha förekommit i alltför stor utsträckning, såväl när det har gällt åsikter som åtgärder, som ha vidtagits i anledning därav.

Jag måste säga att det berörde oss i mina trakter mycket illa, när staten för några år sedan köpte in mycket stora jordområden i revingetrakten och drev bort jordbrukare från sina gårdar, som intet hellre hade önskat än att få vara kvar och såsom ägare fortsätta sin drift just där. Det kan inte vara trevligt, om nu dessa personer, av vilka flera ha fått flytta från trakten, finna att inte detta stora, nya övningsfält behöver utnyttjas fullt ut.

Det är inte tu tal om annat än att

det är både fördelar och nackdelar, som kunna dragas fram för förläggningarna både på Revingehed och i Ystad, men inte minst de stora investeringar, som redan ha gjorts i Revinge, peka på att man borde utnyttja den förläggningen i största utsträckning.

Det har bland annat gjorts gällande, att man inte skulle kunna företaga stridsskjutningar i Revinge. Det sägs emellertid i handlingarna, att man kan ordna det på ett mycket enkelt sätt, varigenom även stridsskjutningar skulle kunna äga rum där, och enligt vad jag har mig bekant, ligger ingalunda det ställe, där dessa skjutningar skulle komma att äga rum vid ystadsförläggning, så alldeles nära Ystad utan minst 1,5 mil därifrån. Det blir därför vissa kostnader även med en sådan anordning.

Jag kan sålunda inte komma till annat resultat, än att just för infanteriutbildningen måste Revinge kunna med stor fördel användas och att givetvis båda förläggningssorterna böra utnyttjas på lämpligt sätt.

Kostnadsökningarna för en fortsatt delad förläggning förefalla mig vara beräknade i överkant, och herr Nilsson i Steneberg har också ådagalagt, att åtskillig oklarhet råder i fråga om dessa beräkningar och att man inte kan säga, hur mycket av det, som där upptagits, i själva verket hänför sig till direkta kostnader för dubbelförläggningen.

Det är för övrigt att märka, att, såsom här också sagts, både befäl och manskap i mycket stor utsträckning ha vitsordat, att Revingehed är lämpligt för dessa förläggningar och övningar.

Jag skulle sålunda, herr talman, om jag pressades till att taga definitiv ställning i dag och inte trodde uppskov vara möjligt, ansluta mig till herr Nilsson i Steneberg, men eftersom jag i alla fall anser, att ärendets mindre väl utredda skick i första hand pekar på ett uppskov, ber jag att få ansluta mig till dem, som yrkat bifall till den av herr Karl Andersson m. fl. avgivna reservationen.

Häri instämde herr Nilsson, Hjalmar.

**Ang. Södra skånska infanteriregementets förläggning.**

Herr LEANDER: Herr talman! Frågan om förläggningen av I 7 har nu diskuterats i sju års tid. Jag skall inte fördjupa mig i de skäl, som tala för en förläggning till Revinge, och heller inte i de skäl som anförts för en förläggning till Ystad. Jag anser mig inte sakkunnig, och jag kan väl heller knappast anses som opartisk, då det är min hemstads intressen det här är fråga om, men jag kan kanske vara lika opartisk och objektiv som den av herr Nilsson i Steneberg citerade kommunalordföranden i Revinge.

Det har sagts att denna fråga har varit illa utredd från början, och det kunna vi kanske vara överens om. Att man tidigare så bestämt har förordat en förläggning till Revingehed, beror väl därpå, att man a priori har utgått från att man inte har några möjligheter att anordna tillfredsställande övningsfält i närheten av Ystad. När nu de militära instanserna, försvarsdepartementet och utskottets majoritet enhälligt förordat att regementet i sin helhet förlägges till Ystad, antar jag att detta sker efter grundlig prövning och moget övervägande.

Jag kan ju förstå herr Nilssons i Steneberg reservation till förmån för status quo, men jag har litet svårare att förstå yrkandet på ytterligare uppskov. Jag har litet svårt att föreställa mig att de frågor, som återstå att utreda, kunna på ett avgörande sätt bidra till ett besluts fattande.

Reservanterna anföra som ett av sina huvudargument, att utredning för närvarande pågår rörande försvarets framtida organisation. De framhålla emellertid samtidigt, att resultatet av denna utredning ännu inte kan skönjas. Reservanterna äro alltså därvidlag inte av samma uppfattning som herr von Heland, som förutsatte att utredningsresultatet skulle kunna föreligga om ett år eller så. Jag finner det också anmärkningsvärt att samtliga de utskottsledamöter, som tillhöra denna försvarsberedning, ha ansett sig icke böra ansluta sig till reservationen och yrkandet om uppskov.

Det är också en annan sak jag vill påpeka. Utskottet framhåller att fortifikationsförvaltningen har gjort erinringar mot de av I 7-kommittén i Ystad framlagda förslagen till överenskommelse om markavtal. Jag kan meddela att I 7-kommittén har beslutet godkänna alla de av fortifikationsförvaltningen föreslagna ändringarna och tilläggen. Det är endast i ett par betydelselösa punkter som man förutsätter en viss jämkning. Jag är också övertygad om att de tidigare ställda villkoren om att regementet för framtiden skulle bibehållas vid sin nuvarande storlek heller icke komma att vidhållas av staden.

Jag skulle härtill kunna anföra en del uppgifter om jordinköp o. s. v., men jag skall avstå därifrån, och jag vill till sist understryka såväl arméchefens som utskottets uttalande, att ett avgörande måste anses önskvärt med hänsyn till stadens önskemål att erhålla besked i fråga om marköverlåtelsen och regementets personals önskemål att få en något större säkerhet för framtiden än den nu har, allt detta bortsett ifrån den betydelse ett avgörande kan ha för regementschefens möjligheter att planera den fortsatta utbyggnaden av I 7.

Herr talman! Med detta skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LUNDGREN: Herr talman! Efter statsrådets synnerligen uttömmande redogörelse för hela detta problem, hurusom kadettskolan har flyttats över till Int. I:s kaserner och intendenturutbildningen har överflyttats på trängkårerna, finns inte mycket att tillägga. Jag blev emellertid, herr talman, uppkallad av ett yttrande av herr Nilsson i Steneberg, vilken förklarade att det finns möjligheter att i Revinge samtidigt förlägga dels en sjukvårdsbataljon och dels en infanteribataljon. Det finns på Revinge plats för 462 man. Sjukvårdsbataljonens styrka utgöres i juni av 385 man, i juli—augusti av 530, i september—december 485 man, och sedan sjunker den, så att den i april—maj har nedgått till 85 man. Det

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

finns alltså, herr talman, icke några möjligheter att få in både en sjukvårdsbataljon och något annat förband i Revinge, såvida man icke tillämpar dubbelförläggning, och det anses ju icke lämpligt när det gäller längre tid än en månad.

Herr talman! Jag var från början mycket tveksam i fråga om detta ärende, men sedan jag två gånger har besökt Revinge och Ystad, har jag kommit till den uppfattningen, att jag måste ansluta mig till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr NILSSON, ALFRED: Herr talman! Jag skall bara meddela herr Lundgren en sak. Jag vill erinra om vad jag nyss yttrade, att arméchefen själv har sagt att det är plats för två bataljoner. Jag vill också tala om, att det redan nu ligger en bataljon infanteri och två kompanier sjukvårdare där. Och ändå ligger det i den ena kasernen inte mer än 27 man.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder yrkats 1:o) att vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt skulle bifallas; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Karl Andersson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i herr Nilssons i Steneberg vid utlåtandet anförda reservation.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *von Heland* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av det förslag, som innefattades i herr Karl Anderssons m. fl. reservation, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 185, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar  
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Karl Andersson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 60;

Nej — 68.

Därjämte hade 10 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 186, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1949/50, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående nya grunder för avlöningen av präster m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 1 april 1949 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 204, vilken tilldelats första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden föreslagit riksdagen att godkänna av föredraganden, statsrådet Quensel, enligt samma protokoll förordade grunder för prästernas avlöning och pensionering, avsedda att träda i tillämpning å tidpunkt, som framdeles bestämdes.

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

I anledning av propositionen hade under vårsessionen av innevarande riksdag väckts elva motioner, nämligen

*inom första kammaren:*

- nr 305 av herr *Svedberg* m. fl.,
- nr 318 av herrar *Arrhén* och *Eskils-son*,
- nr 319 av herrar *Arrhén* och *Eskils-son* samt
- nr 320 av herrar *Arrhén* och *Eskils-son* ävensom

*inom andra kammaren:*

- nr 381 av herr *Senander* m. fl.,
- nr 391 av herr *Spångberg* m. fl.,
- nr 404 av herr *Olsson* i Mora m. fl.,
- nr 405 av herr *Hallén* m. fl.,
- nr 406 av herr *Rubbestad*,
- nr 407 av herr *Hallén* m. fl. samt
- nr 408 av herr *Hoppe* m. fl.

Under den nu pågående höstsessionen hade därjämte inom andra kammaren väckts en motion, nr 431, av herr förste vice talmannen *Skoglund* m. fl.

I motionerna I: 305, II: 381 och II: 391 hade hemställts, att riksdagen måtte besluta avslå propositionen. Motionen II: 404 utmynnade i ett yrkande, att riksdagen måtte lämna propositionen utan bifall. I de övriga motionerna hade hemställts om vissa ändringar i Kungl. Maj:ts förslag.

På hemställen av första lagutskottet i dess memorial nr 41 vid vårsessionen hade kamrarna beslutat uppskjuta behandlingen av propositionen och de vid samma session väckta motionerna till den nu pågående höstsessionen.

Propositionen och samtliga motioner hade efter överenskommelse mellan statsutskottet och första lagutskottet hänskjutits till behandling av sammansatt stats- och första lagutskott.

Utskottets föreliggande utlåtande var indelat i tre avdelningar, nämligen I. Inledning, II. Propositionen och motionerna samt III. Utskottet. I sistnämnda avdelning hade utskottet till en början i motiveringsform gjort vissa uttalanden under ett flertal skilda underavdelningar, försedda med följande överskrifter:

Förslaget i allmänhet; avlöningssystemet; särskilda förutsättningar för en reform i närvarande läge av avlöningssystemet för prästerna, m. m.

Löneavvägningen för ordinarie församlingspräster (kyrkoherdar och komministrar).

Biskopar, domprostar samt utlandspastorer.

Icke-ordinarie präster.

Tjänstebostäderna.

Semester.

Ordinarie prästs förflyttningsskyldighet.

»Kommunala tillägg» och förmån av donation »över lönen».

Pensionering.

Kostnadsberäkningar.

Finansieringen av kostnaderna för avlöning och pensionering.

Allmänna grunder för övergångsregleringen.

Utskottet hade därefter hemställt,

A) att riksdagen, i anledning av förevarande proposition, nr 204, måtte, med de avvikelser som föranleddes av utskottets i utlåtandet gjorda uttalanden, godkänna de av föredraganden enligt propositionen förordade grunderna för prästernas avlöning och pensionering, avsedda att träda i tillämpning å tidpunkt, som framdeles bestämdes;

B) att motionerna I: 305, II: 391, I: 318, II: 405, I: 319, II: 407, I: 320, II: 408, II: 381, II: 404, II: 406 och II: 431, i den mån de icke besvarats genom vad utskottet hemställt under A), icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anmälts av, utom andra,

1) herrar *Lodenius*, *Lindblom*, *Bergh* och *Boman* i Kieryd, vilka likväl ej antytt sin åsikt;

2) herrar *Pauli*, *Branting* och *Olsson* i Mellerud, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte lämna Kungl. Maj:ts proposition nr 204 utan bifall ävensom avslå motionerna I: 318, II: 405,

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

I: 319, II: 407, I: 320, II: 408, II: 406 och II: 431.

Rörande sättet för utlåtandets föredragning anförde:

Herr PAULI: Herr talman! Med avseende å föredragningen av sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2 får jag hemställa,

att detsamma må företagas till avgörande på det sätt, att först föredragas i den ordning, vari de i utlåtandet förekomma, utskottets i motiveringsform gjorda uttalanden under de skilda, med överskrifter försedda men onummerade avdelningar, som börja å s. 66 i det tryckta utlåtandet, varvid texten icke må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

att vid behandlingen av den del av utlåtandet, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; samt

att sedan utlåtandet blivit på angivet sätt genomgått, utskottets hemställda föredrages.

Vad herr Pauli sålunda hemställt bifölls.

I enlighet härmed föredrogos nu

*Utskottets uttalanden under avdelningen Förslaget i allmänhet; avlöningssystemet; särskilda förutsättningar för en reform i närvarande läge av avlöningssystemet för prästerna, m. m.*

Herr PAULI: Herr talman! Tillsammans med två andra ledamöter av detta sammansatta utskott har jag tillåtit mig att foga en reservation till utskottsutlåtandet. Denna reservation går, som kammaren torde ha funnit, ut på avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 204 och alltså på bifall till de motioner som ha yrkat i denna riktning.

Jag tror att i själva verket den siffermässiga proportionen av tre reserver inom ett utskott på 16 ledamöter inte avspeglar det verkliga förhållandet när det gäller riksdagsledamöternas uppfattning i denna fråga. Detta ha vi ju redan kunnat få en föreställning om genom vote-

ringsresultatet i andra kammaren, där propositionen visserligen bifölls, men mot en mycket stark minoritet. Hur det kommer att gå i denna kammare, kan jag ju inte profetera om. Det finns emellertid, anse reservanterna, mycket starka skäl för att inte bifalla denna proposition. Dessa skäl ligga, som i reservationen framhålles, icke minst i tidpunkten för denna propositions framläggande och behandling i riksdagen.

Här har visserligen av utskottet erinrats om ett par lönefrågor, där riksdagen, på samma sätt som nu ifrågasättes, har inbjudits att fatta beslut i förväg, men ingen av dessa lönefrågor har på samma sätt som denna haft en omfattande och tydligen även djupgående psykologisk effekt.

Vi veta allesamman, att vi för närvarande söka bedriva en s. k. stabiliseringspolitik i detta land och att olika kretsar av arbetare och tjänstemän ha inbjudits att ansluta sig till denna politik genom att avstå från att begära förbättrade löneförmåner. Detta har också i mycket stor utsträckning skett; förhandlingarna äro, som vi veta, ännu inte avslutade. Men i detta ganska laddade läge, då man kan förstå att avhållsamheten från löneanspråk inte överallt omfattas med någon särskild förtjusning, kommer nu det här förslaget, som går löst på i runt tal 10 miljoner kronor i nya utgifter, och det är ju ganska begripligt, om detta vållar en del irritation.

Även bland dem, som känna sig illa berörda, kan man säkert möta den uppfattningen, i den mån de ha satt sig in i den här frågan, att ingen rimligen kan ha något att invända mot att man rationaliserar lönesystemet för prästerna, utan att det är någonting som i hög grad är behövt, eftersom detta system fortfarande är synnerligen invecklat och bygger på föråldrade grunder. Rationalisering är alltså nyttig, förenkling är rekommendabel. Men förslaget innefattar inte bara en rationalisering och teknisk förenkling. Det innebär också faktiskt löneförbättring för olika kategorier av prästerliga befattningshavare, och ingalunda bara för de lägre och mindre väl ställda,

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

utan också för de högsta, för topparna inom den kyrkliga karriären. På toppen befinna sig, som vi veta, biskoparna och ärkebiskopen. Jag skall inte här inbjuda till någon diskussion, huruvida det är riktigt att göra som utskottet har gjort, nämligen att i enlighet med prästlönekommitténs förslag jämställa biskoparna i lönehänseende med landshövdingarna. Man kan visserligen säga att det är en tradition — sedan 1860-talet, om jag inte minns fel — att göra så, men tiden har ju inte stått stilla under de år som ha gått. Det har skett en kraftig utveckling inom länsstyrelserna och i fråga om landshövdingarnas arbetsuppgifter, medan en motsvarande utveckling — jag tror jag vågar säga detta som lekman — inte kan konstateras i fråga om biskopar och domkapitel.

Även för andra befattningshavare inom det prästerligaståndet ifrågasätts här mer eller mindre betydande löneökningar, och vi, som anse att riksdagen bör avslå förslaget och uppskjuta hela frågan, ha ingen anledning att fördjupa oss i någon detaljdiskussion angående det berättigade i motiven för dessa löneställningar. Men det må vara tillåtet att i korthet erinra om att lönekommittén och utskottet som närmaste bakgrund för kyrkoherdarnas och komministrarnas löneställningar ha tagit läroverkslärargrupporna lektorer och adjunker. Därvid har lönekommittén nödgats föra ett ganska egendomligt resonemang när den säger: »Det skulle möjligen kunna göras gällande att en sådan löneavvägning vid den prästerliga befattningen vore väl hög, särskilt i betraktande av de för närvarande högt ställda kraven på lärdomsmeriter vid lektorstjänst och den därmed förbundna längre och kostsammare utbildningen. Kommittén kan dock icke finna en sådan invändning befogad. De speciella kvalifikationskraven för lektorstjänst motsvaras för kyrkoherdetjänstens del av icke mindre betydelsefulla krav av annat slag. De senare hänföra sig i viss mån till den större bundenheten vid tjänstgöringen året runt men i övrigt till den mera framträdande mångsidigheten i arbets-

uppgifterna, det pressande i det offentliga framträdandet och, framför allt, det större måttet av självständighet i tjänsteverksamheten.» Nog förefaller det mig, som om det vore ganska svårt att här finna en verklig jämförelsegrund. Man kan, såsom man brukar göra i fall sådana som detta, säga att man vid lönesättningen av en tjänst särskilt tänker på den utbildningstid och utbildningskostnad som staten själv kräver av vederbörande, och då tar man hänsyn till detta vid utmätandet av lönen. Det är ju ett rimligt resonemang. Men nu ser lönekommittén den vetenskapliga utbildningen i sammanhang med bundenheten vid tjänstgöringen och en del andra saker. Jag vill inom parentes påpeka att här också föreligger ett förslag om semester, som ju skulle göra denna tjänstgöring mindre bunden. Vad beträffar det pressande i det offentliga framträdandet har jag inte kunnat underlåta att bli litet förvånad över vad som säges därom. Mig har det alltid förefallit, som om de, som känna sig kallade att bli präster, inte borde känna det så förfärligt pressande att framträda offentligt som präster, och för resten vet den, som har gjort erfarenheten att sitta i en kateder inför en klass att det kan vara rätt pressande det också för sådana lärare, som kanske inte av naturen ha disciplinens gåva i lika hög grad som andra. Jag menar med andra ord att det här gäller inkommensurabla ting. Om vi nu skola hålla oss till utbildningstid och utbildningskostnad, vad bli då prästerna närmast jämförliga med för kategorier? Jo, närmast med läroverksadjunkterna. En filosofie magister och en teologie kandidat äro något så när jämförliga i fråga om studietid och studiekostnader. När man nu vill låta kyrkoherdelönerna skjuta upp över adjunktslönerna med åtskilliga lönegrader, saknar man fast mark under fötterna, och man har därför tillgripit den sorts konstruktioner, som lönekommittén inlåtit sig på och på vilka jag här har givit ett litet prov.

Emellertid är det inte sådana här detaljer som ha varit väsentliga för reser-  
vanternas ståndpunktstagande. Det vä-

### Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.

sentliga har — jag upprepar det — varit hänsynen till att vi befinna oss vid en tidpunkt, som inte är lämplig för ett bifall till propositionen.

Vidare är det så, att en hel rad frågor, som mycket nära sammanhånga med prästavlöningsfrågan, fortfarande inte äro tillräckligt utredda, men det säges i propositionen och i utskottsutlåtandet, att dessa frågor böra tagas upp och lösas så fort som möjligt, när väl den här frågan är avklarad. Om man nu endast skall fatta ett principbeslut — och det är ju det vi inbjudas att göra — har man mycket svårt att begripa, varför det skall vara så bråttom och varför man inte lika gärna kan vänta, till dess behövliga utredningar ha skett beträffande pastoratsindelningen, beträffande det därmed sammanhängande stiftsbandet, beträffande de ändringar i prästvalsbestämmelserna, som erfordras för att tvångsförflyttning av präster skall kunna göras praktiskt nyttig och även, skulle jag vilja säga, en något mer ingående utredning beträffande finansieringen. På den sistnämnda punkten anger propositionen olika alternativ utan att man får närmare klart för sig, hur frågan egentligen skall lösas.

Vi ha alltså menat att det med hänsyn till behovet av dessa ytterligare utredningar inte kan skada att man vilar på hanen i stället för att skynda i väg med principbeslut nu.

Till grunderna för att gå emot ett sådant beslut vill jag tillägga ytterligare en sak som nämnes i reservationen, nämligen att en tjänsteförteckningskommitté tillsattes i våras, kort tid efter det att den här propositionen hade framlagts. Jag vill inte påstå att framläggandet av propositionen står i något nödvändigt motsatsförhållande till tillsättandet av denna kommitté, och jag vill inte alls beskylla vederbörande statsråd för att ha handlat inkonsekvent — åtminstone inte till formen. Men man kan ju knappast undgå att tänka sig, att om det här förslaget godtogs av riksdagen, denna tjänsteförteckningskommitté, som skall granska löneplaceringarna för olika statliga befattningshavare, kommer i en rätt

besvärlig ställning gentemot vissa grupper av befattningshavare, som då kunna säga, att de, eftersom riksdagen har godtagit lönegradsplaceringar för prästerna, önska att man tar hänsyn till detta vid förslag och beslut om deras egna löneplaceringar. Jag tror inte man behöver frukta att inte bli sannspådd, om man förutsäger att något sådant kommer att ske, och det blir inte så roligt för tjänsteförteckningskommittén att befinna sig i den situationen. Detta är alltså ännu ett skäl för uppskov.

Vad är det å andra sidan för någonting som motiverar att man nu fattar inte bara ett principbeslut om att prästerna skola inplaceras i den civila löneskalan, utan ett detaljerat beslut om var de skola stå på denna skala och alltså hur mycket de skola ha betalt? Vad vinner man med ett sådant beslut? Ja, prästerna själva vinna ju ingenting för tillfället, eftersom beslutet inte skall realiseras förrän någon gång i framtiden, och när denna tidpunkt inträffar, veta vi inte. Vi veta att det inte kan ske förrän lönestoppet är avvecklat, men vi veta inte, hurudan den allmänna ekonomiska situationen är vid den tiden. Det är inte säkert att tiden är mogen för ett riksdagsbeslut i den här riktningen vid lönestoppets avveckling. Vi äro nog inte över lag lika optimistiska som herrarna i prästlönekommittén, som ha sagt att den tendens beträffande skatteunderlagets utveckling, som framträtt under senare år, kan vara en grund för en förtröstan om, att det inte blir några kastningar och omslag. Detta torde kunna betecknas som en överdriven optimism.

Vi veta alltså ingenting bestämt om när den tid kommer, då principbeslutet kan omplanteras i verklighetens mark, men naturligtvis är det en fördel för prästerskapet att få löneplaceringarna beslutade i princip, ty förr eller senare inträde ju då den tid, när riksdagen avfordras ett bekräftande.

Vad vinner man utöver detta, att prästerna kunna känna sig lugnade och hugnade i denna förvissning? Jo, säges det, man vinner att hela prästlöneren reformen kan påskyndas genom att man på detta



**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

sätt tar den i två etapper. Jag har svårt att bedöma, hur lång tid som verkligen skulle gå förlorad, om man sökte lösa även de övriga utredningsproblemen. Men, säges det vidare, framför allt vinner man att man kan kombinera löne-regleringen med en förflyttningsbestäm-melse. Genom en tvångsförflyttning kan man möjliggöra en pastoratsreglering genom vilken man slipper bibehålla de alltför små pastoraten, vilka även utskottet önskar få bortreglerade genom en ny kyrklig indelning. Men så länge det här förblir ett principbeslut utan bekräftelse, träder ju varken löne-regleringen eller tvångsförflyttningen i kraft. Följaktligen kan inte denna praktiska nytta inkasseras i fråga om en nyregle-ring av pastoratsgränserna, och för övrigt erkännes det ju såväl av lönekommittén som av Kungl. Maj:t och utskot-tet att, för att denna förflyttningsbe-stämmelse skall kunna avkasta någon praktisk nytta, prästvals-lagen först i viss utsträckning måste ändras. Den saken måste alltså göras, innan tvångsförflytt-ningen kan bli till nytta för pastorats-regleringen. Jag frågar på nytt: Varför är det då så brått, varför måste vi be-sluta detta i dag, när det ändå är så pass mycket som man måste avvakta?

Jag kan inte finna, herr talman, att de skäl, som ha anförts för att riksdagen nu skulle fatta ett principbeslut och därmed kanske i hög grad irriterade stäm-ningen under lönestoppstiden äro bär-kraftiga. På grund av de argument, som jag här har tillåtit mig att anföra, ber jag att få yrka bifall till den av mig och två andra utskottsledamöter till ut-låtandet fogade reservationen.

I herr Paulis yttrande instämde her-rar *Näsström*, *Einar Persson* och *Dam-ström*, fru *Sjöström-Bengtsson* samt her-rar *Johannesson*, *Nerman* och *Einar Eriksson*.

Statsrådet herr **QUENSEL**: Herr tal-man! Jag ber att till en början få tacka utskottet för det stora intresse, som där ägnats åt denna fråga, och för den mång-

sidiga belysning utskottet givit de olika problemen, samt för den förståelse för propositionens syfte, som utskottets hemställan innebär.

Prästernas löneförhållanden likna ej någonting annat. Det rör sig här om en hel vetenskap, och systemet är till den grad invecklat och föråldrat, att det i praktiska sammanhang är ytterst svårt att överblicka. Jag ber att som exem-pel få i korthet ange, hur en kyrkoher-delön är beskaffad.

Kyrkoherden har i botten något som kallas för »reglerad lön». Denna består av dels ett s. k. grundbelopp och dels en serie s. k. fyllnadsbelopp. Grund-beloppet utgör i regel 4 000 kronor. Fyllnadsbeloppen äro tre, nämligen, för det första, fyllnadsbelopp för folk-mängd, för det andra, fyllnadsbelopp för areal i land och, för det tred-je, fyllnadsbelopp för särskilda för-hållanden i pastoratet. Det sista belop-pet består av en stor mängd poster, ex-empelvis för duplikation i predikoskyl-digheten, för betungande expedition, för bostads avlägsna belägenhet, för besvär-liga färdvägar, för besvärliga tjänstere-sor, för pastoratets geografiska beskaf-fenhet — om det är sönderskuret av ett större antal sjöar — o. s. v. Ett maxi-mum är emellertid satt för den regle-rade lönen; den får ej överstiga 8 000 kronor. Utöver den reglerade lönen åt-njuter kyrkoherden fri bostad utan åsatt värde och — i brist på tjänstebostad — hyresersättning. Men vidare har han en ytterligare serie tilläggsposter: provis-orisk tilläggs-lön, reseanslag, bidrag till bostadens uppvärmning, ödebygdstill-lägg, dyrtidstillägg, kristillägg och pro-visoriskt lönetillägg. Utöver fler eller färre av dessa inemot ett 40-tal lönepos-ter kan han också ha s. k. kommunalt tillägg, och han kan även uppbära av-komst av en s. k. prästlönedonation. — Det är, som framgår av det sagda, inte precis någon lätt uppgift att fastställa lönen för de särskilda kyrkoherdarna, och med de löpande ärendena på detta område sysselsätta sig ett statsdepar-te-ment, två centrala ämbetsverk och 25 lokala myndigheter — nämligen domka-

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

pitel och stiftsnämnder — samt därtill åtminstone 15 000 kommunalt verksamma människor i landet. Området är kanske den allra bästa biten av svenskt krängelväsen.

I början av år 1946 tillsattes en kommitté, som fick till uppgift att åstadkomma ett det statliga lönesystemet i övrigt liknande lönesystem för prästerskapet. Ordförande i kommittén är landshövding Westling i Karlstad, ledamöter riksdagsmännen Mårtensson i Uddevalla och Rubbestad, två präster och ett kammarråd. Kommittén framlade hösten 1948 ett principbetänkande, varinighet nåtts på alla väsentliga punkter.

År 1945 hade en kommitté tillsatts för översyn av statstjänarnas löneförhållanden i allmänhet. Prästlönekommittén hade ju en mera invecklad uppgift — nämligen att översätta ett föråldrat och oöverskådligt system till ett nytt, efter moderna principer anordnat sådant. Det är därför förklarligt att prästlönekommittén, som ju också blev tillsatt senare, icke kunde bli färdig ens med sitt principbetänkande, förrän 1945 års kommittés arbete redan nått sitt slutliga resultat genom den av 1947 års riksdag antagna nya löne regleringen för statstjänarna. Prästerna kommo sålunda på efterkälken. Deras löneproblem var visserligen i huvudsak en rationaliseringsfråga, men genom 1947 års allmänna löneförbättringar blev det även en lönefråga i vanlig bemärkelse.

Den proposition, som nu framlagts för riksdagen, innebär i huvudsak en hemställan om riksdagens godkännande av ett prästerligt avlöningssystem, som i görligaste mån överensstämmer med de allmänt antagna löneprinciperna. Regleringen berör något över 3 000 präster, huvudsakligen kyrkoherdar, till ett antal av 1 350, komministrar till ett antal av 880 och kyrko- och pastoratsadjunkter.

Jag vill också erinra därom, att båda de sista riksdagarna före detta år, då propositionen framlagts, nämligen 1947 och 1948 års riksdagar, i samband med beviljande av provisoriska lönetillägg för prästerna uttalat sin förväntan att

förslaget snarast möjligt framlades för riksdagen.

Jag anser mig böra i detta sammanhang lämna en översiktlig framställning i största korthet av propositionens huvudpunkter.

Propositionen innehåller ganska betydande avvikelser från kommittéförslaget. En nedjustering har skett i propositionen, i det en lägre lönegrad tillagts för såväl kyrkoherdar som komministrar, och inplaceringen i lönegrad vidtagits efter sparsammare principer än de av kommittén föreslagna. Propositionen intar sålunda en mellanställning mellan statskontorets ståndpunkt och den, som intagits av flertalet övriga myndigheter och av kommittén. I den offentliga diskussionen har stundom påståtts, att propositionen icke skulle tagit tillbörlig hänsyn till de hörda myndigheternas prutningar i kommittéförslaget. Härtill må anmärkas — jag bortser nu från de remissinstanser, som få anses representera specifikt kyrkliga intressen och som velat ge prästerna högre löneställning än kommittén föreslagit — att de avvikelser från kommittéförslaget, som föreslagits av myndigheterna, med undantag av statskontoret, i propositionen i huvudsak motsvaras av vidtagna nedjusteringar.

Enligt propositionen skulle normallönegraden för kyrkoherde bli Ca 29 eller lika med den av kommittén föreslagna lägsta lönegraden. I propositionen föreslås emellertid en två steg lägre lönegrad för de minsta pastoraten, alltså Ca 27. Kyrkoherdarna i de största pastoraten föreslås komma i Ca 31 eller Ca 33.

Högsta placeringen, Ca 33, motsvarar ungefär vad kyrkoherdarna i de största pastoraten nu ha. Också kommittén hade föreslagit dessa två lönegrader, Ca 31 och Ca 33, men med hänsyn till att en ny lägsta lönegrad införts i propositionen, blir inplaceringen enligt propositionen i dessa lönegrader långt sparsammare än enligt kommittén, så att i högsta lönegraden, Ca 33, endast 179 av de 1 350 skulle taga plats. Jag vill härvid nämna, att statskontoret, som från prä-

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

terlig synpunkt representerar lågvattenmärket, liksom propositionen har Ca 29 till normallönegrad. De övriga lönegraderna enligt statskontoret skulle vara två, nämligen Ca 26 och Ca 32.

Beträffande komministrarna hade kommittén föreslagit lönegraderna Ca 26, Ca 27 och Ca 28. Propositionen har tillagt en lägre lönegrad, Ca 25. Statskontoret hade komministrarna fördelade på Ca 24 och Ca 26. Riksräkenskapsverket hade föreslagit en enhetlig grad, Ca 27. I förhållande härtill har alltså propositionen medtagit en lönegrad högre, Ca 28, och två lägre lönegrader, Ca 26 och Ca 25. Med hänsyn särskilt till inplaceringarna i lönegrad, efter areal och folkmängd, innebär propositionen även här en märkbar förskjutning nedåt i förhållande till kommitténs förslag.

Det föreslås vidare en reglerad beföringsgång för adjunkterna, som börjar i Cf 18 och slutar i Ce 24. Löner regleringen omfattar dessutom några små kategorier präster, bland dem biskoparna. År 1936 godtog riksdagen likställigheten mellan landshövding och biskop, men i propositionen iakttages likväl en väsentlig skillnad mellan dessa kategorier, i det biskoparnas — här bortser jag från ärkebiskopen — representationsbidrag föreslås till hälften av landshövdingarnas.

Jag får i detta sammanhang ytterligare nämna, att den föreslagna löneavvägningen gjorts från den utgångspunkten, att särskilda förmåner ej få förekomma. Sålunda skall förbudet för präst att mottaga särskild ersättning för honom på grund av tjänsten åliggande för rättningar ovillkorligen upprätthållas. Men inte heller några s. k. kommunala tillägg eller avkomsten av prästlönedonationer skola få åtnjutas.

I propositionen föreslås vidare, att det prästerliga tjänste- och familjepensionsväsendet skall ordnas i nära överensstämmelse med vad som gäller för befattningshavare i statens tjänst. Familjepensioneringen blev redan genom riksdagsbeslut 1941 moderniserad.

Merkostnaden för löner regleringar har beräknats till omkring 9,4 miljoner kro-

nor, varav 1,8 miljoner falla på pensionerna. Vidare belöpa sig cirka 2,6 miljoner på särskilda bostadsersättningar och sociala förmåner som prästerskapet såsom icke tillhörande det statliga lönesystemet hittills icke åtnjutit. För den egentliga löner regleringen kunna således beräknas cirka 5 miljoner kronor. Då de särskilda förmånerna icke gjorts till föremål för bedömning i propositionen utan få anstå till den proposition, som till en senare riksdag kan komma att framläggas, är det *nu* fråga om framtida kostnader till belopp om cirka 6,8 miljoner kronor, varav som sagt cirka 5 miljoner kronor på själva löner regleringen och 1,8 miljoner på pensionerna.

De genomsnittliga löneförhöjningarna för prästerna kunna i grova drag karakteriseras såsom föranledda av dels det förhållandet, att lönerna nu bli dyrtortsgrupperade, dels därav, att ålders tillägg införas, vilket de ordinarie prästerna för närvarande inte ha.

Kostnaden kommer — till en mindre del — att betalas med överskottsavkastning från prästerliga avlöningstillgångar men i övrigt belasta den kyrkligt-kommunala beskattningen, dels i form av någon ökning av de s. k. församlingsavgifterna i sådana pastorat, som på grund av sitt större skatteunderlag icke äro berättigade till skatteutjämningsbidrag från kyrkofonden, dels genom en höjning av allmänna kyrkoavgiften med 5 à 6 öre per skattekrona. Allmänna kyrkoavgiften skulle härmed komma upp till ungefär samma öretal per skattekrona, eller 15, varmed denna avgift utgick för år 1943. I år utgör den 9 öre och i fjol utgjorde den 10 öre.

Reservanterna ha uttalat en farhåga för att 1949 års tjänsteförteckningskommittés blivande arbetsresultat skulle föregripas genom det nu ifrågasatta principbeslutet om prästernas lönegrads placering. Häremot får jag erinra om följande. På föredragning av dåvarande finansministern Wigforss beslöt Kungl. Maj:t den 13 maj innevarande år att tillsätta ifrågavarande tjänsteförteckningskommitté. Enligt föredragandens tanke borde ett nära samarbete ske mellan

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

denna kommitté och pågående andra utredningar rörande särskilda gruppers lönegradsplacering. Redan slutförda sådana utredningar borde överlämnas till kommittén för fortsatt beredning. Nya utredningar är sådant hänseende genom speciella organ borde i möjligaste mån underlåtas.

Detta var den 13 maj. Strax förut — den 1 april — hade emellertid Kungl. Maj:t framlagt det nu föreliggande förslaget om lönegradsinplacering för prästerna. Det måste väl då också förutsättas, att dessa två i tiden varandra så närliggande beslut icke strida mot varandra. Jag får härjämte åter erinra om att förslaget beträffande prästerna allenast avser ett överförande av dessa befattningshavare på det allmänna statliga lönesystemet och detta på den punkt inom den nu gällande löneskalan, som i stort sett svarar mot prästernas hittillsvarande löneställning. Givetvis kunna allehanda spekulationer göras om att ett beslut *nu* i prästlönefrågan skulle kunna inverka störande på tjänsteförteckningskommitténs framtida förhandlingar med organisationerna för andra jämförbara personalgrupper, men jag tror verkligen, att tjänsteförteckningskommittén skall visa sig fullt kapabel att självständigt och objektivt pröva de personalgruppers tjänsteförhållanden, som komma under kommitténs bedömande.

Reservanterna ha vidare uttalat som ett skäl mot beslut vid nuvarande tidpunkt i prästlönefrågan, att de indelnings- och organisationsfrågor, som bl. a. med hänsyn till den nya kommunindelningen kunna bli aktuella på det ecklesiastiska området, visserligen icke kunna lösas utan att prästerna, på sätt i propositionen föreslås, bli förflyttningskyldiga, men inte heller förrän ändring av bestämmelserna om tjänstetillsättningar kommit till stånd, och att sådan ändring förutsätter en föregående utredning. Vidare behövdes en utredning i stiftsbandsfrågan.

Härtill ber jag få anmärka, att visserligen böra dessa utredningar äga rum, men det fortsatta arbetet i kommittén tar

sin rundliga tid, och det synes troligt att de nu ifrågavarande utredningarna skola kunna bedrivas parallellt och komma till resultat inom en ej alltför avlägsen framtid. Att å andra sidan sätta i gång med dem utan principbeslut om en löneställning för prästerna, som kan förutsättas få dem att gå in på nytt lönesystem med förflyttningskyldighet, synes föga meningsfullt. Skulle de nuvarande ordinarie prästerna vidbliva det nuvarande systemet, dröjer det ju en mansålder framåt, innan något slags rationalisering av pastoratsindelningen kan genomföras. Jag kan därför ej finna annat än att utskottets majoritet riktigt bedömt behovet av att nu fatta principbeslutet.

Sammanfattningsvis ber jag få understryka, att det här icke rör sig om något brytande av lönestoppet. Kommitténs förslag till lönereglemente m. m. kan ej bli färdigt än på länge. Riksdagen har i sin hand att, eftersom det måste fattas ytterligare beslut från riksdagens sida, bestämma tidpunkten för ikraftträdandet. Inte heller föreligger från regeringens sida någon avsikt att framlägga förslag om genomförandet av löneregleringen förrän efter lönestoppets upphörande.

Vidare vill jag understryka, att behovet av beslut i principfrågorna redan nu är motiverat främst därmed, att det fortsatta kommittéarbetet och utredningsarbetet i övrigt skall ha en fast utgångspunkt för att det ej skall riskera att bli fruktlöst. Skulle nämligen *hela* frågan sedermera framläggas för riksdagen i ett gemensamt sammanhang, och riksdagen då *ej* godtoge huvudprinciperna — till vilka höra lönegradsbestämningarna och inplaceringen i lönegrad — ja, då måste arbetet i väsentliga delar rivas upp på nytt och resultatet bleve, att frågan ej kunde bli löst kanske på flera år efter det lönestoppet upphört, och att alla organisations- och indelningsfrågor av större betydelse måste ställas på framtiden.

Allra sist i detta sammanhang vill jag erinra därom, att grupper, som vid 1947 års lönereglering kommo på efterkälken,

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

fått röna från statsmakternas sida ett vida större tillmötesgående än som någonsin ens ifrågasatts beträffande prästerna. Med avseende på dessa andra grupper har nämligen, som utskottet också anmärkt, beslutet icke ens i fråga om det slutliga genomförandet gjorts beroende av lönestabiliseringspolitikens avveckling. Talet om att prästerna genom principbeslutet skulle erhålla ett bättre utgångsläge beträffande tiden efter stabiliseringspolitikens avveckling än andra grupper i samhället saknar därför fog, enligt vad jag kan förstå.

**Herr LARSSON, SVEN:** Herr talman! Jag kunde ju instämma med her Pauli och hans medreservanter däri, att man kunde tänka sig en något lämpligare tidpunkt för framläggande av en proposition med sådant innehåll som den riksdagen nu har att ta ställning till. Detta är ju också reservanternas huvudsakliga skäl för att riksdagen nu skall avslå den föreliggande propositionen. Då emellertid utskottsmajoriteten ändå har ansett sig böra föreslå riksdagen att nu fatta ett principbeslut, är det alldeles klart att vi också anse, att synnerligen starka skäl tala för att ett sådant beslut fattas.

Jag anser mig till en början böra erinra om att det är snart 40 år sedan prästerskapets löner senast reglerades. Statsrådet har nyss framhållit, hur besvärligt hela detta lönesystem är med alla de tillägg och alla de nya bestämmelser, som under årens lopp kommit till. Detta gör de prästerliga avlönings- och pensionsbestämmelserna så pass invecklade, att det, som någon sagt, snart är endast några speciellt sakkunniga, som över huvud taget kunna komma till rätta med dem. Under årens lopp ha ju också åtskilliga kommittéer arbetat för att få fason på ett förslag, som kunde föreläggas riksdagen, men det har inte lyckats. Redan 1929 sades det ifrån, att det prästerliga löneväsendet hade svällit ut till ett system, som det vore förbehållet endast ett fåtal experter att fullständigt behärska.

I fråga om det förslag som nu föreligger har det vid flerfaldiga tillfällen sagts ifrån, att det här endast gäller att fatta ett principbeslut. Ingen har egentligen ifrågasatt, att denna lönereglering skulle träda i kraft, så länge som det nuvarande s. k. lönestoppet varar, en sak som ju också utskottet synnerligen kraftigt understryker. Det har även sagts ifrån, att för att detta beslut skall få laga kraft, fordras det ett nytt riksdagsbeslut. Nog tycker jag att detta vore garantier nog, så att riksdagen nu skulle kunna godkänna principen för prästernas avlöning. För övrigt har väl riksdagen i lönefrågor under de senaste åren fattat åtskilliga beslut, där ikraftträdandet skulle ske senare. Jag erinrar om övningsläraarnas lönefråga, där man från riksdagens sida sannerligen inte ålade sig någon återhållsamhet, utan där det bara var fråga om vem som vid det tillfället kunde bjuda mest. Jag erinrar också om kyrkomusikerna — prästernas medhjälpare, kan man säga. Ingen hade väl något att invända mot att ett riksdagsbeslut fattades för deras vidkommande. Det beslöts också här att ikraftträdandet inte skulle ske förrän 1950. Dessutom har ju i år riksdagen beslutat att ge universitetsprofessorerna en rätt avsevärd löneförbättring. Man kallade det visserligen endast för en provisorisk åtgärd, men en provisorisk åtgärd förutsätter man ju i alla fall så småningom skall ersättas av något mera stadigvarande. I vilket fall som helst rörde det sig för det fåtal anställda, som det där gällde, om ett rätt ansenligt belopp. Jag kan slutligen erinra om att riksdagen själv för något år sedan beslöt att möjligen en gång i framtiden riksdagsmännens löner skulle komma att höjas.

Det torde således inte vara någon obehagligt, att vi i flera fall fattat beslut av den art, som nu föreslås. Man kan ju också kanske säga att tillsättandet av 1946 års prästlönekommitté var en följd av 1945 års lönekommitté, vars betänkande föranledde 1947 års allmänna lönerreglering, och att man således förutsatte, då prästlönekommittén tillsattes,

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

att prästernas lönefråga skulle komma upp till behandling kort tid efter beslutet om 1947 års allmänna löneroglering. Jag tycker, att då man tog 1947 års allmänna löneroglering, borde man nu kunna fatta ett principbeslut beträffande den kategori av tjänstemän, som det här gäller. Då riksdagen ju varit alldeles särskilt enveten, när det gäller att få fram detta förslag, är det kanske ej för mycket att visa statsrådet någon speciell tacksamhet för att han så pass snabbt effektuerat riksdagens upprepade beställningar.

Jag vet mycket väl, att när man inte vill en sak, och det pågår en utredning, så är det ganska vanligt, att man bara hänvisar till denna utredning, ty det är ju ett ganska bekvämt sätt att få ett sådant motiv för avslag på en framställning. Men beträffande det här förslaget ligger det litet annorlunda till än i andra fall. Sedan 1946 års prästlönekommitté tillsattes, har riksdagen två gånger ansett sig böra framhålla angelägenheten av att kommitténs arbete påskyndades, så att propositionen kunde föreläggas riksdagen. De ekonomiska förhållandena äro kanske något annorlunda nu än vad de voro 1946 och 1947, men skillnaden torde inte vara större än att riksdagen bör, enligt min mening, ha ganska svårt för att nu avvisa det förslag, som den så enträget anhållit om.

Reservanterna ha i sak egentligen inte någonting att invända mot det föreliggande förslaget eller mot vad som där föreslås. De ha över huvud taget inte ingått på någon realprövning av vad som föreslås i propositionen. Jag vill erinra om att inom utskottet har inte förelegat något förslag om ändring av de föreslagna lönesatserna samt att, som jag förut sagt, riksdagen kommer att ännu en gång få ta ställning till detta förslag.

Man har också i dag talat om den prejudicerande betydelse som ett bifall till propositionen kunde komma att få. Jag tror emellertid att man på den punkten gör sig skyldig till ganska avsevärda överdrifter. Jag tror nämligen inte att exempelvis de, som fingo sina löner reglerade 1947, kunna åberopa denna lönerog-

lering för att nu sätta i gång en ny lönerogrelse, lika litet som beslutet om övningslärarnas och kyrkomusikernas löneroglering kan åberopas. Dessutom kan jag erinra om att de grupper, som nu återstå i lönehänseende oreglerade, äro ganska få.

I debatten om prästlönerna ha givetvis och alldeles riktigt kostnaderna kommit att spela en stor roll; man har pekat på de närmare 10 miljoner kronor, som ett genomförande av förslaget skulle komma att medföra i ökade statsutgifter. Jag vill gent emot detta bara i korthet erinra om vad som för övrigt redan sagts från statsrådets sida, att kostnaderna för själva lönerogleringen röra sig om inte mera än 7,5 miljoner kronor. Det kanske inte är riktigt av mig att säga »inte mera än», ty 7,5 miljoner kronor är mycket pengar, men man bör komma ihåg, att av dessa 7,5 miljoner kronor falla omkring 2,5 miljoner på tjänstemannaförmåner, som innebära kostnadsersättningar eller äro av, som det heter i propositionen, social karaktär och varav prästerna i likhet med statstjänstemännen i allmänhet böra göras delaktiga. Det återstående beloppet, 5 miljoner kronor, representerar ju inte heller i sin helhet direkta statsutgifter, ty i beloppet ingå också utgifter för tjänstemannabostäder.

Statsrådet framhåller att kostnadsökningen till väsentlig del beror på det statliga lönesystemet, d. v. s. löneklassuppflyttningar och dyrortsgraderade löner. Han anför vidare, som jag tror med full rätt, att det är först och främst de sämst avlönade, som komma att få sin reallönstandard höjd, och det är, tycker jag, någonting som åtminstone alla de i lönehänseende eftersatta borde vara belåtna med.

Själva lönesystemet är det kanske inte skäl för mig att gå närmare in på, ty som jag förut sade, ha reservanterna i stort sett ingenting att invända mot vad som föreslås i propositionen. Jag måste emellertid säga, att jag har litet svårt att förstå, när en kyrkoherde i en församling på mellan 30 000 och 40 000 invånare jämställs i lönehänseende med en lektor i en kommunal mellanskola, att någon

## Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.

över huvud taget kan tala om att denne kyrkoherdes lön skulle vara för hög.

Övriga tjänsteinnehavares löner skall jag inte närmare uppehålla mig vid, ty det har redan andra talare gjort. Men utskottet har i ett hänseende gjort en ändring av Kungl. Maj:ts förslag, och den gäller komministrar med till arealen stora tjänstgöringsområden. Det är framför allt fråga om komministrar uppe i våra nordligaste stift. I propositionen föreslås en viss förbättring för komministrar med s. k. eget tjänstgöringsområde. Enligt utskottets mening finns det goda skäl för att låta alla komministrar i dessa till ytvidden stora församlingar få del av denna förbättring. Men efter vad vi kunna finna, ha komministrar utan s. k. eget tjänstgöringsområde en minst lika pressande och besvärlig tjänstgöring som de som ha eget tjänstgöringsområde. Enligt vårt förmenande böra därför dessa grupper jämställas i lönehänseende. Jag vill erinra om att denna uppflyttning, om riksdagen skulle följa utskottets förslag, endast skulle beröra 30 av landets 880 komministrar, och ökningen av totalkostnaderna kommer att bli så pass blygsam som 31 000 å 32 000 kronor. Under behandlingen av detta ärendet uppvaktades utskottet av representanter för prästerna från dessa ödemarksområden, och vad de hade att anföra om sin tjänstgöring gjorde, tror jag, på utskottet eller åtminstone på mig personligen ett mycket starkt intryck. De hade givetvis även andra önskemål att komma med än att dessa komministrar skulle uppflyttas, men det är egentligen saker, som riksdagen i detta sammanhang inte kan göra någonting åt. Men jag tycker ändå att det finns skäl att här nämna ett av dessa önskemål, nämligen att stiftsbanden lossas något, så att prästerna uppe i dessa områden få ansökningsrätt till hela riket eller få samma rätt som prästerna på Gotland, vilka efter tio års tjänstgöring få en sådan ansökningsrätt till hela riket. Befordringsmöjligheterna uppe i Norrland äro utomordentligt dåliga. I Luleå stift finnas icke mindre än 78 komministrar och 57 kyrkoherdar. Jag skulle tro att det måste verka en liten

smula betungande för dessa tjänstemän att veta, att de kanske hela sitt liv måste stanna som komministrar i en ödemarksförsamling uppe i Norrland. Jag skulle också tro att ett bifall till utskottets förslag på den här punkten kan ha en viss inverkan på rekryteringen där uppe; många präster skulle söka dit, om de över huvud taget visste, att de hade möjlighet att, om de så önskade, någon gång komma därifrån. När frågan om stiftsbanden en gång kommer upp, tror jag att det skulle vara ett förstarangsintresse att stiftsbanden åtminstone mjukas upp, särskilt med tanke på förhållandena uppe i de nordligaste stiftet.

Jag tror, herr talman, att jag med detta har angivit de skäl, som utskottet haft, när det föreslagit den av mig nu berörda ändringen av Kungl. Maj:ts förslag.

De ordinarie prästerna, kyrkoherdar och komministrar, har statsrådet nyligen talat om, och jag har där ingenting att tillägga. Men i fråga om biskoparna vill jag säga några ord, därför att det har under debatten gjorts invändningar mot att även dessa högt avlönade tjänstemän komma att få en löneförbättring.

Biskoparna ha ju sedan långa tider tillbaka varit jämställda i lönehänseende med landshövdingarna, och senast 1936 var denna fråga uppe. Kungl. Maj:t hade då föreslagit att biskoparnas avlöningsbelopp skulle anknytas till den gällande lönesättningen vid landshövdingetjänsterna. Första lagutskottet — som i alla fall under tidernas lopp tycks ha varit ganska välvilligt inställt mot prästerskapet, fast det nu ser litet annorlunda ut — sade då, att utskottet, utan att inlåta sig på några jämförelser mellan biskoparnas och landshövdingarnas särskilda uppgifter, fann de för biskoparna föreslagna lönebeloppen lämpliga. Riksdagen instämde i detta. Det var således meningen att biskop och landshövding i lönehänseende skulle vara likställda.

Likställigheten mellan biskopar och landshövdingar i löneavseende varade fram till år 1947 då landshövdingarna fingo sina löner höjda och biskoparna således blevo efter i löneutvecklingen. Att den gamla likställigheten nu åter-

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

ställes, torde inte vara så märkvärdigt. Ingen torde kunna påvisa att det har skett någon förändring i fråga om biskoparnas tjänsteåligganden under de gångna åren. Jag har därför svårt att förstå, hur man nu skulle kunna motivera att placera biskoparna i ett sämre löneläge än riksdagen tidigare tillerkänt dem. Riksdagen brukar ju inte förfara på det sättet.

Det föreslås nu att biskoparna skola få samma lönegradsplacering som landshövdingarna, men att deras representationsbidrag inte skall bli mer än hälften så stort som landshövdingarnas. Prästlönekommittén föreslog för sin del 12 000 kronor såsom representationsbidrag för ärkebiskopen, medan Kungl. Maj:t i propositionen föreslagit 9 000 kronor. Alla hörda myndigheter ha tillstyrkt det föreliggande förslaget i fråga om biskoparnas löner med undantag av statskontoret som ansett, att ärkebiskopen icke bör ha högre lön än övriga biskopar.

Även domprostarnas löneställning har varit föremål för åtskillig debatt. Statens lönenämnd har framhållit, att den förordade lönegradsplaceringen synes förhållandevis förmånlig. Statskontoret, som i regel brukar föra sparsamhetens talan, har däremot ansett det befogat att domprost tillerkännes en något bättre löneställning än kyrkoherde i högsta löneklassen. Statskontoret vill visserligen åstadkomma detta på så sätt, att domprost förutom inplacering i högsta kyrkoherdelönegraden skulle få ett särskilt befattningsarvode på 2 000 kronor. Men om man räknar ut vad detta innebär, finner man att det åtminstone i den lägsta löneklassen inte skulle medföra annat än att domprost skulle få praktiskt taget samma lön som nu föreslås. Att en domprost bör ha högre lön än en kyrkoherde, synas således alla vara överens om. I en domprosts uppgifter ingår, förutom att vara kyrkoherde i stiftskyrkan, att vara vice preses i domkapitlet och biskopens ersättare vid vissa för rättningar. Inom utskottet ha vi därför inte kunnat finna annat än att det förda resonemanget om domprostarnas lönegradsplacering är hållbart.

Jag vill sedan, herr talman, säga ett par ord om prästernas tjänstebostäder, ty på denna punkt har det förekommit en hel del diskussion. Det har varit olika uppfattningar om hur man egentligen bör lösa denna fråga. Enighet har visserligen rått om att tjänstebostad bör tillhandahållas, men man har på en del håll ansett att man i fråga om prästernas tjänstebostäder bör förfara på samma sätt som när det gäller folkskolläraernas bostäder, d. v. s. noga klassificera dem. Det föreliggande förslaget är emellertid åtminstone från vår sida sett att föredraga på grund av dess enkelhet. Jag är förvissad om att även om det till en början kan verka orättvist, kommer det nog att visa sig, att olikheterna mellan prästernas tjänstebostäder ganska snart komma att utjännas.

Jag skall inte ingå på frågan om prästernas semester. Det är kanske heller inte nödvändigt att här närmare utveckla betydelsen av att förflyttningsskyldighet införes. Enligt prästlönekommitténs mening kan man inte genomföra de andra förbättringar som nu behandlas, om inte förflyttningsskyldighet införes. Men det är väl å andra sidan heller ingen som tror att det skulle vara möjligt att införa förflyttningsskyldighet utan att samtidigt åtminstone säga ifrån, vilka förmåner som prästerna enligt den nya ordningen komma att få.

Då reservanterna tala om behovet av ytterligare utredning och förklara, att riksdagen bör vänta med det föreliggande förslagets genomförande, till dess att frågan om stiftsbandets uppmjukning lösts, nya prästvalsbestämmelser utfärdats, en ny pastoratsindelning beslutats o. s. v., vågar jag invända, att vi i så fall inte kunna hoppas att prästerna inom överskådlig tid skola få sina löner reglerade.

Reservanterna invända vidare mot det föreliggande förslaget, att en tjänsteförteckningskommitté tillsatts och att riksdagen inte genom ett beslut i dag om prästernas löner bör binda denna kommitté. Jag tror emellertid att denna sida av frågan kommer att upptas av en annan talare, varför jag inte skall



**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

ingå närmare på denna del av reservanternas argumentering.

Med dessa kommentarer ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr PAULI (kort genmäle): Herr talman! Jag har tillåtit mig att begära ordet för ett kort genmäle med anledning av att min ärade utskottskamrat herr Sven Larsson så ofta tryckte på det förhållandet, att riksdagen två gånger har efterlyst prästlönekommitténs förslag. Herr Sven Larsson sade, att riksdagen har visat sig särskilt enveten att få fram detta förslag. Han yttrade vidare, enligt vad jag också har antecknat, att han anser att riksdagen inte bör avvisa ett förslag som den själv har anhållit om.

Det är väl i alla fall inte riktigt att identifiera dessa två saker. Riksdagen har velat ge prästlönekommittén en påminnelse om att kommittén borde skynda sig. Att riksdagen beställt ett förslag från prästlönekommittén är emellertid en helt annan sak än att riksdagen därmed på något sätt skulle ha iklätt sig skyldighet att bifalla det förslag, som prästlönekommittén kunde komma med.

Jag har även talat med medlemmar av första lagutskottet, som ju är det utskott som på sin tid fick igenom dessa riksdagsuttalanden. Jag har därvid kommit till den uppfattningen, att de icke ha tänkt sig saken annorlunda än vad jag nu sagt.

Herr Sven Larsson hyste bekymmer för att de utredningar, som jag talade om och som vederbörande, som jag citerade, ansågo skulle kunna klaras ganska fort, skulle leda till att prästerna inte finge sina löner reglerade inom överskådlig tid. Jag tror inte så illa som herr Sven Larsson om dem som skola utföra dessa utredningar. De skola nog visa sig kapabla att klara av de erforderliga utredningarna relativt snabbt. Jag ber att få ge de män, som skola handha dessa utredningar, samma förtroendevotum som statsrådet Quensel gav tjänsteförteckningskommittén.

När det slutligen gäller frågan, huru-

vida det är motiverat eller ej att biskoparna skola ha lika hög lön som landshövdingarna, tvekar jag faktiskt om jag mot den föreslagna ordningen vågar anföra ett argument, som annars runnit mig i minnet. Jag läste nämligen i dagens nummer av Svenska Dagbladet ett uttalande, som var mycket kritiskt mot LO-ledningen och vari det hette: »Det ser ut som om LO-ledningen frestas att mildra medlemmarnas missnöje med det fortsatta lönestoppet genom grovt demagogiska och hädiska angrepp på prästerskapets lönefråga.» Man frågar sig om Svenska Dagbladet skämtar eller menar allvar, när tidningen talar om »hädiska angrepp». För min del vill jag alls icke vara hädisk, men när det gäller biskoparnas löner och representationsanslag tänkte jag mig från början göra en liten hänvisning till Skriftens ord om kaminen och nålsögat!

Herr LARSSON, SVEN (kort genmäle): Herr talman! Jag vill bara upprepa vad jag sade redan i mitt förra anförande, nämligen att prästlönekommittén tillsattes redan år 1946 och att riksdagen åren 1947 och 1948 har begärt, att kommittén skulle påskynda sitt arbete, så att förslag kunde föreläggas riksdagen. Kan det inte sägas vara en beställning?

Herr ÖHMAN: Herr talman! Vi äro inte precis vana vid att den nuvarande regeringen bedriver en politik som grundar sig på några fasta principer. Men den nu föreliggande propositionen går litet längre i fråga om avvikelser från vad som man kan uppfatta som regeringens grundlinje än någon tidigare. Den skär inte bara igenom regeringspartiets principiella program, som är kyrkans skiljande från staten, utan den står också i klar motsättning till vad som är regeringens praktiska politik för närvarande på det ekonomiska området.

Den allmänna och för arbetare och tjänstemän benhårda linjen är ju att inte tillåta någon som helst höjning av lönerna. Denna ståndpunkt har upprepat

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

gångar deklarerats av regeringen, och den fasthålls så hårt att statstjänarna sedan den 1 juli 1947 förvägrats att erhålla sin lagliga rätt till lönekompensation för prisstegringar. Detta drabbar statstjänare som för en ofta mycket låg lön utföra ett mycket värdefullt — och för samhället absolut nödvändigt — arbete, vilket man inte gärna kan påstå att prästerna i allmänhet göra. Det förefaller därför mig och det parti, som jag representerar, som om regeringen i första hand borde ha tänkt på dessa statstjänare i stället för på prästerskapet. Men det ligger tydligen regeringen fjärran. När det är fråga om att tillerkänna exempelvis en konduktör eller annan tjänsteman vid statens järnvägar, som kanske har 400—500 kronor i månadsinkomst, de tre procent som han enligt riksdagens beslut skulle ha haft redan 1947, då saknas statsfinansiella möjligheter och då hotas hela grunden för regeringens ekonomiska politik. När det är fråga om att ge anslag till den vetenskapliga forskningen, vänder regeringen bildligt talat på femöringen, klagar över det ekonomiska läget och håller anslagen på lägsta möjliga nivå. När det gäller att ge folkpensionärerna en rimlig dyrtidskompensation, uppträder man från regeringens sida på samma sätt och har bara ett bleklagt nej till svar på de berättigade önskemål som man från det hållet framför. Men att höja lönerna till prästerskapet med i genomsnitt 3 000 kronor per person och år stöter inte på några statsfinansiella svårigheter.

Som här tidigare påpekats skall enligt propositionen biskoparna erhålla ministerlöner, och kyrkoherdarna få i genomsnitt en lön som närmar sig 18 000 kronor om året plus de bostads- och andra förmåner som de åtnjuta. Detta är enligt min mening en utmaning mot en bred folkopinion och framför allt mot de arbetargrupper som genom statsmakternas ekonomiska politik tvingas att leva på svältgränsen.

Jag vill i detta sammanhang också erinra om att det ju för närvarande inte råder full sysselsättning bland prästerskapet. Enligt vad en tjänsteman i so-

cialstyrelsen häromdagen uttalade för en tidning som tillhör regeringspressen skulle man kunna skära ned antalet kyrkoherdar med något hundratal och samtidigt minska antalet komministrar avsevärt. Han pekade på att över 650 pastorat på landsbygden ha högst 2 500 invånare samt att prästerna i 300 av dessa pastorat endast ha omkring 1 500 själar att vårda, vilket ju måste betyda att dessa präster ha en ganska maklig tillvaro.

Det förefaller mig som om det vore mera angeläget för regeringen att ordna full sysselsättning åt prästerna än att lägga ned så stor omsorg för att genomdriva ett principbeslut om en löneförhöjning.

Nu anföres i propositionen att lönesystemet för präster och biskopar är föråldrat och därför bör moderniseras. Ja, det är nog obestridligt att lönesystemet är föråldrat, men är detta inte fallet för praktiskt taget alla som är inrutade i det nuvarande samhällets lönesystem?

För att få det hela en smula mera acceptabelt anföres i propositionen och i utskottets utlåtande att förslaget endast innebär ett principiellt ställningstagande. Några ekonomiska konsekvenser skall inte ett beslut medföra förrän stabiliseringspolitiken är genomförd. Meningen är således att riksdagen nu skall fatta ett beslut i princip, och sedan skall det hela ligga till sig i avvaktan på att sådana tider inträda då den nuvarande lönestoppspolitik inte längre skall tillämpas.

Denna krydda har tillfogats anrättningen för att göra den mera smaklig, men jag tror ändå inte att förslaget kommer att tilltala arbetarna och övriga mindre inkomstagare. Numera är det nämligen en ganska utbredd uppfattning, att regeringen är beredd att hålla det nuvarande lönestoppet så länge de nuvarande konjunkturen består, och att s. k. fria överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter skola tillåtas endast i ett annat konjunkturläge, d. v. s. när krisen på allvar kommer och arbetsgivarna tro sig ha förutsättning att pressa ned lönenivån. Senast i söndags för-

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

klarade finansministern att han inte inom överskådlig tid kunde tänka sig någon höjning av realinkomsterna för arbetarna och med dem jämställda. Enligt regeringens s. k. fyraårsplan förutses ju en höjning av reallönerna med högst en procent per år. Det är således väsentligt andra perspektiv som regeringen öppnar för prästerskapet än för andra statstjänare och arbetarklassens stora massa.

Det har med rätta påtalats från fackföreningshåll att prästerskapet om regeringens förslag går igenom ställes i en privilegierad ställning i jämförelse med andra. Prästerna skola nu medan vi ha högkonjunktur få garanterad en avsevärd standardhöjning när den s. k. stabiliseringspolitiken upphör och krisen sannolikt inträder medan andra löntagare inte erhålla några garantier alls utan snarare ha att motse en tid när det blir ännu svårare att bevara levnadsstandarden.

Gentemot argumentet att prästernas lönesystem är föråldrat vill jag bara påpeka att de flesta avtal som gälla på arbetsmarknaden inte heller äro anpassade till nuvarande förhållanden. Det är ganska många år sedan exempelvis metallarbetarnas avtal var föremål för en grundlig bearbetning, och det är ett känt faktum att de löner som stipuleras i metallarbetaravtalet inte alls motsvara de faktiskt utgående lönerna. Metallarbetarna skulle säkerligen hälsa med tillfredsställelse om de finge igenom en sådan förändring i avtalet att de nu utgående lönerna bleve avtalsbundna. Därigenom skulle vissa garantier skapas mot den lönedepressning som arbetsgivarna planera och som de på vissa verkstäder redan äro i färd med att praktisera. En sådan åtgärd skulle inte påverka den s. k. samhällsekonomiska balansen och inte alls äventyra den s. k. stabiliseringen, men regeringen och andra anhängare av högre prästlöner vilja inte veta av en sådan avtalspolitik. Den skulle nämligen ge arbetarna ett bättre utgångsläge när krisen och lönedepressningarna komma.

Herr talman! Med dessa få ord har jag velat motivera den ståndpunkt som

vi intagit från kommunistiskt håll. Jag ber att få yrka bifall till den av herr Pauli m. fl. avgivna reservationen. Även om jag inte kan godkänna alla formuleringar i dess motivering, innebär ju denna reservation i alla fall avslag på den föreliggande propositionen.

Herr BERGH: Herr talman! Man behöver inte ha lyssnat till herr Öhmans anförande för att kunna konstatera, att det i denna fråga tyvärr har kommit in ganska mycket av känslotänkande. Av prästlönediskussionen i en del tidningar under de senaste dagarna har i varje fall jag fått det intrycket, att det sätt varpå denna diskussion förts medverkat till att frågan bragts in i ett stämmingsläge, som försvårat förståendet av de rationella synpunkter som måste läggas på densamma.

Jag vill inte beskylla herr Pauli för att han i sitt anförande här i kammaren eller i sin reservation inte skulle ha hållit tonen på ett sätt, som fördelaktigt avviker från vad som på en del håll framkommit i pressdiskussionen. Men jag kan inte med bästa vilja i världen finna, att herr Paulis och de andra reservanternas resonemang är hållbart. Om jag analyserar deras argument och sammanställer dem kan jag icke anse, att de riktigt hänga ihop.

Herr Pauli utvecklade här de skäl, som också anföras i reservationen och varmed reservanternas motivera sitt yrkande om avslag på det föreliggande förslaget. Reservanternas säga, att de icke anse bärande skäl föreligga för att nu fatta bindande principbeslut om en lönereglering, vilken även skulle innefatta icke oväsentliga löneökningar. Ett sådant beslut skulle, fortsätta reservanternas, skapa en ogynnsam stämning hos de grupper, vilka ställt sig bakom regeringens stabiliseringspolitik, fastän denna gått ut över dem själva. Reservanternas anför för det tredje, att genom ett bifall till utskottets förslag skulle prästerna placeras i ett bättre utgångsläge i förhållande till andra tjänstemannagrupper för den tid som kommer efter stabiliseringspoli-

### Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.

tikens avveckling. I det sammanhanget göra reservanterna också gällande, att 1949 års tjänsteförteckningskommitté skulle kunna få svårt att hävda sina synpunkter om andra tjänstemannagrupper till förmån för sina krav kunna åberopa den förment oförtjänta förbättrade löneställning, som prästerna här skulle komma i åtnjutande av. För det fjärde förklara reservanterna, att ett beslut i prästernas löneregreringsfrågor rimligtvis bör föregås av utredningar av ett antal frågor som stå i nära samband med löneregreringsfrågan. Hit höra, säga reservanterna, frågorna om den kyrkligt-kommunala indelningen och den prästerliga organisationen i pastoraten, om stiftsbandet, om prästvalsbestämmelserna och om finansieringen av prästlönekostnaderna.

När jag har försökt att analysera de olika argument, som reservanterna sålunda ha anfört till förmån för sin ståndpunkt, har jag som sagt omöjligt kunna finna, att de uppräknade argumenten hänga samman. I reservationen anföres nämligen, liksom herr Pauli gjorde här i kammaren, till att börja med, att reservanterna ingalunda motsätta sig en rationalisering av prästernas lönesystem liksom inte heller en förbättring av lönerna för de sämst avlönade prästerna. Om man nu godtar tanken på en rationalisering av det prästerliga lönesystemet, så ha reservanterna själva ingenting haft att invända mot att denna rationalisering sker genom en inplacering i det statliga lönesystemet. När reservanterna vidare säga, att de vilja ge de lägst avlönade prästerna en bättre löneställning, måste man förutsätta, att detta också skall ske i samband med denna rationalisering genom att dessa befattningshavare inplaceras i det statliga lönesystemet. Den naturliga slutsatsen av detta resonemang från reservanternas sida måste bli, att reservanterna tydligen tänka sig ett lönesystem, där man på löneskalan bara har placerat de lägst avlönade prästerna. Den kritik som reservanterna ha riktat mot kyrkoherdarnas och biskoparnas löneplacering måste nämligen enligt min uppfattning innebära, att den löneskala, som reservanterna tänka sig, på sin höjd finge

omfatta icke-ordinarie präster och komministrar. Jag har svårt att föreställa mig, hur en dylik »rationalisering» av lönesystemet skulle vara möjlig att genomföra. I varje fall ha ju reservanterna därmed inte åstadkommit en löneskala.

Reservanternas andra skäl var, som jag nyss anförde, att de grupper som ha ställt sig bakom regeringens lönestoppspolitik skulle komma att känna sig illa berörda om prästerna nu tillförsäkrades en löneförbättring. Det kan visserligen tänkas, att en del personer komma att känna sig illa berörda, men jag undrar, om det inte är på denna punkt som känslotänkandet kommit in. Det bör nämligen observeras, att de som eventuellt skulle komma att känna sig illa berörda äro sådana, som redan äro inplacerade i det statliga lönesystemet eller som avtalsvägen ha fått sina inkomster avsevärt förbättrade. Vad som här föreslås för prästerna är ju i grund och botten ingenting annat än en anknytning till 1946 och 1947 års lönerementen. Jag har därför svårt att kunna tänka mig, att sådana grupper som redan åtnjuta förmånen av en dylik inplacering med fog skulle kunna resa några invändningar mot att prästerna bereddes samma förmån. Jag drar av detta verket den slutsatsen av reservanternas resonemang på denna punkt, att de neget vad de själva tidigare påstått, nämligen att de i princip vilja rätta till den eftersläpning som åtminstone på vissa punkter uppstått i fråga om prästerskalets löner.

Ett motsvarande resonemang kan föras gentemot reservanternas påstående, att prästerna genom vad som här föreslås skulle komma i ett bättre läge beträffande tiden efter stabiliseringspolitikens avveckling än andra grupper i samhället. Vad som här föreslås innebär ju, som jag nyss sade, bara att prästlönernas eftersläpning skall avhjälpas och att man åstadkommer jämställdhet mellan prästerna och andra befattningshavare. Att åstadkommandet av en sådan jämställdhet skulle innebära tillskapaned av ett i och för sig bättre utgångsläge för framtiden har jag ytterst svårt att begripa.

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

Sedan kommer jag till det fjärde av de argument som reservanterna anföra. Det talas om att en hel del utredningar hade bort föregå ett principbeslut. Man nämner bland annat att även den kyrkligt-kommunala indelningen borde ha varit rationaliserad, innan man går till ett principbeslut i prästlönefrågan.

När utskottet behandlade den delen av sitt utlåtande, var jag inte riktigt med på vad utskottsmajoriteten hade skrivit utan jag fogade en blank reservation till utskottsutlåtandet för att få ett tillfälle att göra ett uttalande på den punkten. Jag skulle nämligen vilja framhålla, att när det gäller de kyrkliga kommunerna och vårt lands uppdelning i församlingar, får man inte anlägga alldeles samma synpunkter som i fråga om den borgerliga kommunindelningen. Jag tror att det i detta sammanhang är ganska angeläget att betona, att den kyrkliga indelningen, församlingsorganisationen o. s. v., till sin väsentligaste riktpunkt bör ha beredandet av de yttre förutsättningarna för en tillfredsställande själavård. Detta kan leda till den praktiska konsekvensen, att församlingarna i en del fall befinnas vara för stora och i andra fall för små. Jag tror att man betraktar frågan väl ensidigt, om man när det gäller församlingsindelningen skulle anlägga ekonomiska och organisatoriska synpunkter på exakt samma sätt som i fråga om den borgerliga kommunindelningen. Jag skulle vilja formulera min principiella inställning så, att där själavården kan bli tillgodosedd, må de ekonomiska synpunkterna vara vägledande.

När det gäller att eventuellt omorganisera våra församlingar tror jag det är angeläget att framhålla ytterligare en synpunkt. En hel del församlingar kunna mycket väl befinnas vara för små. De förbättrade kommunikationerna och den avfolkning, som sker här och var på landsbygden, kunna så vitt jag förstår i sinom tid motivera en minskning av antalet pastorat och även antalet församlingar. Men man rör sig här på ett mycket känsligt område. Vi ha lagt märke till att den beslutade eller planerade

sammanslagningen av borgerliga kommuner till större enheter har skapat en myckenhet av irritation, och jag skulle tro att det dröjer åtskilliga år, innan de olika delarna av storkommunerna ha smält samman och kunna känna sig som en enhet. När man börjar röra i församlingsorganisationen, befinner man sig för visso på ett ännu mera känsligt område. Och jag tror att vanliga demokratiska hänsyn kräva, att man i det stycket far ganska varsamt fram.

Det är dessa två synpunkter jag har velat framhålla i anslutning till vad utskottet i sitt utlåtande säger beträffande en omorganisation av församlingar och pastorat.

Men så återkommer jag till reservationens krav att den kyrkligt-kommunala indelningen helst borde vara avgjord, innan riksdagen fattar beslut om nya grunder för avlöningen av prästerskapet. Det finns väl ingen i denna kammar som tror, att en sådan omorganisation kan vara genomförd på kortare tid än ett par decennier, i varje fall om den skall ta hänsyn till de faktorer jag nyss har nämnt. Mena då reservanterna, att denna fråga skulle vara klar, innan riksdagen fattar beslut om prästerskaps avlöningar? Det skulle ju betyda ett ofantligt långt uppskov med löneregleringen för denna grupp av befattningshavare.

Reservanterna ha också ett annat utredningsönskemål, nämligen att den uppmjukning av prästvalsbestämmelserna, som även nämnes i propositionen och utskottets utlåtande, egentligen borde föregå riksdagens beslut om prästlönerna. Reservanterna säga med full rätt att den förflyttningsskyldighet, som nu föreslås, inte kan leda till praktiska resultat förrän prästvalsreglerna blivit uppmjukade. Men jag tillåter mig att fråga: Finns det något som helst skäl i världen för Kungl. Maj:t eller för kyrkomötet att upplaga frågan om prästvalsreglerna till prövning, om inte från riksdagens sida i detta sammanhang ges en impuls till att så skall ske? Så vitt jag förstår förhåller det sig så, i motsats till vad reservanterna påstå, att

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

riksdagens beslut i detta sammanhang måste föreligga, för att en uppmjukning av prästvalslagen över huvud taget skall kunna aktualiseras. Riksdagen måste tydligen här ange en riktlinje, vilken man sedan har att söka följa.

Reservanterna framhålla också som en brist, att inte finansieringsfrågan när det gäller prästlönekostnaderna varit bättre klarlagd. På den punkten har statsrådet Quensel nyss uttalat sig, och vad som här närmast kommer i fråga blir ju kyrkoavgiftens storlek. Bakom reservationen döljer sig emellertid på denna punkt en annan och långt mera betydelsefull fråga än den låt mig säga tekniska anordning, som en höjning av kyrkoavgiften kan innebära. Vad man syftar på är hela den stora frågan om kyrkans ekonomiska ställning i vårt samhällsliv. Denna fråga har sådan räckvidd och sådan betydelse, att det sannolikt kommer att dröja många år, innan reservanternas önskemål på den punkten äro tillgodosedda, om de någonsin bli det.

Jag kommer alltså till det resultatet, när jag diskuterar reservanternas utredningskrav, att dessa krav, i den mån de ha sammanhang med lönefrågan, kunna bli aktuella först genom ett riksdagsbeslut om prästlönerna och alltså äro följsatser av ett sådant beslut. Frågan om förflyttningsskyldighet och vad därmed sammanhänger kan inte lösas, innan riksdagen har fattat sitt beslut i lönefrågan. När jag över huvud sammanställer reservationens ingress, där man erkänner behovet av en rationalisering av det prästerliga lönesystemet och uttalar sig för en förbättring av de lägst avlönade prästernas villkor, med allt vad som sedan säges i reservationen, så kan jag inte finna annat än att ingressen och fortsättningen strida mot varandra.

Skulle man följa reservanternas linje, måste resultatet bli ett mycket långt uppskov med lösningen av denna fråga. 1947 års lönereglemente för civilförvaltningen föregicks av ett principbeslut år 1946, och även när det gäller prästlönerna är det en mängd detaljarbeten som förutsätta ett principbeslut av riksdagen.

År 1954 börjar en ny prästlöneregleringsperiod, och om inte prästlönekommittén och departementet få riktlinjer för det fortsatta utredningsarbetet i form av ett principbeslut, så är det efter vad jag kan förstå tämligen säkert, att ett lönereglemente icke kan träda i kraft förrän efter år 1954. Och då skulle man intill dess så skett ju ha kvar en myckenhet arbete, som hör samman med prästlöneregleringen i dess nuvarande form.

Samtidigt som jag konstaterar att en i någon mån vilseledd opinion har ansett att detta förslag framlagts vid en olämplig tidpunkt, finner jag alltså att de rationella skälen tala för att det varit hög tid att framlägga detta förslag nu.

Med den motiveringen, herr talman, vill även jag yrka bifall till utskottets hemställan.

**Herr LODENIUS:** Herr talman! Oppositionen mot denna kungl. proposition har ju framför allt inriktat sig på att den nuvarande tidpunkten skulle vara olämplig för ett förslag av denna art, och jag skall be att få göra några reflexioner just i den frågan, även om jag därvid i viss mån kommer att upprepa vad andra talare här ha sagt.

Det föreliggande förslaget avser ju, att riksdagen skall fatta ett principbeslut angående prästernas inordnande i det statliga lönesystemet och deras inplacering i lönegrader. Frågan är emellertid inte därmed avgjord — det har tidigare påpekats här — utan prästlönekommittén skall, om riksdagen såsom jag för min del hoppas antager förslaget, fortsätta sin utredning på basis av förslaget och så småningom avge nytt betänkande i ärendet, och först sedan Kungl. Maj:t därefter framlagt en ny proposition, kan riksdagen fatta det definitiva beslutet rörande avlöningssystemet för prästerna.

I propositionens hemställan framhålles för övrigt, att löneregleringen är avsedd att träda i tillämpning på tidpunkt som framdeles bestämmes. Utskottet har för sin del understrukit detta

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

förhållande och uttalat att det förutsätter såsom självklart, att denna löneroglering icke kommer att genomföras, så länge lönestoppet består. Kungl. Maj:t får alltså avgöra, när tidpunkten kan befinnas lämplig för att framlägga nästa proposition i ärendet, och riksdagen får då taga slutlig ställning till huruvida man kan gå in för den här nya lönerogleringen. Med hänsyn härtill kan man tycka att det, i varje fall ur saklig synpunkt, är tämligen omotiverat, när i vissa motioner och även i den av herr Pauli m. fl. avgivna reservationen uttalas farhågor för att ett bifall till propositionen skulle komma att utöva ogynnsamt inflytande på andra gruppers inställning till stabiliseringspolitiken och lönestoppet.

I den nämnda reservationen av herr Pauli m. fl. framhålles att prästerna, om det föreliggande förslaget antages, skulle erhålla bättre utgångsläge än flera andra grupper när det gäller tiden efter stabiliseringspolitikens avveckling. Man bör emellertid då komma ihåg, att prästernas löneroglering så vitt angår lönestandarden har anknutits till den år 1947 genomförda allmänna reformen av stats-tjänstemännens löner. Att prästerna fått vänta två och ett halvt år längre torde till väsentlig del bero på de särskilda svårigheterna att få någon reda och fason på det starkt föråldrade och synnerligen invecklade lönesystemet för prästerna. Statsrådet Quensel har ju här närmare berört just hur invecklat detta system är, och jag skall inte nu uppehålla mig vid den saken.

För min del kan jag inte finna att det är riktigt att påstå, att prästerna efter lönestoppets upphävande skulle få ett bättre utgångsläge än andra grupper. I verkligheten förhåller det sig ju så, att prästerna fått vänta längre än de flesta andra på sin löneroglering, och då nu ett förslag verkligen föreligger, kan det inte genomföras på grund av lönestoppet. Man kan knappast kalla detta en förmånsställning för prästerna.

Om nu riksdagen inte ens i princip vill antaga det föreliggande förslaget utan avslår detsamma bland annat under återopande av det rådande löne-

stoppet, måste väl följden bli att det kommer att behövas kanske ett par år efter lönestoppets upphörande, innan frågan om prästernas löneroglering kan avgöras av riksdagen. Om man beaktar, att en reformering av prästlönesystemet varit aktuell ända sedan slutet av 1920-talet och att det nu föreliggande reformförslaget är det tredje i ordningen, kan jag för min del inte finna det rimligt, att riksdagen nu skulle ytterligare skjuta på sitt ställningstagande.

Såsom här förut påpekat, har riksdagen också vid två tillfällen begärt, att 1946 års prästlönekommitté skulle påskynda sitt arbete, så att en proposition i ärendet skulle kunna framläggas. Riksdagen har gjort dessa uttalanden på förslag av första lagutskottet, och att utskottet varit så angeläget att understryka önskemålet om skyndsamhet sammanhänger troligen med de erfarenheter utskottet under de senaste åren har fått när det gällt att försöka reglera några provisoriska lönetillägg för prästerna. Vi ha därvid i utskottet fått inblick i svårigheterna att över huvud taget åstadkomma en något så när rättvis avvägning just med hänsyn till det mycket invecklade lönesystem som gällt för prästerna.

Det sammansatta utskottet påpekar också, att statsmakterna ha fattat principbeslut av i det närmaste samma ekonomiska räckvidd, som det föreliggande förslaget har, när det gällt andra kategorier med likartade förhållanden, exempelvis övningslärare och kyrkomusiker. Dessa beslut ha inte ens i fråga om det slutliga genomförandet gjorts beroende av lönestabiliseringspolitikens avveckling.

Herr Pauli har ju här i kammaren liksom i sin reservation pekat på en hel del förhållanden, som enligt hans mening skulle utgöra hinder för antagande av den kungl. propositionen, även om man bortser från frågan huruvida tidpunkten är lämplig. Bland annat nämnde han 1949 års tjänsteförteckningskommitté. Jag undrar, om det kan vara så riktigt att hänvisa till den i detta sammanhang. Denna kommitté tillsattes ju

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

redan en månad efter det att regeringen framlagt propositionen om prästlönerna den 1 april, och det bör därför vara tydligt att regeringen inte har räknat med att det skulle bli någon olägenhet för tjänsteförteckningskommittén därest propositionen om prästlönerna skulle komma att bifallas av riksdagen. Annars hade regeringen säkerligen aldrig framlagt propositionen.

När det gäller frågan om den kyrkligt-kommunala indelningen och den prästerliga organisationen i pastoraten har jag i likhet med herr Bergh antecknat en blank reservation till utskottets utlåtande. Jag kan för min del inte helt instämma i vad utskottet har skrivit på den punkten. Jag menar nog att det är nödvändigt att reglera den kyrkligt-kommunala indelningen. En hel del pastorat äro helt säkert — såsom också statsrådet säger i propositionen — alldeles för små, och jag instämmer till fullo i vad statsrådet därvidlag har anfört. Men jag tror att denna fråga inte så mycket berör prästerna utan i långt högre grad församlingarna. Ändringar böra säkerligen i viss utsträckning genomföras, men jag tror i likhet med herr Bergh att man kommer att stöta på svårigheter just från församlingarnas sida, när man börjar röra i denna fråga, och att det av den anledningen kommer att ta lång tid att ordna denna sak.

Reservationen nämner frågan om stiftsbandet. Utskottet har ju understrekat att man i möjligaste mån bör undanröja de olägenheter, som det skapar.

I fråga om prästvalsbestämmelserna vill jag i likhet med herr Bergh understrika, att den saken inte så mycket berör prästerna, men desto mera församlingarna och deras rättigheter. Jag tror att man också i detta fall måste räkna med att det kommer att dra ut på tiden, innan det hela hunnit ordnas.

När det gäller finansieringen av prästlönekostnaderna anmärker reservationen på att man inte har gjort någon fullständig utredning och framlagt förslag. Frågan gäller väl närmast kyrkoavgiften, och man har ansett att en reglering på den punkten för närvarande skulle kun-

na anstå. Som bekant är kyrkoavgiften nu maximerad till 15 öre per skattekrone, och enligt föredragande statsrådet skulle en tillämpning av prästlöne-reformen under år 1949 ha krävt en allmän kyrkoavgift av 15,52 öre per skattekrone. Härtill skulle då komma ungefär 2 öre per skattekrone för genomförande av den vid vårsessionen beslutade reformen av kyrkomusikernas löner. Så vitt jag förstår, kan det alltså inte komma att röra sig om några större belopp. Föredragande statsrådet har inte funnit anledning att nu taga ställning till denna fråga, och utskottet anmärker, att spörsmålet om den allmänna kyrkoavgiften bättre kan överblickas i samband med prästlöne-reformens slutliga genomförande. Det är möjligt, att en höjning av kyrkoavgiften är nödvändig. Avgörande blir bland annat — såsom herr Pauli mycket riktigt har påpekat — hur skatteunderlaget kommer att utvecklas. Under alla förhållanden synes det dock här röra sig om mycket måttliga belopp, jag skulle tro på sin höjd 5 öre per skattekrone. Jag kan för min del inte finna, att detta kan utgöra något skäl för att i dag gå emot den föreliggande kungl. propositionen.

Man har ju också menat — även om kritiken mest har inriktat sig på tidpunkten för propositionens framläggande — att de föreslagna löneförhöjningarna skulle vara för höga, i varje fall när det gäller en del av de befattningshavare, som här komma i fråga. Man kan naturligtvis alltid ha delade meningar i fråga om lönegradsplacering, men det är dock så att det föreliggande förslaget innebär en ganska avsevärd reducering av vad prästlönekommittén föreslagit — och på denna punkt var kommittén så vitt jag vet enhällig. I pengar räknat rör sig skillnaden om 950 000 kronor per år. Den totala kostnadsökningen i samband med denna löne-reglering beräknas för övrigt till omkring 7,6 miljoner kronor per år, men det är att märka att 2,5 miljoner kronor av detta belopp avse förmåner, varav prästerna i likhet med statstjänstemännen i allmänhet skola göras delaktiga — de innebära



## Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.

kostnadsersättningar eller äro av social karaktär. Det återstående beloppet, något mer än 5 miljoner kronor, representerar i stort sett löneökningar, men det beloppet är enligt mitt förmenande inte alltför avskräckande, när man betänker att det här gäller cirka 3 000 befattningshavare.

Jag tyckte mig höra, att herr Öhman i sitt anförande var inne på denna fråga. Han hade kommit fram till att den genomsnittliga löneökningen skulle utgöra cirka 3 000 kronor per år och befattningshavare. Detta kan, så vitt jag förstår, inte vara riktigt. Det är ju inte någon lätt sak att göra sådana beräkningar, eftersom lönen för varje prästman nu kan sägas vara individuellt beräknad. Men vidare ber jag att få erinra om vad föredragande statsrådet i detta avseende har anfört. Han säger: »Beräkningar, som jag låtit utföra, utvisa, att för de ordinarie och icke-ordinarie församlingsprästernas vidkommande de årliga *medellöneökningarna* i första, andra, tredje och fjärde löneklasserna utgöra för *kyrkoherde* respektive 330, 900, 1 450 och 2 020 kronor, för *komminister* respektive 440, 1 120, 1 800 och 2 480 kronor samt för *kyrkoadjunkt* respektive 700, 1 360, 2 010 och 2 670 kronor. För pastoratsadjunkterna innebär löne regleringen vid en inplacering i Ce 22 — således efter 3½ års tjänstgöring — en genomsnittlig löneökning å 1 100 kronor. Om de nuvarande lönerna, som icke äro dyrortsgrupperade i egentlig mening, antagas avse dyrortsgrupp 1, skulle av de angivna medelökningarna för kyrkoherde omkring 600 kronor kunna sägas utgöra löneförbättringar på grund av övergång till ett lönesystem med efter dyrort graderade lönebelopp. Mot svarande 'dyrortstillägg' uppgå för komminister, kyrkoadjunkt och pastoratsadjunkt till ungefärligen respektive 810, 950 och 670 kronor.»

Jag tror därför det är felaktigt att räkna med att löneökningen skall bli så stor som herr Öhman här angav.

Jag skall, herr talman, avstå från att gå in på en ytterligare diskussion av detaljerna i denna fråga, dels är tiden

långt framskriden, dels — och framför allt — har ju föredragande statsrådet här i detalj redogjort för Kungl. Maj:ts förslag. Jag har för min del inte kunnat komma till något annat resultat vid behandlingen av detta ärende i utskottet än att det helt enkelt är ett rättvisekrav, att prästerskapets löner nu regleras åtminstone i princip, så att prästlönekommittén kan fortsätta sitt arbete och en ny proposition i ärendet så småningom föreläggas riksdagen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

**Herr MANNERSKANTZ:** Herr talman! Om man verkligen skulle våga sig på att analysera motiven till det hårda motstånd, som har gjort sig gällande mot denna proposition, och alldeles bortse från de olika detaljargument, som herr Pauli och andra reservanter ha radat upp och som ju ur lönereglerarsynpunkt äro alldeles värdelösa, så skulle jag tro att man i stort sett får räkna med två olika grupper. Lönestoppsivrarna, som anse att man inte får göra något undantag från regeln om lönestopp, äro väl den största gruppen bland dem, som ha skrivit på avslagsmotionen. För en annan grupp har väl ställningstagandet, vare sig vederbörande äro riktigt på det klara med det eller inte, influerats av en allmän antiklerikalism. Sedan är det ju klart, att man sopar runt i alla hörn för att få fram de olika reella skäl, som möjligen kunna åberopas mot det föreliggande förslaget — men skälen bli också därefter.

Jag har suttit i åtskilliga år på den avdelning i statsutskottet, som har hand om de flesta löneregleringarna, och jag får säga, att jag sällan sett någon lönereglering, som har varit så i alla avseenden perfekt motiverad som den här föreliggande. Herr Sven Larsson har också på ett alldeles utmärkt sätt påvisat detta i sitt anförande. Om man skall se denna fråga ur rent löneregleringsteknisk synpunkt, herr Pauli, går det därför inte att dra fram sådana skäl som herr Pauli i det avseendet här framfört och delvis

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

också tagit in i reservationen, utan då måste väl något av de andra två motiven ligga bakom.

Till dem som anse, att den nu föreslagna löneregleringen kan menligt inverka på lönestoppet, skulle jag vilja säga, att regeringen väl måtte vara den första att inse en sådan sak. Det är ju den, som härvidlag lett utvecklingen, och därför borde den väl kunna få det socialdemokratiska partiets förtroende även i detta fall, när den har det i så stor utsträckning i övrigt just när det gäller lönefrågor.

Det siffermässiga i denna fråga ha reservanterna tydligen också fått om baktoten. Herr Lodenius sade i slutet av sitt anförande, att man rimligen måste räkna ifrån det uppskattade värdet av de sociala förmåner, som en anslutning till det civila avlöningsreglementet medför. Det räcker emellertid inte med det, utan man måste sedan också räkna ifrån de bostadsbidrag, som prästerskapet skall betala tillbaka kontant. Det har varit mycket svårt att få klarhet i fråga om hur mycket det är; det torde helt enkelt inte vara möjligt att exakt ange storleken av de belopp, som på detta sätt tillföras det allmänna. En av prästlönekommitténs ledamöter uppskattade emellertid under utskottsbehandlingen — jag står inte själv under utskottsutlåtandet, men jag har ändå deltagit i hela realbehandlingen av ärendet — de influtna bidragen till ungefär 2,5 miljoner kronor. Då har man alltså reducerat hela löneförbättringen till ungefär 2,5 miljoner kronor, som skola delas upp på de 3 000 befattningshavarna. Det innebär, att de äro inplacerade i lägsta möjliga lönegrad, som inte ger en löneförsämring, möjligen med undantag av några av de lantpräster, som ha det sämst ställt och som ofta ha sämre avlöningsförmåner än stinsen och folkskolläraren i församlingen, vilket väl knappast kan anses riktigt med hänsyn till den mycket centrala ställning de intaga — inte minst gäller detta i landsbygds-pastoraten. Argumentet med lönestoppet kan alltså reduceras avsevärt, förutom det att löneökningen ju i nuvarande läge inte är aktuell.

Jag skulle till herr Pauli vilja säga, att han under utskottsbehandlingen bort få klart för sig att prästlönekomittén över huvud taget inte kan sätta i gång med något arbete i större utsträckning — man kan säga med den andra hälften av sitt arbete — om vi inte här fatta ett principbeslut. Detta gör att jag vid en närmare analys finner det omöjligt att ur lönestoppssynpunkt gå emot förslaget, i all synnerhet som utskottet skrivit, att det skall genomföras först när lönestoppet inte längre utgör något hinder.

Vad man sedan skall säga till dem, som av antiklerikala skäl vilja att prästerna skola föra en så usel tillvaro som möjligt, vet jag inte. Men om det skulle finnas någon som hyser en sådan uppfattning skulle jag vilja säga till herr Pauli, att på det sättet utrotar man inte kristendomen här i landet. Det kommer alltid att finnas människor — om de så skola svälta sig fram hela livet — som äro villiga att tjäna kyrkan. Det kan till och med tänkas att man därigenom uppväcker krafter, som verka i rakt motsatt riktning.

Sedan skulle jag vilja säga att om herr Pauli vore lektor i filosofisk propedeutik, i vilket ämne logik ingår såsom ett delämne, skulle han inte ha gjort sig förtjänt av den lönegrad som lektor, i vilken han placerats. Han säger nämligen här, att han inte vill ha någon löne-reglering över huvud taget, därför att det är principiellt förkastligt att i denna tid genomföra en sådan reform, men i nästa ögonblick säger han i en replik till herr Sven Larsson, att hans avvisande hållning beror på att det är ett så dåligt förslag som här lagts fram. Herr Pauli får väl ändå välja endera av dessa två saker, ty båda kan man väl inte samtidigt anföras såsom skäl för att inte vilja vara med om en reglering.

Jag skall, herr talman, inte göra mig skyldig till att prata bort den sak, som jag vill gagna, genom att hålla på för länge. Jag har endast velat tillföra debatten dessa som jag hoppas såsom korta uppfattade reflexioner, och jag ber med vad jag sagt att få yrka bifall till utskottets förslag.

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

Herr GÖRANSSON: Herr talman! Efter-som jag råkar komma efter herr Man-nerskantz vill jag börja med att säga, att hans anförande föranleder den re-flexionen, att man måste fara varligt fram, när man försöker tillskriva män-niskor motiv, som de inte på något sätt ha redovisat. Reservanterna ha i sitt yt-rande endast hänvisat till stabiliserings-politiken och lönestoppet och ingenting annat. Jag talade i morse med en per-son, vars allmänna attityd mot kyrkan och kristendomen det inte finns någon anledning att ett ögonblick dra i tvi-velsmål. Han ansåg sig ändå befogad att grubbla över vilken ståndpunkt han skulle intaga i prästlönefrågan. Jag tror inte man främjar vare sig kristendo-mens eller kyrkans sak genom att på ett summariskt sätt beskylla andra för att drivas av mindervärdiga motiv.

Efter detta skall jag fatta mig kort och endast redovisa vad som för mig varit vägledande och bestämmande, när jag gått att ta ställning till frågan.

Ett positivt beslut i kväll skulle in-nebära en begynnande avveckling av ett lönesystem, som under mer än tre de-cennier har känts synnerligen besvärän-de och som numera har utvecklats till ett veritabelt vildsnår, där endast ex-perterna kunna hitta rätt. Därest vi få igenom denna löneplan, ha vi därmed skapat en fast utgångspunkt för att kunna fortsätta rationaliseringsarbetet bland annat beträffande pastoratsindel-ningen, en fråga som med varje år kom-mer att få en allt större aktualitet till följd av omflyttningar och förändringar i samhällslivet. Jag anser vidare, och det är det tredje skälet, att vi genom att lösa denna lönefråga också visat en akt av rättvisa åt en kår, som länge har varit eftersatt och av vilken många med-lemmar åtnjutit löner, som inte stå i paritet med deras utbildning.

Jag kan inte dela den mening, som förts fram under debatten, att man i detta fall skulle ha skyndat för fort. Jag måste, om också blott för ett ögonblick, i det sammanhanget dröja vid herr Paulis argumentation. Jag återkommer därvid till första lagutskottets yttrande

år 1947, när utskottet i sitt utlåtande över prästlönekommitténs förslag jaga-de på och ville att man snabbt skulle komma fram med ett förslag i frågan, och jag hänvisar till yttrandet den 20 maj 1948, alltså så sent som i fjol, i vil-ket första lagutskottet i ännu mera energisk ton framhöll, att för varje dag som går blir läget alltmer komplicerat och otillfredsställande. Utskottet gav sig till och med in på spekulationer och yttrade, att även om förslaget skulle kun-na framläggas för 1949 års riksdag skul-le inte löneregleringen kunna träda i kraft förrän den 1 januari 1950. Detta tyder på — och det underströks ytter-ligare av utskottets dåvarande ordförän-de, ledamot av andra kammaren — att första lagutskottet hade en allvarlig önskan att man snart skulle komma fram till en lösning.

Det finns naturligtvis detaljer i detta ärende, som kunna ställas under debatt, men åtminstone enligt min begränsade erfarenhet kan över huvud taget inte en löneroglering genomföras utan att man på vissa punkter kan säga, att här skulle man ha reglerat på ett annat sätt och givit mer eller mindre.

Det väsentliga är emellertid för mig att det skulle skapa en stark känsla av orättvisa och obillighet om icke den kår det nu gäller finge komma i åtnjutande av en löneroglering, som staten har till-låtit gentemot andra mycket stora grup-per och kårer. Jag kan inte dela de far-hågor som framförts att ett bifall till ut-skottets förslag skulle medföra så far-liga verkningar, att man måste varna riksdagen att gå denna väg.

Jag ber, herr talman, att få yrka bi-fall till vad utskottet föreslagit.

Herr LUNDQVIST: Herr talman! Jag uppkallades att begära ordet under herr Paulis anförande. Herr Paulis argumen-tering på vissa punkter förefaller mig nämligen vara sådan, att den inte kan betecknas såsom hållbar.

Redan i början av sitt anförande tog herr Pauli upp en jämförelse mellan biskoparna och landshövdingarna, och

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

han hävdade med ganska stor bestämdhet, att utvecklingen sedan 1860-talet skulle ha gått i den riktningen, att man rättvisligen inte längre borde upprätthålla deras inbördes likställighet. Jag skall för min del inte yttra mig om huruvida utvecklingen gått i den riktning, som herr Pauli angav beträffande landshövdingarna, men när man hör och läser vad herrar landshövdingar själva anse i fråga om utvecklingen av deras ställning, när man hör allt klander mot den kringskurenhet, som betecknar deras verksamhet för närvarande, och de anmärkningar som riktas mot centraliseringen, får man nog den uppfattningen, att landshövdingarnas ställning inte har karakteriserats av någon märkbar förstärkning. Beträffande biskoparnas ställning tror jag däremot att förhållandet måste sägas vara ett annat. Jag skall inte närmare gå in på detta spörsmål. Jag tror för min del att det är ganska svårt att över huvud taget träffa ett rättvist avgörande, när det gäller att jämföra befattningar på så vitt skilda verksamhetsfält, detta inte bara när det gäller dessa högre befattningar utan också befattningar längre ned på skalan.

Herr Pauli frågade varför det var så förfärligt bråttom att genomföra denna reform och varför man inte kunde vila på hanen. Jag kan förstå att denna »brådska» under en period med proklamerat lönestopp kan väcka reaktion inom vissa kretsar, som inte ha klart för sig hur frågan egentligen ligger till. Jag skulle emellertid vilja säga, att det är högst beklagligt att denna fråga inte kommit till en lösning tidigare. Det hade ur alla synpunkter varit utomordentligt lyckligt, om den hade kommit fram på ett tidigare stadium. Jag förstår att detta inte varit möjligt, men det hade varit att bättre tillgodose rättvisekravet, om dessa befattningshavare samtidigt med de övriga befattningshavarna i det allmännas tjänst hade fått den standardförbättring, som statsmakterna ansett vara skälig.

Det förvånar mig också en smula att i dag just höra talet om att vi inte nu skola vidtaga några som helst åtgärder,

som kunna syfta till en förbättrad löneställning. Bara i dag för en vecka sedan vid ungefär samma timme på natten hade vi att behandla den stora pensionspropositionen nr 200. Vid det tillfället drog man sig inte på något sätt för att redan från den 1 januari 1950 genomföra högst betydande förbättringar i pensionshänseende för en mångfald olika befattningshavare i det allmännas tjänst. Jag klandrar inte alls detta — jag själv arbetade för att få ytterligare förbättringar till stånd — men varken från herr Pauli eller från någon av dem, som här stå som reservanter, hörde man då talas om något av den betänksamhet och de skäl, som i dag anförts mot att vidtaga förberedande åtgärder för en rättvisare löneställning för prästerskapet.

Det var ett annat uttryck i herr Paulis anförande, som också frapperade mig. Han sade att vi ju inte alls veta, hur utvecklingen kan komma att bli — om det över huvud taget blir möjligt för staten att betala de löner, som nu föreslagits i propositionen. Jag kan inte heller i detta sammanhang låta bli att tänka på vad som hände i denna kammare för en vecka sedan, inte i samband med behandlingen av pensionspropositionen, utan i samband med behandlingen av den fråga, som upptog kammarens tid nästan hela dagen — subventionerna. Då hördes det sannerligen inga sådana toner i fråga om den framtida utvecklingen. Då fanns det knappast någon gräns för den optimism inför framtiden, som man ansåg sig kunna räkna med.

Det skulle emellertid vara intressant att höra litet närmare om innebörden i herr Paulis resonemang. Om man ställer sig tveksam till frågan, huruvida man principiellt skall våga godkänna de nu föreslagna lönerna, därför att man räknar med en kommande nedåtgående konjunktur, är det då herr Paulis tanke att vi skola räkna med en allmän standardsänkning för alla statens befattningshavare? Jag nöjer mig till att börja med denna fråga. Jag ställer den, därför att vi ju alla veta att statens befattningshavare sedan ett par år tillbaka

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

frivilligt avstått från en viss procent av den dyrtidskompensation, vartill de varit berättigade, och detta har skett efter sådana uttalanden av regeringen och riksdagen, att man väl knappast kunnat räkna med att en försämring skulle kunna följa på denna frivilliga uppoffring från dessa befattningshavares sida. Eller menar herr Pauli, att det endast är prästerskapet, som även i fortsättningen skall behålla en lönestandard, som är lägre än alla övriga med dem jämförliga befattningshavares i det allmänna tjänst? Vad man än må säga om en sådan tankegång, så vittnar den i varje fall inte om någon större vilja att skapa rättvisa åt olika grupper.

Jag skall, herr talman, nöja mig med dessa uttalanden. Jag skall inte uppta till debatt de olika detaljfrågorna om inplaceringen av den ena eller andra gruppen i den ena eller den andra löneklassen, ehuru det nog är frågor, om vilka man på vissa punkter kan ha olika meningar.

Såvitt jag förstår motsvarar det föreliggande förslaget i allt väsentligt de krav, som böra ställas på en löne reglering, sådan som det här är fråga om. Då därtill kommer, att det måste framstå som ett rättvisekrav av hög styrka att även befattningshavarna i kyrkans tjänst få åtminstone någon försäkran om en rättvisare lönesättning, ber jag att få ansluta mig till utskottets hemställan, till vilken jag alltså yrkar bifall.

**Herr PAULI (kort genmäle):** Herr talman! Jag kan knappast underlåta att begära ordet för kort genmäle, ty jag har ju utsatts för en hel skur av pilar både från den siste ärade talaren och från partikamrater till honom.

Vad herr Mannerskantz anförde skall jag inte gå närmare in på. Jag tycker att han fick tillräckligt svar på tal av herr Göransson.

Herr Lundqvist är litet svår att tillfredsställa, när han underkastar mig detta katekesförhör. Vad menar egentligen herr Pauli? frågar herr Lundqvist. Ja, vad är det jag har tillåtit mig att sä-

ga? Jo, att vi här inbjudas att fatta ett principbeslut, som går löst på 10 miljoner kronor, och då fråga vi, om det är nödvändigt att fatta ett sådant beslut redan nu, när vi lika gärna kunde vänta och få en fastare grund att stå på i fråga om den ekonomiska utvecklingen.

Herr Lundqvist drar den slutsatsen, att antingen måste jag mena, att det, om konjunkturerna gå nedåt, måste bli löne- och standardsänkningar över hela linjen, eller också måste jag mena, att prästerskapet skall försättas i ett läge av proletarism och slum.

Det var visst herr Mannerskantz, som insinuerade att jag hade bristfälliga kunskaper i logik. Jag ber att få upplysa herr Mannerskantz om att jag länge undervisat gymnasister i detta ämne, och jag är inte okunnig om logikens lagar. Men jag tycker nog, att herr Lundqvist är en smula »hyperlogisk», när han söker pressa mina yttranden på det sättet.

Han använder ordet »ohållbart» om vad jag sagt vid jämförelsen mellan biskoparna och landshövdingarna. Vad kom herr Lundqvist själv till för resultat beträffande denna jämförelse? Jo, att det är ganska svårt att bedöma så skilda verksamhetsfält som dessa. Det är också vad jag tycker. Och därför anser jag inte att man har så starkt sakligt underlag när man utan vidare säger, att dessa båda kategorier skola ha samma löneställning och att biskoparna skola ha hälften av landshövdingarnas representationsbidrag. Jag tycker i likhet med herr Lundqvist, att det är ganska svårt att bedöma denna fråga. Men jag vill inte gå så långt att jag om herr Lundqvists resultat fäller det omdömet, att det är ohållbart.

**Herr LUNDQVIST (kort genmäle):** Herr talman! Jag tackar herr Pauli för att han inte fällde det omdömet, men jag tror inte heller att det hade varit berättigat att göra det.

Beträffande jämförelsen mellan biskopar och landshövdingar vill jag säga, att jag inte på något sätt velat uttala mig

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

om huruvida det kan vara riktigt eller inte att de ha samma löneställning. Jag bara replikerade i anledning av herr Paulis första anförande. Jag förmodar, att när man inom regeringen avvägt lönesättningen för biskoparna har man också tagit hänsyn till det arbete de i dag ha att utföra.

Beträffande den andra frågan vill jag säga, att herr Pauli ganska bestämt gav uttryck åt den uppfattningen, att framtiden var så pass oviss, att man inte kunde veta om det var möjligt att få ut de löner som föreslås. Under sådana förhållanden är det väl ganska naturligt, att jag frågar, om det är hans mening att det skall bli en allmän lönenedsättning, eller att det bara är prästerskapet som alltjämt inte skall komma i åtnjutande av samma löneställning som övriga tjänstemän i det allmännas tjänst.

**Herr BRANTING:** Herr talman! Jag skulle vilja tillägga några synpunkter i denna fråga, som hittills inte kommit fram i debatten.

Jag kanske emellertid får lov att först säga några ord om den tjänsteförteckningsrevision, som har spökats i diskussionen. Det har sagts, att den kommitté, som skall arbeta på detta område, inte alls behöver känna sig oroad av det förestående inordnandet av de prästerliga lönerna i vissa löneklasser. Den kan, menar man, lugnt fortsätta sitt arbete. Jag vill på denna punkt rätta ett missförstånd.

Anledningen till att vi i vår reservation över huvud taget talat om tjänsteförteckningskommitténs arbete är att det inom denna kommitté pågår en värdering och omvärdering av en mängd arbetstagarkategoriernas lönesättningar. Man skall pröva huruvida lönesättningen för alla möjliga grupper, vaktmästare, kanslibiträden, telefonister, maskinister, ingenjörer — från generaler till borstbindare, bara de äro anställda i statens tjänst — motsvarar deras arbete och står i rätt relation till andra grupperns lönesättningar. Kommitténs arbete omfattar alltså alla möjliga grupper på

en gång, och något resultat av kommitténs arbete kan därför inte väntas föreligga klart förrän om kanske tre, fyra år, optimistiskt räknat. När man nu bryter loss en relativt högt avlönad grupp — vilket man visst också tänker göra när det gäller byråcheferna — och fattar ett principbeslut i fråga om denna grupps lönesättning, komma givetvis de övriga statstjänstemannagrupperna att fråga sig, varför inte också de kunna få en dylik inteckning i framtiden, utan måste vänta för att få sina krav pröva-de i ett sammanhang, och därtill vänta så länge! Det är inte svårt att förstå, att det är där poängen ligger och inte i bekymren för tjänsteförteckningskommitténs arbete i och för sig.

Jag kan också få lov att säga till herr Lundqvist — som här sist talade med sådana känsliga tonfall om de prästerliga lönerna, som om det gällde ett skriande rättvisekrav och i högsta grad beaktansvärda fordringar på en förbättring — att man ju med ett visst intresse kan observera, vad som på denna punkt anförts i utskottsutlåtandet. Där heter det, att endast om den nya regleringen ur befattningshavarnas synpunkt blir »något så när tillfredsställande», kan det undvikas att ett större antal präster föredraga att *kvarstå* med lön enligt det gamla systemet och att detta därigenom delvis konserveras för årtionden. Ja, situationen är alltså tydligen inte värre än att de gott kunna stå kvar i det gamla systemet, men nu vill man locka över dem till det nya systemet genom förbättringar på något tusental kronor. Det är ju en annan syn på läget än att här skulle gälla en mycket missgynnad grupp. För övrigt har jag såsom reservant gått med på att det inte är några lysande löner, som de lägst avlönade prästerna ha, och jag anser, att man mycket väl därvidlag kan ifrågasätta en förbättring. Men jag har *inte* ansett det nödvändigt att för den skull också reglera ärkebiskopens, biskoparnas och kontraktsprostarnas löner.

Det är i och för sig intressant att Kungl. Maj:t nu gjort ett försök att rationalisera det irrationella och att ytter-

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

ligare förstatliga statskyrkan ett stycke, i stället för att *lossa* på banden mellan kyrkan och staten. I och med att riksdagen beslutar, att prästerna skola inrangeras i det statliga lönesystemet och åtminstone i någon ringa mån bli förflyttningsskyldiga, måste man ju säga, att bandet mellan kyrkan och staten väsentligt förstärkts. Det är intressant att konstatera, att denna utveckling leds av en regering, vars principprogram visst fortfarande innehåller kravet på kyrkans skiljande från staten. Den nuvarande tendensen pekar alltså inte i liberalistisk riktning men den har mycket intressanta konsekvenser. För min del ser jag saken så, att i och med att man här så klart och tydligt placerar prästerna såsom statstjänstemän, måste man väl också börja anlägga nya och klarare synpunkter på exempelvis en sådan fråga som den angående äganderätten till den kyrkliga jorden.

Om det nu är meningen, att man skall gå denna väg och alltså inte skilja kyrkan från staten, utan göra prästerskaps tjänstemän till rena statstjänstemän, förefaller det mig ändå som om man börjat i galen ända vid denna s. k. rationalisering. Det hade varit mera sunt och rationellt att *först* klarlägga grunden beträffande finansieringen av de prästerliga statstjänstemännens löner, att *sedan* bestämma pastoratens antal och det ungefärliga antalet tjänstemän inom dessa och att slutligen, vid lämplig tidpunkt, efter en jämförelse med andra gruppers löneställning, bestämma hur stor lön varje prästerlig befattningshavare skall ha. I stället har man skjutit hela frågan om den nya pastoratsindelningen på framtiden; vi ha hört upprepade gånger här i kväll, att den frågan ligger fullkomligt i det blå. Man har lämnat frågan om prästlönernas finansiering alldeles därhän, och man *börjar* med att fixera lönerna för varje särskild tjänst.

Denna påtagliga iver i fråga om de individuella lönernas bestämmande är ganska anmärkningsvärd. Den kan väl, när det gäller prästerna själva, betecknas som »mänsklig, alltför mänsklig». Men jag förstår mindre dem som i den

frågan ha att bevaka de allmänna intressena. Frågan om var pengarna skolas är, mina damer och herrar, i detta sammanhang betydelsefull och av intresse. Tillåt mig fästa kammarens uppmärksamhet på att så länge prästlönerna icke ingå i den allmänna budgeten, liksom t. ex. lärarlönerna, utan finansieras på ett invecklat och medeltidsmässigt sätt, dels via allmänna kyrkofonden och dels av pastoraten, och så länge pastoraten i sin tur hjälpa till med att finansiera kyrkofonden, står man kvar med en stor fot i medeltiden, trots att lagen om kyrkofond inte är äldre än från 1932.

Det nu gällande systemet för finansiering av prästlönerna är varken ur förvaltningssynpunkt, ekonomisk synpunkt eller demokratisk synpunkt hållbart. Jag erinrar om att den allmänna kyrkoavgiften uttages med vissa ören per skattekrona, alltså icke enligt en progressiv beskattningsmetod utan på samma sätt som kommunalskatten. Det riktiga vore givetvis, att bördan av de kyrkliga tjänstemännens löner fördelades på befolkningen enligt samma progressiva beskattningsgrunder som gälla för övriga statstjänstemäns löner. Och nu kommer ju detta redan befintliga missförhållande att ytterligare skärpas genom den nya ordningen, därför att de nu föreslagna betydande lönehöjningarna komma till föranleda, att *kyrkoavgiften måste höjas*. Det i lagen om kyrkofond stadgade grundbeloppet om 15 öre per skattekrona kommer icke att räcka till, utan lagen måste ändras. Jag vill vända mig särskilt mot denna konsekvens av förslaget, att det kommer att medföra en höjning av de speciella, icke progressiva skatter, som kallas den allmänna kyrkoavgiften.

Men här är också en annan sak att observera, mina damer och herrar! Man kan ta för givet, att den ökade börda som lägges på befolkningen för att finansiera de prästerliga lönerna kommer att skärpa kravet på rätten att utträda ur statskyrkan. Dissenterlagstiftningen aktualiseras. Det skulle vara av stort intresse att få veta, hur Kungl. Maj:t

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

tänker sig fortsättningen på den punkten. Skall hela frågan om rätten att utträda ur statskyrkan läggas på hyllan? Om inte, blir det ju uppenbarligen så, att när en stor mängd kyrkoavgiftsbetalare falla bort, så kommer bördan att ytterligare ökas för dem som stå kvar i statskyrkan.

Alla dessa synpunkter och konsekvenser av löneförslaget har man som sagt nu skjutit alldeles åt sidan. Men man kommer naturligtvis ändå inte ifrån följderna av att man börjat med att fixera lönerna utan att först rationellt lösa finansieringsfrågan.

Jag skulle också vilja säga, att när man i utskottet ivrigt har frågat, varför det skulle vara så nödvändigt att som nu skett börja just med ett principbeslut om de olika prästerliga befattningshavarnas placering i särskilda lönegrader, så har det inte givits något annat svar än det man här hört, nämligen att den ordningen skulle vara alldeles nödvändig för att prästlönekommittén skall kunna fortsätta sitt arbete! Det är ju inte något skäl, som man kan ta på allvar. Det vore ju mycket enkelt att fatta ett principbeslut om att prästerna böra inplaceras i den statliga löneskalan; det skulle vi alla ha varit med om utan opposition. Då hade det också enligt min mening varit möjligt att lösa frågan om de sämst avlönade yngre prästernas löneförhållanden på det sättet, att man lovat dem en viss förbättring, när den rätta dagen kommer. I stället har frågan nu lagts upp på det sättet, att det skall anses omöjligt att i princip bestämma en förbättring av pastoratsadjunkternas löner utan att fortsätta hela vägen upp på löneskalan, ända upp till ärkebiskopen! Nödvändigheten av detta tillvägagångssätt är helt enkelt inte övertygande.

I utskottets utlåtande liksom i den kungl. propositionen har anförts, att man »senare» får ta ståndpunkt till »med reformen sammanhängande konstitutionella spörsmål». Detta synes mig vara ett alltför enkelt sätt att komma ifrån viktiga och grundläggande frågor av både principiell och praktisk natur.

Jag vill också i all skyndsamhet säga några ord om det väsentliga, nämligen frågan om lönestoppet. Det är givetvis regeringen, som har ansvaret, om den nu vill få fram ett riksdagsbeslut, som kommer att vålla stark oro på den allmänna arbetsmarknaden och inom statliga och kommunala tjänstemannagrupper. Jag försäkrar damerna och herrarna här, att ni *underskatta* den oro, som detta förslag vållar. Man får det intrycket, när man åhör denna debatt, att här inte finns tillräcklig kontakt med vad folket ute i landet tycker och tänker om denna sak. De svårigheter som redan nu föreligger att hålla tillbaka mycket välbefogade löneförbättringskrav komma att förstöras och förstärkas genom det beslut som riksdagen troligen går att fatta i kväll.

Jag säger att det givetvis i första hand blir regeringens sak att möta dessa svårigheter, eftersom den har ansvaret för situationen. Men det kommer att angå hela landet, om och när vi råka in i en period av mer eller mindre svåra konflikter på alla möjliga avsnitt av arbetsmarknaden. Det kommer att angå oss alla såsom medborgare, som kommunalmän, som företagare, när denna stora oro bryter in och när den relativa, provisoriska balans, som nu råder, skall avlösas av en allmän kamp och av svåra strejker, kanske inte bara bland efterstående arbetargrupper utan också bland diverse ämbets- och tjänstemän, på ytterst viktiga punkter i förvaltningen — vilka f. ö. redan låtit höra av sig. Vi skulle inte alls bli förvånade, om snart nog juristgrupper eller läkargrupper presentera sina krav och deklarerar: Få vi ingenting i dag, må det vara hänt, men vi vilja ha garanti för att komma upp till betydligt bättre löner så snart lönestoppet är slut.

Man talar nu helt glatt och lätt om den ljusa dag, när lönestoppet skall upphöra. Jag tror att de som ha ansvaret för tillståndet här i landet ha all anledning att mycket noga förbereda sig på den dagen och försöka göra allt för att övergången till en friare ordning skall bli så föga kaotisk som möjligt. Det borde



**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

ju inte vara svårt att förstå, att många och stora befattningshavargrupper nu komma att begära — det vore ingenting orimligt alls — precis samma förmån som härmed skall beredas prästerna!

Det är sant, som vissa av herrarna här påpekat, att liknande beslut redan fattats beträffande vissa andra statstjänstemannagrupper och att detta har passerat mera i tysthet. Ja, det förhåller sig så. Men nu har i alla fall denna fråga blivit i allra högsta grad observerad, och detta inte på grund av någon organiserad agitation, utan reaktionen mot förslaget har kommit spontant och så småningom och växt sig allt starkare. Man kommer att kräva från andra grupper, att även de skola få bindande förhandslöften om väsentliga löneförbättringar så snart lönestoppet upphör. Det är vad som kommer att krävas: inga löneökningar nu, men en guldkantad inteckning för framtiden, som förfaller till betalning om ett eller ett par år!

Och varför inte? Varför skulle inte massor av fattiga arbetare och lågt avlönade tjänstemän, som länge ålagt sig en ganska beundransvärd självbehärskning och ett stort tålmod, kräva samma garanti som statsmakterna i dag bevilja även mycket högt avlönade präster och biskopar? Vårt samhälle är, mina damer och herrar, så beskaffat, att där finns en utpräglad känsla för social rättvisa och jämlikhet. Man kan inte säga åt somliga löntagargrupper: Håll er lugna, vänta och hoppas, och samtidigt säga åt andra: Ni skola känna er trygga för framtiden, till er utlova vi stora förbättringar. — Jo, man kan säga det, men man kommer inte att få gehör hos de förbigångna.

Hur bemöter man nu dessa invändningar? Jo, utskottsmajoriteten och kanske också Kungl. Maj:t försöka inbilla sig, att vad som anföres mot detta förslag i sammanhang med lönestoppet och stabiliseringspolitiken beror på »bristande kännedom om förslagets verkliga innebörd». Förslaget verkliga innebörd? Herr Mannerskantz var nyss uppe och gav några siffror, som voro ganska förvånande. Han talade om för oss, att hela

reformen i själva verket bara rör sig om 2,5 miljoner kronor till landets 3 000 präster. Jag vet inte exakt hur mycket det är fråga om — siffrorna variera en smula — men det är ju förvånande att inte herr Mannerskantz' siffra alls har kommit till synes i Kungl. Maj:ts proposition eller i utskottsutlåtandet!

Man säger alltså: Folk förstår inte vad det här är fråga om; man förstår inte detta förslags verkliga innebörd. Men vad är det för konst att förstå detta förslags verkliga innebörd? Det är ingen konst alls! För att förstå vad saken gäller behöver man inte vara specialist på de invecklade prästerliga avlöningsvillkoren, ty till sist reduceras ju alltsammans till att här ges ett bindande löfte om så och så många tusen kronors löneförbättring åt varje prästerlig befattningshavare, och innebörden av detta är icke alls svår att förstå. Hur många tusen kronor som biskopar och kontraktsprostar ha i årsavlöning nu, och hur mycket de fått löfte om att få, har inte alls nämnts under denna diskussion, och jag skall inte heller bry mig om att gå in på dessa siffror. Men uppgifterna komma i alla fall att dansa runt i pressen och i propagandan, och det finns i dessa siffror ingenting som är obegripligt för menige man, vare sig det rör sig om 30 000 eller 40 000 kronors inkomster. Men vad som är och förblir obegripligt för en stor mängd människor i detta land, det är att propositionen över huvud taget framlagts nu och att den har vunnit majoritet i riksdagen.

Jag tror inte heller att det är svårt att förstå, mina damer och herrar, vilket parti som kommer att dra fördel av detta beslut både vid valen nästa år och inom fackföreningarna! Låt vara att det inte hör hit, men jag kan nämna, att jag redan hört konkreta följder av detta förslag beträffande en viss stor fackförening, som från 1 januari skulle inträda i en socialdemokratisk arbetarkommun, men som har ändrat sig! Ställningen är labil och känslig, och man kan inte vidtaga vilka åtgärder som helst och sedan tro, att det inte blir några konsekvenser.

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

Här ha gjorts några tämligen misslyckade försök att framställa oppositionen mot denna proposition såsom uttryck för en speciell kyrkofientlighet. Detta är ju uppenbarligen ren och skär demagogi, och jag tackar verkligen herr Göransson för hans ord härvidlag. Men egentligen förefaller det mig, att förhållandet är rakt tvärtom. Om jag vore en varm vän av kyrkan — vilket jag inte vill berömma mig av att vara — och om jag vore en något så när förnuftig kyrkopolitiker, så skulle jag råda mina vänner att gå *emot* detta förslag, och detta på grund av den uppenbara skada, som därigenom kommer att tillfogas kyrkan inom vida kretsar, där man hittills har varit tämligen tolerant eller likgiltig. Man kan bedöma saken efter den synpunkten, men det må andra göra, t. ex. herr Mogård! Det skulle ju onekligen vara klädsamt, om här stege fram någon av prästerskapet och förklarade, att med hänsyn till det allmänna läget och med hänsyn till den opposition, som väckts, vilja de inte insistera på detta löfte om löneökningar utan avstå och vänta.

Nå, det sker inte på det sättet, det behöver man inte vara rädd för. Regeringen kommer att få sin proposition godkänd, det är väl tämligen klart. Men jag vågar verkligen säga, att om man någonsin kan tala om en Pyrrhuseger, så blir det här i kväll. Jag beklagar ur rent världsliga synpunkter, herr Mogård, den utgång som detta ärende kommer att få. Jag beklagar utgången ur stabiliseringsynpunkt, ur allmänt ekonomiska och politiska synpunkter och även — det måste jag uppriktigt säga — ur synpunkten av konsekvenserna för vårt socialdemokratiska parti, som kommer att bära ett ganska tungt ansvar för denna sak inom arbetarvärlden, där vi icke få lätt att förklara vad som har skett.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Pauli m. fl. avgivna reservationen.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER**: Herr talman! Trots den sena tidpunkten kanske det är lämpligt, att jag med ett par ord deklarerar regering-

ens uppfattning om de synpunkter som herr Branting här fört till tals.

Det är klart, att om upplysningsverksamheten i denna fråga överlämnades till herr Branting, skulle detta beslut få mycket ödesdigra verkningar. Men det kommer inte att bli så, herr Branting! Vi ha också möjligheter att tala om, hur det faktiskt förhåller sig. Och då kommer det att vara ganska lätt att få många människor att förstå, att vad det här är fråga om, är att när 1947 års löne reglering genomfördes för statstjänstemännen i allmänhet, blevo vissa grupper ställda utanför. En av dessa grupper är prästerna, en annan övningslärarna, en annan kyrkomusikerna, och det finns dessutom tre grupper till. När det gäller tre av dessa grupper har riksdagen redan förut tagit ställning. För dessa tre grupper har man gått med på en löne reglering att träda i kraft på en viss bestämd dag. Skillnaden mellan den nu ifrågakommande löne regleringen och de tre som man redan beslutat är den, att man här icke bestämmer tidpunkten, utan överlämnar den åt ett framtida riksdagsbeslut.

Om man sedan frågar sig, om den löne reglering som nu föreslås är skälig eller ej, är det klart att man lika väl som när det gäller övningslärarna, musikererna eller maskinisterna kan ha delade meningar om lönegradsplaceringen. Det gäller ju ingenting annat än att placera in de nuvarande lönerna i det statliga löne reglementet med hänsyn till 1947 års beslut om löne reglering för övriga statstjänstemän. Konstigare är det inte. Då kan man naturligtvis invända, att det på en eller annan punkt har blivit en för hög placering; kanske också någon säger, att löne placeringen har blivit för låg. Men några konsekvenser för övriga löne regleringar får löne regleringen för prästerskapet inte i annan mån än löne regleringen för övningslärarna.

Den fråga som är diskutabel är denna: Var det nödvändigt att i dagens situation lägga fram denna proposition? Kunde man inte ha väntat, eftersom man knyter ikraftträdandet till ett senare riksdagsbeslut?

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

Skälet till att propositionen framlagts är emellertid angivet med all önskvärd tydlighet: det är för att rationalisera, för att snabbare möjliggöra en förnuftig pastoratsindelning, för att tidigare kunna spara statens pengar, som man så tidigt som möjligt bör fatta ett beslut i princip. Då kan man tidigare göra undan förarbetena till de åtgärder som skola vidtagas. Det är nog inga svårigheter att få folk att förstå det heller.

Men jag vill fästa uppmärksamheten på att det är en sak beträffande anknytningen till lönestoppet, som med den formulering, utskottet har givit sina uttalanden på den punkten, i hög grad bör lugna den oro, som på löntagarhåll ändå kan tänkas vara befintlig. Det är ju nämligen så, att riksdagens utskott knyter ikraftträdandet av propositionen till två ting: dels att lönestoppet skall vara upphävt och dels att ett nytt riksdagsbeslut skall föreligga. Det är enligt min mening en betydlig förbättring att man på det sättet knyter samman dessa två villkor, ty därmed har riksdagen åt sig garanterat en real prövningsrätt. Det är inte längre ifrågasatt att om lönestoppet upphör exempelvis den 1 januari 1951, så skall prästerskapets lönerreglering träda i kraft automatiskt, oberoende av utvecklingen av lönerna på den öppna marknaden. Jag skulle kunna förstå de farhågor som här uttalats, om läget faktiskt skulle bli sådant att många löntagargrupper skulle få svårt att ens bibehålla sin lönestandard när lönestoppet upphör och lönerregleringens ikraftträdande för prästerna hade knutits endast till det formella villkoret om lönestoppets upphörande. Men genom att det knutits till ett nytt riksdagsbeslut har riksdagen förbehållit sig en reell prövningsrätt, som även innebär en möjlighet att pröva, om den ekonomiska situationen, läget på löne marknaden och utvecklingstendenserna där äro sådana, att det är rimligt att denna lönerreglering träder i kraft.

Jag har i andra kammaren framhållit denna synpunkt, och jag frågade också, om denna folkning av utskottets uttalande är riktig. Utskottets ordförande, herr

Rylander, svarade att den är riktig. Vad är det sedan, herr Branting, kvar av hela den oron? Finns det ett spår kvar, när man har garanti för att om utvecklingen blir den, som herr Branting befarat, riksdagen själv äger att i sista hand säga, att denna lönerreglering icke skall träda i kraft? Jag tror, herr Branting, att när dessa fakta komma på bordet, kommer den oro, som det här talats om och som skulle kunna bli ödesdiger, att bli skäligen ringa.

Herr BRANTING (kort genmäle): Herr talman! Jag vill inte gärna polemisera mot herr statsministern i denna sak. Jag hoppas att han har rätt i sin stora optimism, att det skall bli lätt att lugna oron, men jag fruktar att han inte har det!

Jag kan emellertid inte låta bli att göra ett par anmärkningar till hans anförande. Han sade: Vad är det här frågan om egentligen? Här är ju inte fråga om annat än att placera in de nuvarande prästerliga lönerna i de statliga löneklasserna. Konstigare är det inte! — Den framställningen är väl ändå inte alldeles sammanfallande med verkligheten, eftersom här *samtidigt* är fråga om en löneförbättring, och en ganska avsevärd sådan, för vederbörande präster.

Vidare yttrade herr statsministern, att riksdagen garanterat åt sig en reell prövningsrätt beträffande huruvida den dagen och den stunden kan anses vara inne, då reformen skall genomföras. Men riksdagen har icke någon reell prövningsrätt, när det gäller de olika lönegradsplaceringarna. Dessa bestämmas i kväll, och vi kunna *icke* i framtiden komma i den situationen, att vi kunna säga: De sämst avlönade prästerna få en förbättring — med de andra får det anstå! När dagen och stunden kommer, skall allting som här föreslås gå igenom, och så värst fria händer har alltså riksdagen *inte!*

Jag tror gärna, att herr statsministern kommer att kunna upplysa allmänheten och allmänna opinionen om den reella innebörden av detta beslut mycket

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

bättre och skickligare än jag kan, och jag har för övrigt inte den ringaste avsikt att syssla med någon sådan upplysningsverksamhet. Men herr statsministern vet ju lika väl som jag, att han får ganska mycket att göra, om han skall besvara alla de protestresolutioner och uttalanden, som redan börjat inflyta och komma till synes i denna fråga.

Hans excellens herr statsministern **ERLANDER**: Herr talman! Det var bara ett enda litet tillägg jag ville göra till det citat, som herr Branting gjorde av vad jag sagt. Det är möjligt att jag med hänsyn till den knappa tiden forcerade mitt framställningssätt så att det blev svårt att uppfatta vad jag sade, men då är jag angelägen om att nu lägga det tillräta.

Vad det nu var fråga om, sade jag, är att översätta de nu utgående lönerna till statens lönesystem *under hänsynstagande till vad som hände vid 1947 års löne reglering*.

Herr **ANDRÉE**: Herr talman! Jag delar utskottsreservanternas mening när det gäller frågan, huruvida tidpunkten är lämplig eller icke för att fatta ett beslut i denna fråga. När det gäller önskvärdheten av att få prästerna in i det statliga lönesystemet ansluter jag mig till utskottets mening. De föreslagna lönegradsplaceringarna anser jag dock vara allt för höga.

Orsaken till att jag begärde ordet, herr talman, var närmast ett yttrande av statsrådet Quensel, då han, när det gäller den mycket omdiskuterade tjänsteförteckningskommittén, av vilken jag är ledamot, sade sig tro, att denna kommitté verkligen skulle visa sig kapabel att lösa sig ålagda uppgifter, även om riksdagen i dag fattade ett beslut i överensstämmelse med utskottsmajoritetens förslag.

Jag tror för min del — på grund av erfarenhet från förhandlingsarbete — inte att det är så enkelt som herr statsrådet föreställt sig. Såväl prästlönekommittén som utskottet har gjort jämförel-

ser mellan lönerna för präster och lönerna för läroverksadjunkter och lektorer. Enligt det föreliggande förslaget är det 452 kyrkoherdar, som få högre betalt än vad en lektor vid ett läroverk har. Det är nämligen 179 kyrkoherdar, som skola placeras i 33:e lönegraden, och 273, som skola placeras i 31:a lönegraden. Det har sagts i prästlönekommitténs betänkande, och det sägs också i propositionen rörande denna jämförelse med lektorerna: »Det skulle möjligen kunna göras gällande, att en sådan löneavvägning vid den prästerliga befattningen vore väl hög, särskilt i betraktande av de för närvarande högt ställda kraven på lärdomsmeriter vid lektorstjänst och den därmed förbundna längre och kostsammare utbildningen.»

Men sedan försöker kommittén, såvitt jag förstår med herr statsrådets gillande, att komma ifrån detta, och då säger den: »Kommittén kan dock icke finna en sådan invändning befogad. De speciella kvalifikationskraven för lektorstjänst motsvaras för kyrkoherdarnas del av icke mindre betydelsefulla krav av annat slag. De senare hänföra sig i viss mån till den större bundenheten vid tjänstgöringen året runt men i övrigt till den mera framträdande mångsidigheten i arbetsuppgifterna, det pressande i det offentliga framträdandet och, framför allt, det större mått av självständighet i tjänsteverksamheten.»

Jag får bekänna att jag inte tror att vi skulle få någon större framgång när vi vid förhandlingar sammanträffade med lektorernas och lärarnas talesmän, om vi skulle komma med en sådan svag argumentering som denna. Såvitt jag begriper är det mycket svårt att på någon punkt bevisa att den är riktig.

På grund av den långt framskridna tiden skall jag bara göra en liten erinran till. Jag är övertygad om att det får konsekvenser även på annat sätt än rent ekonomiskt, om man beslutar i överensstämmelse med utskottsmajoritetens förslag.

Vi ha i vårt land under senare år haft två mycket omtalade offentliga utredningar. Den ena har givit till resul-

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

tat, att om vi skola kunna fullfölja vårt reformarbete när det gäller hälso- och sjukvård, måste vi till varje pris skapa fram 3 000 läkare här i landet, och detta skall ske ganska snabbt. Den andra kommittén har sysslat med att söka jämställa vårt land i utbildningsavseende med flera andra nationer — jag tänker på skolkommissionen, som har kommit till det resultatet att det skulle behövas ett mycket starkt ökat antal lärare.

Jag undrar om det i denna situation kan vara så finurligt att man, låt vara bara i princip, fattar beslut om en löneförhöjning åt kyrkoherdar m. fl. präster. Detta kan inte få någon annan konsekvens än den, att tillströmningen till de teologiska fakulteterna kommer att öka. Om vi i stället från det allmänna sida skulle vidtaga några åtgärder i denna situation, skulle de väl närmast gå ut på att animera den studerande ungdomen att söka sig till andra fakulteter, ty vad vi behöva är läkare och lärare.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservanternas förslag.

Fru LINDSTRÖM: Herr talman! Den svenska riksdagen har inte mycket att lära av debattmetoderna i internationella församlingar som t. ex. FN. Det talas sakligare och mindre överflödigt här. Men det finns i FN:s arbetsformer något som kallas *Explanation of Vote*, som kommer till användning då en talare mot slutet av en debatt i korthet förklarar, varför han har röstat eller tänker rösta så eller så, och jag tror att det finns anledning ibland att säga, att en sådan kutym skulle fylla ett behov också i den svenska riksdagen.

I varje fall har jag i dag känt ett behov av att med några ord förklara till protokollet min röstning för det utskotts-förslag, som har kalfatrats så hårt i debatten i dag och som jag ansluter mig till, fast jag sedan gammalt, herr Branting, har ansett att statskyrkan bör avskaffas och prästerna följaktligen avlönas uteslutande av de medborgare, som ha behov av att sammansluta sig i för-

samlingar under prästerlig ledning. Min egen församlingsherde, Bertil Mogård på stockholmsbänken här intill, som aldrig sett mig beträda hans kyrka, kan intyga att jag inte hör till denna medborgarkategori, men trots att jag inte har något intresse för den yrkesutövning prästerna bedriva, anser jag, att så länge prästerna alltjämt äro statstjänstemän, böra vi här såsom representanter för arbetsgivaren-staten behandla dem lika korrekt som andra statstjänstemannagrupper. Det tycker jag inte att vi göra, om vi i dag avslå den kungl. propositionen och därmed förklara, att vi inte äro beredda ens att förorda en principiell lösning av en lönefråga, som varit aktuell sedan 1910 och vars lösning det under allehanda provisorier skjutits på under hela 40 år.

Då jag för ungefär 12 år sedan som ombud för folkskollärarkåren pläderade här i riksdagskorridorerna för en lärarlönereglering, som folkskollärarna då hade väntat på i 18 år, ansågs det med skäl, att folkskollärarna gjorde rätt för beteckningen »lönepolitikens kvarsittare». Prästerna ha nu väntat under mer än dubbelt så lång tid på en hyfsning av sina löneförhållanden. De sakna dessutom ännu de ordnade semester-, pensions- och sjukförmåner, som andra statstjänstemannagrupper åtnjuta. Att nu lova dem att de skola få detta vid en tidpunkt, då lönestabiliseringen inte längre äventyras och som riksdagen själv skall bestämma om senare, tycker jag inte är obilligt. De löneförhöjningar, som förordats att träda i kraft också vid samma senare tidpunkt, finner jag inte heller orimliga i och för sig, även om jag gärna skulle ha sett att utskottet prutat ett stycke på biskopslönerna. Men vi ha ju hört att riksdagen redan 1936 principiellt har beslutat upprätthålla paritet i lönehänseende mellan landshövdingar och biskopar, och vi ha väl då att ta konsekvenserna av detta tidigare ståndpunktstagande.

Även om jag alltså inte gillar en del av de löneavvägningar, som utskottet här förordat, tycker jag det är fullt försvarligt att man nu försöker få till stånd

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

den rationalisering av de krångliga prästerliga lönebestämmelserna, som vi i första lagutskottet varit med om att två gånger under senare år erinra Kungl. Maj:t om. Ännu många flera saksakal skulle jag naturligtvis kunna anföra för min röstning, men jag skall inte vid denna sena timme upprepa vad som redan har sagts. Jag vill bara avsluta denna lilla förklaring av mitt votum med en stilla förundran över den väldiga kampglädje, som det föreliggande förslaget utlöste i kamrarna. När jag har avlyssnat debattörernas stridslust, inte minst i andra kammaren, där den varit mest utpräglad, har jag erinrat mig ett gammalt hallandsordspråk, som vår bortgångne kollega på stockholmsbanken Fredrik Ström gärna citerade: »Näst efter bröllopet är begravnin det roligaste jag vet, sa prästen!» Vännen Branting och många med honom ha i dag haft sin lust i att få propositionen nr 204 begravnin för gott. Jag kommer, som jag redan sagt, inte att hjälpa honom. Men å andra sidan skall jag inte heller uppträda som gråterska vid graven, om förslaget skulle falla. Min anslutning till utskottets linje ligger helt och hållet på resonemangsbog och har ingenting med känslor att göra.

Herr SVEDBERG: Herr talman! Jag har lyssnat mycket noga till de anföranden, som ha hållits för att försvara utskottsmajoritetens och Kungl. Maj:ts förslag, och jag måste säga, att jag därav fått det intrycket, att vissa talare här i kväll ha försökt bagatellisera den irritation, som är rådande bland stora arbetargrupper i detta land.

Jag skulle vilja rekommendera dem av herrarna, som anse att detta är ganska lätt att förklara, att inför dessa grupper avge förklaringar i fråga om höjning av prästlönerna, som de kunna acceptera. Jag vill då framför allt hänvisa till massaindustriens arbetargrupp, till dem som varit sysselsatta inom skogsbruket och även till de stora grupper, som över huvudet taget arbeta inom exportindustrien.

Massaindustriens företagare ha, sedan

kriget bröt ut, oupphörligen fått höja priserna för de produkter som deras industrier framställa, men den hos dem anställda arbetarstammen har inte fått den kompensation som konjunkturläget skulle ha gett. Likadant har förhållandet varit för dem, som ha arbetat inom skogsbruket. Dessa grupper ställa i dag den frågan: Kan det maningsrop vara riktigt och kan det vara förenligt med det verkliga läget, som man från regeringens och från de nationalekonomiska experternas sida framhållit via tidningspressen, nämligen maningsropet om återhållsamhet och stabilisering av löneläget? Dessa sämst ställda inkomstgrupper i samhället ha emellertid solidariskt följt maningsropet. De ha funnit sig i lönestoppet. Solidaritetskänslan har varit dominerande inför de svårigheter, som regeringen och statsmakterna ha befunnit sig i, icke minst på grund av svårigheterna i fråga om export och import.

När det Kungl. Maj:ts förslag, som nu är föremål för diskussion, i våras framfördes till riksdagen, ställde just dessa arbetargrupper den frågan: Kan detta förslag vara förenligt med det maningsrop som har höjts till oss från dem, som ha hand om landets styrelse, nämligen maningsropet om återhållsamhet? Även vi motionärer ha insett det berättigade i att en justering sker i fråga om de i lönegradsplaceringen sämst ställda prästerliga tjänsterna. Men vi ha ansett att det har funnits förutsättningar för en sådan justering utan att därför påskynda det beslut som nu begäres från riksdagens sida om en omreglering av samtliga prästlöner, ett beslut som man visserligen i dag förklarar inte skall träda i kraft nu. Man kan med samma rätt från reservanternas och från motionärernas sida ställa frågan: Vad är det då som har föranlett att man vill påskynda ett riksdagsbeslut i förväg? Kan man inte i varje fall avvakta det resultat, som den utredningskommitté kommer till, som Kungl. Maj:t har tillsatt under sommaren och som har sig uppgiften anförtrodd att göra en översyn över lönerreglerna för statstjänstemännen över huvudet taget?

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

Jag skulle verkligen ha önskat att de bäst avlönade prästerna icke hade medverkat till att denna proposition tillkommit. Jag tror förvisso att det skulle ha gagnat deras sak mycket bättre. Jag tycker nämligen att prästerna, som ha bibeln som den källa, varifrån de hämta de liknelser som de åberopa i sin verksamhet, även skulle ha stannat en smula inför profeten Hesekiel, som i 34 kapitlet talar om Israels herdar, som plockade fårens ull och klädde sig. Den liknelsen kan möjligen bli lämplig att ta till även i framtiden.

Jag ber, herr talman, att få förena mig med herr Pauli i yrkandet om bifall till hans reservation.

Herr **WIGFORSS**: Herr talman! Jag skall inte göra något längre debattinlägg. Jag skall bara göra en deklaration, eftersom det är uppenbart att denna proposition knappast kunnat läggas fram utan att jag varit med om det.

Jag talar nu inte till den stora del av denna församling, som redan ganska bestämt vet, hur den kommer att rösta, utan endast för den händelse någon i kammaren skulle befinna sig i samma läge som regeringen, då den började överväga denna fråga. Den har flera sidor, och det finns anledning att vara tveksam.

Jag skall här inte gå in på den siste talarens yttrande. Om det nämligen vore riktigt, att man varje gång det gäller en löneroglering för de statsanställda skulle fråga sig, hur de sämst betalade löntagarna inom den enskilda industrien skulle ställa sig, så skulle det över huvud taget vara fullständigt omöjligt att i vårt samhälle ha ett sådant lönesystem som det vi ha. Vi måste finna oss i — tills vidare åtminstone, och jag skall inte ta upp den diskussionen nu — att vi ha en sådan gradering av olika insatser i samhället, att vi anse att somliga skola ha t. ex. en massaarbetarlön och andra en byråchefslön eller en biskops- och landshövdinglön. Så länge vi inte kunna ändra på detta förhållande, måste vi se varje grupp för sig och behandla den i överensstämmelse med de grupper, med

vilka den närmast kan jämföras. Och då vill jag bara understryka vad herr statsministern nyss sagt, att det i dag bara är fråga om att för prästerskapets del fullfölja den löneroglering, som för andra grupper vidkommande redan är genomförd.

Jag har emellertid med mitt yttrande här främst avsett att ge en deklaration om hur det varit möjligt för mig att vara med om denna löneroglering. Det skulle inte heller ha varit möjligt, om talarna från reservanternas sida hade haft rätt, när de mer eller mindre tydligt antyda att regeringen — och alltså även jag såsom finansminister — inte skulle ha tillmätt stabiliseringssynpunkten tillräcklig vikt, vidare inte insett att löneplaceringen av prästerna skulle så att säga avvika från andra placeringar, som tidigare blivit gjorda, och därför leda till farliga konsekvenser, och, för det tredje, att vi skulle ha förbisett att en tjänsteförtekningsrevision är tillsatt med uppgift att överse hela mängden av statliga anställningar.

Jag kan bara förklara att det ju är alldeles naturligt att regeringen, som har genomfört och haft ansvaret för lönestabiliseringspolitiken, inte har kunnat förbise frågan om den effekt på lönestabiliseringen, som denna frågas upptagande skulle kunna medföra. Jag vet inte hur många gånger jag tidigare har haft anledning att uppträda i kamrarna och påpeka faran av att man, som inte sällan har skett, genom riksdagens initiativ flyttat upp vissa löntagare i en ställning, som regeringen inte ansett vara skälig, därför att därmed utan vidare skulle följa, att konsekvensen krävde att andra löntagargrupper också skulle få samma placering. Regeringen har alltså övervägt frågan om prästernas löner även ur den synpunkten. Och även om det är alldeles riktigt, att man när det gäller lönegrads placeringar kan ha olika meningar, kommo vi — och jag för min del också — till den uppfattningen, att denna placering var försvarlig i jämförelse med de placeringar, som tidigare äro gjorda.

**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

Att tjänsteförteckningsrevisionen inte kan lägga något hinder i vägen för en löneroglering är så mycket mera uppenbart, som både regeringen och löntagargrupperna redan då den stora lönerogleringen diskuterades voro överens om att först skulle lönerogleringen genomföras på de gamla grunderna, och sedan skulle man ta upp den stora frågan om inte en inplacering på olika punkter kunde befinnas mindre lämplig och skulle kunna rubbas genom tjänsteförteckningssakkunniga.

Jag har bara med dessa ord velat säga till dem, som möjligen alltjämt äro tveksamma, att de kunna vara övertygade om att när denna proposition lades fram, har man också tagit hänsyn så gott man har förstått till alla de synpunkter, som från oppositionens sida här ha blivit framförda.

Herr BRANTING: Herr talman! Jag undrar, om herr Wigforss vill upprätthålla till sina konsekvenser den ståndpunkt, som han här har deklarerat, nämligen att det är möjligt att göra en aldeles sträng åtskillnad mellan löneutvecklingen inom statstjänstemannakåren å ena sidan och för den enskilda industriens arbetare å den andra sidan. Visst finns här en formell och reell skillnad, som det många gånger är skäl att ta hänsyn till. Men jag är övertygad om att herr Wigforss lika väl som alla andra måste vara medveten om att dessa två faktorer inte äro oberoende av varandra och att vad man gör på ett område har sin effekt på ett annat.

Detta var det ena jag vill säga. Det andra är detta: Här har nu såväl från statsministerns som från herr Wigforss sida hänvisats till att vad som sker inte är någonting annat än genomförandet av en löneroglering, som för övriga statstjänstemän genomfördes år 1947! Men det har väl hänt en del sedan år 1947 beträffande det allmänna ekonomiska läget. Man kan väl inte utan vidare påstå att det är aldeles naturligt att vid slutet av 1949 — efter devalveringen och hela utvecklingen på det ekono-

miska området — fullfölja en löneroglering, som påbörjades 1947? Tiderna förändras, och de politiska åtgärderna måste förändras med dem.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att därunder yrkats dels att utskottets uttalanden under nu ifrågavarande avdelning skulle godkännas, dels ock att kammaren skulle godkänna det yttrande, som förordats i den av herr Pauli m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen. Herr talmannen anförde vidare, att han finge fästa kammarens uppmärksamhet på att nämnda reservation avsåge utlåtandet i dess helhet och innebure avslag å den kungl. propositionen, varför kammaren, därest det i reservationen förordade yttrandet godkändes, tagit ställning till det föreliggande förslaget i dess helhet.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av utskottets uttalanden vara med övervägande ja besvarad.

Herr Pauli begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner sammansatta stats- och första lagutskottets uttalanden i utlåtande nr 2 under den avdelning, som bär överskriften: »Förslaget i allmänhet; avlöningssystemet; särskilda förutsättningar för en reform i närvarande läge av avlöningssystemet för prästerna, m. m.», röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes det yttrande, som förordats i den av herr Pauli m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans



**Ang. nya grunder för avlöningen av präster m. m.**

uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Pauli* begärde röst-räkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 77;

Nej — 48.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

*Utskottets i övrigt gjorda uttalanden.*

Godkändes.

*Utskottets hemställan.*

Bifölls, i vad den ej besvarats genom kammarens föregående beslut.

Vid förnyad föredragning av första lagutskottets utlåtande nr 54, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 23 april 1948 (nr 175) med särskilda bestämmelser om dispositionen av aktiebolags vinstmedel, dels ock i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmäldes och godkändes första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 392, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus, dels ock i ämnet väckta motioner.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 394, till Konungen angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1949/50.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 395, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskilt anstånd med inbetalning av kvarstående skatt på grund av 1949 års taxering.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1.34 på natten.

In fidem

*G. H. Berggren.*